TÖRTÉNELMI ADATTÁR

AZ 1848-ki ÉS 1849-ki

MAGYAR HADJÁRATBÓL.

KIADJA ÉS SZERKESZTI

VAHOT IMRE.

SZERKESZTŐTÁRS:

GÁNÓCZY FLÓRIS.

III. KÖTET.

(A temesvári csata tervrajzával.)

Egy kötet bolti ára 1 ft. 20 kr. Előfizetést 12 kötetre 10 ftjával, 6 kötetre 5 ft. és 3 kötetre 3 ftjával folyvást elfogad a kiadó Vahot Imre.

PEST, 1861.

EMICH GUSZTÁV, MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVNYOMDÁSZ NYOMDÁJÁBAN S KÖNYVÁRUS BIZOMÁNYÁBAN.

A második hadtest müködése a Vág folyamnál, s különösen a zsigárdi ütközet.

(Klapka tábornok emlékirataiból.)

Miután a magyar hadsereg Buda várát 1849-ben május 21-kén ostrommal bevette, Görgei mint fővezér a császáriaknak a Vág és Duna körül ismét összpontosuló ereje elleni támadó hadi működését rögtön és gyorsan megkezdeni elmulasztá. Sőt ellenkezőleg az eldöntően győztes nagysarlói s komáromi ütközetek után (april 19- és 26-kán) a budai vár ostromára visszavezetett magyar csapatokat, már annak bevételével is, mintha csak békesség lett volna, 8 egész napig hagyá Budapesten vesztegelni.

Ezen nyugalom egészen szükségtelen s oknélküli volt, miután a lovasság Buda körül 3 hétig tétlenül tanyázott, s a gyalogság (35,000-nyi) nagy számához képest az ostromnál nem igen vala megeröltetve.

Ezen 8 nap kipótolhatlan időveszteség volt, mert miután a Panjutine-féle orosz hadtest jun. 13-ika körül csak részenkint, szakadozva érkezett meg Pozsonyba, Görgei azon hibáját, hogy a magyar hadsereget Budára

vissza vitte *) még jóvá tehette volna, ha május 22-kén erővel s gyorsmenetben előre nyomúl a Duna jobb partján, s a még akkor egyedül álló császári seregen áttör s Bécs-Ujhelyen át Bécsbe megy.

Azonban, ezen Klapka által már áprilben nyilvánitott tervvel éppen ellenkezőleg s mintha csak ki lett volna számítva, addig vesztegleni mig az orosz hadsereg nem egyesülhet az osztrákkal, még csak május 27-kén, 28-kán és 29-kén inditá meg Budapestről az 1-ső, 2-dik

*) Azt mondja Klapka tábornok, miszerint ő ismételve figyelmezteté Görgeit, hogy Komárom fölmentése után erélyesen üldözze az ellent, melynek akkori teljes felbomlása mellett vajh mi könnyü lett volna Sopronyon át Bécsbe eljutni. Ezen előrenyomulásnak kiszámithatlan következményei lettek volna. Maga Kossuth is az ellen üldözését ajánlá, s Buda bevételét csak ohajtásképen mondá ki. Azonban Buda bevételére Aulich 12,000 főnyi hadteste elégséges lett volna, mely már april 12-kén Pest alatt állt, s a komáromi várban volt 300 ostromágyú közöl 100 darabot Budára kellett volna szállitani s ezekkel a Budát uraló 4 hegyről, a vár feladásának Hentzi tábornok által tö rtént megtagadása után legfőlebb 23 óra alatt halomra lehetett volna azt lőni, s a várőrség a földalatti boltozatok hiánya miatt kénytelen lett volna feladni magát. E helyett azonban Görgei 35,000 főnyi gyalogságát s 9000-nyi lovasságát vissza vezeté Budára, s Komáromból egy ostromágyut sem vitt magával, hanem miután 3 héten át tétlenül állt az erősség előtt, végre valahára 6 darab 24 fontos ágyut hozat le Komáromból, s ezekkel egy nyomorult rést lövet a váron s majdnem 2000 derék honvédet vet oda áldozatul egy oly hely elfoglalásáért, mely erős bombázást nem képes kiállani, s melyért egy ember életét sem volt szükség koczkáztatni.

és 3-dik hadtestet lassu menetekben a Duna bal partján a Vág felé, s Kmetty hadosztálját a jobb parton Győr felé, és ily módon oszlatá szét erejét, hogy sehol se lehesen képes csak némi sikerrel is támadólag működhetni.

A Duna jobb partján Kmettyn kivűl, ki Budáról a vár bevétele után 5000 emberrel ment Székesfehérváron át Győrbe, a 7-dik hadtest Pöltenberg vezérlete alatt 14,000 emberrel, s Kosztolányi hadosztálya 4000 emberrel tartott Csalóközbe, tehát mindössze 33,000 ember.

A Vág vonalat már előbb Horváth ezredes 4000 emberrel, s velök kapcsolatban Görgei Ármin őrnagy 3000 főnyi edzett csapattal szállotta meg a bányavárosokat.

E szerint az egész, Görgei vezérlete alatt állott feldunai hadsereg a Trencséntől Csornáig kinyuló terjedelmes vonalon vala felállitva, mely felállítás valóban nem támadó működésre való volt.

A Vág folyamhoz Knezics 3-dik hadteste junius 1-jén Érsekujvárra, Asbóth 2-dik hadteste 2-kán Tótmegyerre, Nagy Sándor 3-ik hadteste Mocsonokra érkezett, s itt ezen 30,000 ember, a Vág hosszában csupán figyelő őrcsapatokat küldve szét, junius 13-áig ismét tétlenül állott.

A hadi iroda ez ideig Görgeivel maradt Budán, ki a hadsereg elindulásakor vezéreiknek legszigorubban meghagyá, hogy a hadi iroda egyenes parancsa nélkül semmit ne kezdjenek, s a kiadandó parancsok pontos tel-

jesítése végett mind a három hadtest külön rendeleteket kapott, egyik a másiknak kölcsönösen nem volt alárendelve, s igy természetesen nem lehetett egység a működésben.

Midőn már az orosz csapatok jun. 13-kán, néhány osztály már előbb, az éjszaki vaspályán Pozsonyba érkeztek, csak akkor indult el a fővezér hadi irodájával együtt Etszergamba, s innen Tatára, hol gróf Eszterházy kastéljában települt meg, és csak akkor, midőn már az ellen 20,000 főnyi gyalogságot s 5000 lovast s 40 ágyut kapott segélyül, határozta el az oly hős lelkü honvédeket a harcz vágóhidjára vezetni; a hadtesteket, mint látni fogjuk, az elkülönített működés által megveretni, demoralizálni s ily módon előkészítve az ő későbbi nyilványos árulását, a világgal elhitetni azt, mintha kénytelen lett volna az ország további védelmével felhagyni, s Világosnál megadni magát.

A 2-dik hadtestet junius 13-kán Guttán át Csalóközbe küldték, hogy ott egy kiválasztandó ponton az érsekujvári Dunán hidat vervén s ily módon a Vág mögé vonulva támadják meg az ellent s Farkasdon vagy Negyeden a 3-dik hadtesteli összeköttetés végett a Vágon egy második hidat is állítsanak fel.

Ezen harmadik hadtest azonban Érsekujvártt egészen tétlenül állott, de még csak a hidhoz megkivántató anyagokat sem állitá ott elő, az érintett közlekedés eszközlése végett.

A 2-ik hadtest 14-én Guttáról Aszódra ment, és

Szekulics hadosztályát még az nap kiküldé Vásárút felé oly czélból, hogy az ott álló ellennel foglalkozzék s az alatt a hid felállitása háborithatlanul végbe mehessen. Kisfaludy dandárát pedig nagyobb csólnakokon szálitták át Gutánál, mely dandár az érsekujvári Duna bal partján fölfelé ment a Sereg-akoly nevü majorságig a felállitandó hiddal szemben, hol egy osztrák zászlóaljat visszavert, és igy készült el 4 század utász által 15-kéig délelőtt az aszód-puszta-melletti hid, miután a hidhoz megkivántató anyagokat és szereket Komáromból Ujházy László kormánybiztos már 13-dikán Gutára szállitá a Dunán fölfelé.

A hadtest 15-dikén 3 dandárral táborozott Aszódnál, Kisfaludy dandára Sereg-akolynál.

A vidék, mind az érsekujvári Dunánál jobbra balra, mind a Vágnál és Vágdunánál, mely Aszód fölött szakad a Dunába, oly annyira mocsáros, hogy csak keskeny gátak tartják fen az ott lévő faluvali közlekedést.

E szerint a második hadtest vezérének azon igen nehéz feladat jutott: ezen ingoványos vidéken az ellen sokkal erősebb hadát megtámadni és azt balszárnyán megtörni. Ha a fővezér a 2-dik hadtest ezen működését, az első és harmadik hadtest s Horváth és Kosztolányi hadosztálya öszhangzó közremunkálásával támogatja, bizton sikerül az, mert bár az ellen tulnyomó erővel birt, azonban a magyar hadsereg elszánt vitézsége mindenesetre erkölcsi túlsulylyal birt volna.

Az osztrák dandárok, számszerint 4, (s itt meg-

jegyzendő az, hogy egy császári dandár sokkal nagyobb volt mint a magyaroké, mig ez utobbi csak 2—3 zászlóaljból állt, amaz 5-, 6-ból.) lépcsőszerü alakban álltak a Vág mögött, ugy, hogy ha szükség volt rá, egymást kölcsönösen gyámolithaták. Ezek voltak: Pott dandára Farkasdon és Zsigárdon, b. Hertzingeré Pereden és Sellyén, Theiszingé Deákiban és Galantán, a 4-dik dandár, melynél a hadsereg parancsnoka Wohlgemuth tábornok személyesen is jelen volt, Szereden vala felállítva.

E 4 dandár létszáma összesen 25,000 emberre s 8 ágyu ütegre ment. Azonkivül Nagyszombatba, junius 16-kán erkezett meg a Panjutine tábornok parancsa alatti orosz hadsereg 25,000 gyalogsággal s 40 ágyuval, kik az osztrák tartalék hadát képezék.

Ennek ellenében állott Horváth ezredes 4000 emberrel Sempténél, Nagy Sándor tábornok 10,000 emberrel Mocsonoknál, Knezits tábornok 9000 emberrel Tótmegyeren, és Asbóth ezredes 10,000 emberrel Aspódnál, összesen 32,000 ember és 120 ágyu, kiknek feladatuk volt a Vág folyamnáli támadó müködést megkezdeni és az ellenséges vonalon áttörni. Bizonyára nehéz feladat, (32,009 — 50,000 ellen), mind az által sikerülhetet volna, ha ezen müködést erélyesen s központositott erőkkel vezették volna.

Nézzük tehát, miként intézkedett a magyarok fővezére.

Az 1-ső hadtest jun. 15-kén estve parancsot vett,

miszerint Szekulics hadosztályának hátrahagyásával, melynek az aszódi hidat kellett födöznie Derschala dandárja ellen, 5 zászlóaljjal, 2 osztály huszárral s 3 üteggel, 16-kán hajnalban az ellen állását megtámadni, Farkasdot elfoglalni, ott jobb szárnyával erős állást venni és a 3-dik hadtesteli egyesülés végett hidat verni.

A 3-dik hadtestnek az volt meghagyva, hogy Sellye ellen, s az 1-ső hadtest Sopornya ellen lépjen fel tüntetőleg (demonstrálva)

Mint főlebb emlitők, a Vágduna és Vág folyam közti térség egészen viz alatt állt, és hogy szárazon lehessen Farkasdra eljutni, csak egy keskeny ut szolgált erre a Dunavág hosszában, ezen folyam s a mérföldekre kiterjedő mocsárok közt. Ezen ut egész Királyrévig vezetett, de onnan még az ellen által megszállott Zsigárdon át lehetett csak Farkasdra eljutni, mely helység a harcz czélpontjául volt kitüzve.

Ha a fővezér a 2-dik hadtestnek ezzel azt tette feladatul, hogy a Vág mögött lépcsőzetszerüen felállitott ellenséget komolyan megtámadja, ugy ezt a többi magyar hadtestnek is komolyan és erélyesen kellett volna támogatniok, nem pedig puszta demonstrátióra, a mi csak önfitogtatásból állt, szoritkozniok. A harmadik hadtestet oda kellett volna utasítani, hogy 16-kán a már eleve teljesen elkészített hidfelállitást azonnal eszközölje, mi Szelőczénél és Farkasdnál egy pár óra alatt könnyen végbe mehetett volna. Az 1-ső hadtestnek pedig Horváth hadosztályával együtt Sempténél a velük szemben álló zos-

trák dandár ellenében eröltetni kellett volna a Vágoni átkelést, vagy legalább komolyan megkisérleni.

Mert könnyen megtörténhetett volna, az 5 zászlóalj merényes előnyomulása s Farkasd elfoglalása azon körülménynél fogva, miszerint a császáriak 6 óra alatt 3 dandárt öszpontosithattak volna Pereden, s igy a magyar hadtestet egészen megsemmisithetik.

Igy azonban semmit nem tettek arra nézve, hogy a komoly támadás több felöl gyámolitva legyen. Rakovszky őrnagy, s a 48-dik zászlóalj parancsnoka, kit a második hadtest utászaival a junius 16-dika előtti éjelen Guttánál átszállitottak, parancsot vett Asbóth ezredestől, hogy ezen csapattal s fél üteggel, és 1 szárny Würtemberg huszárral azon a keskeny gáton, mely a Vág folyam jobb partjának hosszában Guttáról Negyedre vezet, előre nyomulni, az ellent Farkasdról kiszoritani s az Aszód felöl jövendő 5 zászlóalj támadását gyámolitani s a hidászok utasitva voltak haladék nélkül hozzáfogni a hidépitéshez Negyed helységnél, miután az utászok századosa, Duleszka, szemlegezéskor ezen helyet tartá legalkalmasabbnak és biztosabbnak arra nézve. A hidászok Negyeden, odaérkeztökkor a Vág egyik oldalán sem találtak hidhoz való anyagokat elkészitve, és legnagyobb erőfeszitéssel kénytelenek voltak a hajós malmokat s nyomoruságos faanyagokat e czélra felhasználni.

A 3-dik hadtest 1 dandárt indított el Szelőczére, mely itt csata rendbe állítva magát, a 2-dik hadtest ágyu-

tüzeléseit tétlenül hallgatá. Az első hadtest szemlegezést kisérlett meg Soponya ellen.

Horváth ezredes junius 16-án hajnalkor már csakugyan kijelölt helyén állt, mig Asbóth ezredes 5 zászlóaljjal, 2 osztály huszárral és 3 hat fontos üteggel indult el Aszódról, hogy a Vágdunán tuli jobb partról, mely erdővel volt benőve, és melynek balpartján a keskeny száraz út Királyrévbe vezet, a netalán ott létező ellenséges csatárok által ne háborgattassanak, a 600 fönyi Bocskay csapatot és a pozsonyi vadászokat átszálliták a Vágdunán, kik aztán a főcsapatok menetét oldalozva födözték

Ezen intézkedés igen szükségesnek bizonyult be, mert ezen zászlóalj nemcsak, hogy vadászokra bukkant az erdőben, hanem reggeli 6 óra tájban 2 osztrák zászlóalj jött Vásárut felől Nádszegeden át Királyrév felé, mely, lehet, hogy véletlenül, lehet, hogy árulás következtében, épen ez napon jött a Pottféle dandár segélyére.

A kitünőleg derék Bocskay önkénytesek és vadászaink 7 órakor csatába keveredtek a 2 Kudelka zászlóaljjal, de mivel jelentékeny előnyük volt, s az erdő is kedvezett állásuknak, a Dunavág jobb partján hamarább értek Királyrévre és fönt emlitett 2 zászlóaljat meggátolák czéljok kivitelében, ezek ugyanis egész napon át a Vágduna jobb partján voltak kénytelenek mintegy sakkban tartva vesztegelni, habár néhányszor a Királyrév melletti hidon áttörni erőködtek.

Az Asbóth személyes vezélete alatti 5 zászlóalj már nyolcz órakor tul volt a keskeny ösvényen, az ingo-

ványos föld mindinkább tünni kezdet és szabadabb tér nyilt az előrenyomulásra. Megállapodtak, de mivel az előttük fekvő erdőcske és a kukoriczaföld eltakarta állásukat a főparancsnok összehivta a főbb tiszteket és kiosztá a parancsokat. A 25-dik zászlóalj századosa, Reznicek, mint értelmes s bátor fiatal tisztnek jutott a feladat az ellenség által megszállott Királyrévet minden áron bevenni, és a tulsó partról előrenyomuló Bocskai csapattal egyesülni.

A Donmigueleket, az első és 56-dik zászlóaljat Collig őrnagy vezérlete alatt, rendelték Zsigárd megrohanására, a 60-dik és 54-ik zászlóalj Kisfaludy őrnagy alatt a központon maradt, ez volt az előleges intézkedés.

8 órakor csatarendben történt az előnyomulás. Ekkor Farkasdról a mocsáron át két paraszt jött s jelenté, hogy az ellen ezen helyet egy zászlóaljjal elhagyta az éjjel és Zsigárdra vonult át. — A mint a zászlóaljak az erdőn átszorongtak, mindjárt látható volt az ellen 3 zászlóaljban Zsigárd előtt felálitva, egy zászlóaljjal Királyrévet szállotta meg, 3 csapattal a 2-dik csatarendbe állottak. Egy ágyu üteg el volt sánczolva Zsigárd előtt, a másik ütege az első csatarend arczvonala előtt volt elhelyezve.

Egy erőságyu lövésnyi távolságra kezdték meg már a tüzelést mind a két ütegből. A 25-dik zászlóalj elvált a főseregtől és bátran nyomult Királyrév felé, melyet ők azonnal el is foglaltak. A kiszoritott ellenséges zászlóalj Alsó-Szelly felé vonult.

Asbóth ezredes most már a Donmigueleket és az 56-dik zászlóaljat külön csapatokban s gyors léptekkel rendelé előrenyomulni; a 60-dik és 54-ik zászlóalj szintén oly felosztással és menetben haladt, balra lépcsőzetesen a két első zászlóalj után csatarendi távolságban, hogy mind Királyrév, mind Zsigárd számára támogatásul szolgálhasson. A két 6 fontos gyalog üteg a középpontban volt felállítva csatarend mögött kettős csapatokban. A 6 fontos lovas üteg a második csatarendben volt a Donmiguelek balszárnyán.

A mi részünkről még nem történt lövés, az ágyuk elvoltak fődözve; a zászlóaljak bátran nyomultak előre, az ellen golyói már az elől lévő zászlóaljak soraiba csaptak, sőt a főparancsnok táborkarát is beérték, kik a két üteg mellett álltak, s közülök egy parancsőrt öltek meg és Salamon főhadnagy lovát, ki maga is megsebesült.

A balszárnyon lévő lovasság, 3 század Würtemberg huszár is parancsot nyert, félvágtatva előrenyomulni, az ellen jobb szárnyát megkerülni s arczvonalban s oldalvást megrohanni. Ugyanekkor a 16 ágyu rugtatva rontott ki az első soron s az ellenséges vonalra oly erélyesen szórá golyóit, hogy ezen vonal meg- és balra fordult és Zsigárdra vonult.

A sánczokban fel állitott ellenséges ütegből, a Bocskay huszárok 3 darabot vettek el. S most a Donmiguelek s az 56-ik zászloalj rahammal ütöttek Zsigárdra, s Collig őrnagy és Mándi alezredes által sike-

rült azt elfoglalniok. A kiszoritott ellen Peredre vonult. A 25-dik zászlóalj Királyréven 60 embert s két tisztet tőn fogolyokká, kiket Aszódra küldöttek.

Már 11 óra volt délelőtt. Rakovszky őrnagy, a Dunáni lassú átkelés s a gátoni nehéz előnyomulhatás miatt csak későn jöhetvén, még nem mutatkozott. A 3-dik hadtestről semmi hír. A csapatok a menettől s harcztól ki voltak fáradva.

Mindez arra birta Asbóthot, hogy felhagyjon az ellen üldözésével. Támpontja — Aszódtól nem is lehetett igen messzire távoznia, nehogy a mocsáros vidéken, melyből csak a keskeny ösvény vezetett vissza, s azon körülménynél fogva, miszerint Pott megvert dandárának segélyére a többiek könnyen megérkezhetnek, az elnyomatás veszélyének tegye ki seregét.

Ennek következtében az 5 zászlóalj Pered előtt vőn állást, s a 24-dik és 54-dik zászlóalj a balszárnyon, Zsigárdot a Donmiguelek tarták megszállva, s a 60-dik és 56-dik zászlóalj képezé a jobb szárnyat. A Bocskay csapat Királyréven maradt a vadászokkal együtt.

A csapatok pihentek, s várták Rakovszky őrnagyot, hogy a 3-ik hadtestől s a negyedi hid állapotjáról hireket hozzon, mert ettől függött az, hogy a sereg megmaradjon e mostani állásában, vagy tovább müködjék.

Ekkor jelenték az Alsó-Szellyig ellovagolt huszárok, hogy Deáki felől nagy csapatokban közeleg az ellen. Herczinger egész dandára, 2 gránátos, 2 fusilier, 1 vadász zászlóalj, három vértes lovasság, egy tizenkét

fontos s egy hat fontos lovas és egy röppentyű-üteg nyomult előre.

A 25-dik és 54-dik honvéd zászlóljak a lovas üteggel és 3 század Würtemberg huszárral mentek eléjők a derék Kisfaludy őrnagy vezénylete alatt. A 60-dik és 56-dik zászlóaljat Asbóth ezredes vezette Pottnak Peredről előrenyomuló 3 zászlóalja ellen.

A 2 6-fontos üteggel jó sikerrel lőttek a császári ütegekre s Pott zászlóaljaira, kik e miatt megállapodtak. A 60-ik és 56-ik zászlóaljak egyetemes lövései (dechargen) s rohammali előrenyomulása Pott zászlóaljait hátrálásra kényszeriték.

Ekkor jelenté Collig őrnagy, hogy Zsigárdon tulnyomó erő tört reá. A balszárnyon kemény ágyuzás fejlődött ki. A három század Würtemberg huszárt, Privoda őrnagy, Herczeg és Toperczer vezénylete alatt a háromszor annyi német lovasság szétzavarta, s az egész balszárny felbomlásnak indult.

Rakovszky még most sem jelent meg. E tarthatatlan helyzetben Asbóth jónak látta átalános visszavonulást parancsolni Aspód felé. A 60-dik és 56-dik zászlóalj Gyulay őrnagy vezénylete alatt, ki kétszer sebesült meg s mégis kétszer tért vissza a csatatérre és Okolicsányi százados a Peredről ismét előrenyomult 3 zászlóaljat fentartják mindaddig, mig Mándy alezredes, a Don Migueleket Zsigárdról csatározás közt vissza nem vonja.

A jobb szárny szintén lassú léptekkel huzódik

vissza Asbóth vezérlete alatt, a legjobb rendben minden veszteség nélkül.

Nem oly szerencsés a balszárny. A lovas üteg lőpora elfogyott A Würtemberg huszárokat derék tisztjeik erőködése daczára sem lehet többé összeszedni; ők mindjárt a második támadás kezdetén a balszárnynak segélyül küldött 6 fontos üteget cserben hagyják, különösen Toperczer százada egészen szét verve (en debandade) eredt futásnak.

Philopofszky őrnagy, a tüzérség főparancsnoka, a 6 fontos gyalog ütegek helyreállitásával még egyszer kisérté meg a háromszoros ellenerőt fentartóztatni, s a két zászlóaljat megmenteni. A huszárságtól elhagyatva a vasasok, a már 17 lovas s a szolgálatot tevő tüzérség nagy részét elvesztett ütegeket megrohanják, s az első ágyuk embereit lekaszabolják s 4 ágyu már az ellen kezében van.

Ekkor a hőslelkü Reznyik százados, mint a 25-ik zászlóalj parancsnoka tömegesen áll elébe a rohanó lovasságnak. Kisfaludi őrnagy a már részben szétszórt és vezénylő századosuk Mikovini által gyáván elhagyott 54-ik zászlóaljjal, szintén előre nyomult. — Igy a vasasok kettős tüz közé véve nagy veszteséggel kénytelenek hátrálni, számos emberök s tisztjök maradván holtan a csatatéren.

Két egészen leszerelt ágyut a harczmezőn kellett hagyni, kettőt a honvédek vontak el magukkal. A két zászlóalj az ellen ágyugolyói közt folytatja visszavonu-

lását, mignem Királyréven a Bocskay csapattal és vadászokkal csatlakoznak, és igy a száraz utat szerencsésen elérik, s most már az ellentől többé nem üldözve veszély nélkül érkeznek meg estve a hidhoz.

Rakovszky őrnagy csak délutáni 4 órakor jelent meg, Zsigárdon tul látá elkéstét s a főerő hátrálását s ismét visszatért Negyedre s elsánczolta magát a kedvezően fekvő töltésen az utászokkal, kik a hid felállitása végett voltak vele, félütegét felállitá és igy várta be az ellen támadását.

A császáriak fővezére most már csupán kisebb csapatokat küldött szemlegezés végett Farkasd felé, s Negyedet nem támadá meg, s igy sikerült a 3 utász századnak megfeszitett erővel jun. 18-án felállitani a hidat.

17-kén reggel Rakovszky őrnagyunk az 52-dik zászlóaljat ugyanazon uton küldte támogatás végett Guttán át Negyedre egy fél üteggel s 1 szárny huszársággal együtt.

Csata Perednél, 1848-ki junius 20-ikán.

(Klapka tábornok emlékirataiból.)

Ámbár a hadi föparancsnokság a 2-ik hadtestnek a zsigárdi jun. 16-án történt csatáról szóló jelentéséből kivehette, hogy osztrák részről jelentékeny erő van Perednél összpontosìtva, mely a Vág mögött áll, s hogy a 2-ik hadtest csak 76000 harczoló katonával rendelkez-

hetik, s igy támadólag alig lehet sikerrel föllépnie, s ha a fővezér erőnek erejével átakar törni a Vág-vonalon azt csak az egyesült 3-ik hadtest és Horváth osztályával tehetné, még is a támadási rendszer az eddigi modorban folytattatott. Tudniillik egyes megoszlott erőkkel folyt a harc. Klapka tábornok mindent elkövetett, hogy Görgey tábornokot e vésztelyes modortól visszatartsa, de Görgey azt felelte, hogy már minden el van rendelve s nem változtathat már rajta.

Junius 20-án tehát e rendeleteket adták ki:

a) A második kadtesthez. (Asbóth.) Ez napfölkeltekor — az ellent állásában Zsigárdnál megtámadja s erre az egész hadtest erejét fordítja.

b) Klapka tábornok a Kosztolányi osztály s Komárom védserege egy részével Vásárhelynél foglalkoztatja az ellent; 9 zászlóalj és 2 osztály Károlyi-huszár Puszta-Aszódra vonultak ki, hogy a Dunán áti hidat védelmezzék s ha a második hadtest támadása nem sikerülne, azt fedezzék.

c) A harmadik hadtest (Knezich) segélyezi a második hadtest támadását, de csak akkor vonuljon át Negyednél a Vágon, ha Asbóth ezredesnek sikerült Zsigárdot bevenni.

d) Az első hadtest (Nagy Sándor) épen úgy viseli magát mint Január 16-án (l. feljebb.)

Az osztrák hadsereg e napon (jun. 20.) három dandár: Pott, Hertzinger, és Theiszinggel egyesülve, összesen 14,000 ember és 8 ütegböl állván Nagy Sándor

gyermek maradt halva, s két debreczeni nemzetőr kapott sebet. Összesen 27 lövés volt, közte 2 bomba. A boltok bezárattak, az ágyuk s nemzetőrök a Szt.-István téren készen állottak. A debreczeni nemzetőrök az ablakokban töltött fegyverrel várakoztak a dsidásokra; de ezek nem jöttek. Mondják, hogy az első ágyut a várbeli ferencziek szerzetének guardiánja, egy horvát, süté el. A várparancsnok ismét megujitá követeléseit, mire egy városi küldöttség ment hozzá azon izenettel, hogy kivánatára sem pénz, sem ágyu nem fog kiadatni, a nemzetőrök fegyvereiket le nem rakják, a feketesárga zászló ki nem tűzetik, s a Maros körüli előőrök be nem huzatnak. Nők és gyermekek kezdék elhagyni a várost. Ennek okát kérdezvén a várparancsnok, azon választ nyeré, hogy a város a legvégsőre is készen áll, s a nők és gyermekek sirását hallgatni nem akarja. Egyébiránt a várparancsnok ígéré, hogy a várost, ha okot nem ad, többé lövetni nem fogja; azonban a legnagyobb készületeket tétété, a vár melletti élőfákat vágatá s eltakarittatá. Blomberg és különösen Siliák horvát ezredes vettek igen nagy részt a hadi tanácsban s készületekben. A várbeli örök és előőrök közt gyakori lövések váltattak, hogy azonban minden további ingerültségi alkalom elkerültessék, a nemzetőröknek a visszatüzelés megtiltatott. — A bécsi oct. 6-ikának hire, mely oct. 11-dikén érkezett Aradra, s a városból a várba azonnal beszállíttatott, nagy örömet okozott a fenyegetett városban, s némi levertséget a várban. — Azonban az ostromállapot

folyvást tartott, a várban haditörvényszék alakult, statarium hirdettetett, s óránkint uj hírek rémiték a város lakóit; a nemzetőrség éjjel-nappal fegyverben állott. A várőrizet föl sem vette a honvédelmi bizottmány oct. 8-iki rendeletét, sőt egyenesen kitűzte az ellentállás zászlóját; a terv nem kevesebb volt, mint Aradot összeköttetésbe tenni Temesvárral s a rácz mozgalmakkal, s igy az ellenállás középpontjává az alsó tiszai részekben. Török Gábor élelmezési biztos és aradi polgármester s Hadzics Lázár képviselő, az aradi várkerületén kivül, dsidás előőrök által elfogattak, amattól 10 ezer forint, nyugtatvány mellett elvétetett, maga, mint kezes, oct. 16-áig őrizet alatt tartatott, azután azonban 3 dsidás fogolyért kicseréltetvén, miután Hadzics már előbb eleresztetett volna, szinte szabadon bocsáttatott. A vár ügyével összefügött a megyebeli oláhok lázongása, kiket folytonosan nemzetőri erővel kellett féken tartani s ujonczállításra kényszeríteni, igy, p. o. oct. 18-dikán 300 debreczeni nemzetőr ment ki Kovasincsra az ottani pórlázadás elnyomására.

Oct. 21-kén (az aradi állandó megyei bizottmánynak a honv. bizottmányhoz intézett hivatalos jelentése szerint) az aradi magyar csapat Angyalkutig haladván, azt az Uj-Aradról kivonult s odáig üzött dsidás és Rukawina-ezredbeli gyalog ellenség megverésével vitézül bevette; oct. 22-ikén pedig Máriássy János őrnagy parancsnok Bécska felöl szinte előnyomulván, Uj-Aradot minden ellenállás nélkül elfoglalta. A nemzetőrök ösz-

szes vesztesége a csatánál 12 halottra, 37 sebesültre ment; a dsidások Temesvár felé szaladtak. Ezalatt Berger tábornok, ki már 20-kán reggeli 8 órakor is tétetett 5 ágyulövést a városra, most ezt reggeli 6 órától 8-ig, és ismét 9-től 11-ig folytonosan ágyuztatta, több házban sérülést okozott, különösen a megyeházat megrongálta mely 35 lövést kapott. Összesen golyókkal és bombákkal mintegy 500 lövés történt, 7 egyéu megsebesült. A bombák nem igen gyujtottak. Aradon s környékén már ekkor mintegy 12,000 nemzetőr s önkéntes volt összegyülve; kedv s bátorság nem hiányzott, csak ágyuk szüksége éreztetett. A helybeli, debreczeni, s békesi edzett nemzetőrséghez számos népfölkelés is csatlakozott, de sorkatona egy sem volt, s puskás összesen csak mintegy 1500. Ezen erő harczolt vár és sorkatonaság ellen. A lelkesedés azonban oly nagy vala, hogy a várból az előőrökre lőtt golyókat ezek kalapjaikkal hajgálták. — Az említett működések által megkezdetett Arad várának elzárása, mely azóta több izben feloldatott s ismét megujíttatott.

Oct. 23-ikán d, u. 3 órakor ismét ágyuztatott a város, mely alkalommal egy golyó Gallini Pál gyógyszerészt kocsijában fiával együtt a szó teljes értelmében szétlőtte. A várból ugyanazon napon egy ágyuval kitörtek, de Máriássy által megszalasztattak, s ágyujok elrontatott. A békesi önkéntesek, a várfalakhoz húzódva, több őrt lelődöztek. — Oct. 24-kén 420 debreczeni önkéntes érkezett Aradra. Báró Vesselényi, Hannover-

ezredi százados (Farkas fia) elfogatott. — A vidéki oláhok e közben folytonosan izgattatván, meg nem szűntek lázongani. A kovasinczi véres leczke nem használt nekik. Világoson, Zám, Soborsín, Konop vidékén, az erdélyi határszélen gyűléseztek, összeesküdtek, s előre nyomulni készültek. Az aradiak Világosra kimenvén, ott több ezer oláhot találtak jól fegyverkezve, kik azonban néhány kartácslövés után szétfutottak a hegyekbe. A fibisi oláhok pedig az uraságí tisztek minden vagyonát, s az uradalom magtárát, pecséjét és marháit rabolták el. — Az oláh lázongók ellen Gál László őrnagy harczolt két század aradi nemzetőrrel, s egy század bihari honvéddel, s Arad megyét kitisztitván, Zarándba is átlépett, mindenütt a legszigorúbb rendszabályokhoz nyulván, de kevés sikerrel. A legyőzöttek meglapultak ugyan, de boszút esküdtek s ujra kitörtek.

November 3-kán néhány dsidás az aradi várból, a Maroson keresztül úsztatván, a mikalakai gyepről mintegy 150 darab marhát hajtott, vakmerő bátorsággal, a várba. —Ugyanaz napon egy, a híd melletti kaszárnya felgyujtására megbizott káplár átjött a honvédekhez.— A város helyzete azonban naponkint sulyosodott, mert a segitségre jött békesi, csanádi, csongrádi nép ezrei, megunván a fáradságot, visszavonultak tüzhelyeikhez. A békésmegyeiek viseléséről kevés jót mondhatni; az angyalkuti csatát elhagyták, a világosi lázongók elleni hadjárat alkalmával féktelenül raboltak; a gyulai s békesvárosiak azonban emberül kiállták a sarat. A szen-

tesiek helyébe Vásárhelyről 600 nemzetőr, s megérkezett a vásárhelyi 30-ik zászlóalj is, 2450 egyénből álló, de fegyvertelen s ruhátlan. A sereg lelke, Debreczen veres-szalagosai valának, rettenthetlen emberek s edzettek, mint a legjobb régi sorkatonák, kik az Aradon maradt békésiekkel együtt oly vitézséget bizonyitottak, milyet egy elfogott levél szerint Blomberg ezredes is méltányolva elismert. — Nov. 5-kén Berger tábornok lövonalat készitendő, az utjában álló, Zsigmondháza s Ó-Arad felöl eső ölfák s kaszárnya felgyujtása végett kirohanást tett, s az aradi előőrök golyózáporára ágyuival felelt. Noha a gyujtók közül több lelövetett, a szándéklott gyujtás jól sikerült; Zsigmondházán 3 ház elégett, a tömérdek ölfa s kaszárnya pedig késő éjig lobogott. A Maros 80 ezer forint értékű nagy hidját pedig a magyarok gyujtották fel, hogy a reájok rohanást gátolják. Uj-Arad megtámadása naponkint váratván, az erősen elsánczoltatott. A mikalakai malom, melynek a vár hasznát veheté, szinte elégetteték, a marosi kisebb hajók elfoglaltattak, a még szabadon álló vároldalt pedig Máriássy erősen megrakta csapataival, és igy a várbeliek egészen el voltak zárva minden közlekedéstől. — A városi lakosság lassankint megkezdé már szokni az ostromállapotot, az oltó készületek megtétettek, s az ágyuzások alatt legéberebb figyelem fordítatott a netaláni gyuladás meggátlására. — Nov. 10-dikén estve ismét elkezdődött az ágyuzás s egész reggelig sűrűn hullott a golyó és granát. E gyakori ágyuzás czélja az volt,

hogy a fegyveres erő Aradon bentartassék s a Lippán levő debreczeniek segitségére ne mehessen; kiket a temesi várőrség megtámadni készült. A megye elhagyta Aradot s Peregre tette át székhelyét.

Novemb. 12-dikén a dsidás-ezred két százada, 2000 gyalog sorkatonával s több ezer fölkelt oláhval megtámadták Lippát. A lippai magyar sereg, főleg debreczeniekből álló, mintegy 400 főre mehetett, az ellenséget azonban bátran visszanyomta, sőt szuronyszegezve, rohammal megszalasztotta. Nov. 13-kán Máriássy alezredes 400 nemzetőrrel s egy ágyuval kivonult a lippaiak segitségére. A magyaroknak 5, az ellennek 11 ágyuja volt. A csata megkezdődött reggeli 8 órakor, s tartott 12 óráig szakadatlanul, változó szerencsével. Az oláh tömegek háta mögé dsidások és granitsárok állíttattak, kik a hátrálókat leöljék, s az oláhok holttesteiből egész torlaszok emelkedtek. Mindazáltal a legnagyobb rendetlenségben futottak el. Azonban a 11 ágyu folyvást ontá golyózáporát, melyet a magyar sereg, miután töltése is elfogyott, többé ki nem állhatott, s több halott- és sebesültből álló veszteséggel elhagyá Lippát és visszavonult. Az „Alf. Hirlap" a magyarok e csatábani veszteségét csak 15-re teszi; ezek közt 5 debreczeni önkénytes. Az oláhok holttestei pedig kocsikkal hordattak el. E visszavonulás hirére az Uj-Aradon levő sereg minden megtámadás nélkül elhagyta állomását, s beszaladt Aradra. A várbeliek, használva ez alkalmat, kirohantak, s Uj-Aradról magokat minden szükséggel ellát-

ták. A város nagy rémülésbe jött, a mit nevelt a megyei tisztviselőség elköltözése, s férfiak és nők szaladtak a fenyegetett falak közül. Uj-Arad vigyázatlan és szükségtelen elhagyása, s ez által azon reménynek, hogy a most már élelemmel ujra ellátott vár feladásra szoríttathassék, meghiusulása leverőleg hatott a lakósságra. És pedig Lippa bevétele után, az oláh csapatok eloszolván, az osztrák erő veszteg maradt, a magyar sereget nem üldözte, hanem részint Lippán mulatott, részint Lugos- és Temesvárra visszament. E körülményeket s az ellenség fekvését Máriássy kifürkészvén, a védtelenül hagyott Uj-Aradot nov. 16-kán éjjel szép csendesen ujra elfoglalta, s a várrali közlekedést ujra elzárta. Lippából szinte kivonulván az ellenség, a magyarok oda ismét bementek. November 18-dikán délután ismét két óránál tovább bombáztatott a város. E hónap végén megérkeztek az Aradra rendelt székelyek is, és most már komolyabban látott Máriássy az ostromhoz. Próba tétetett 5 darab hatvanfontos bombával, melyek közül kettő sikerült, három pedig, miután a távolságot a főbombász még nem ismerte tökéletesen, nem esett kellő helyre. Decz. 3-kán megérkezett a lengyel csapat, 400 ember, 100 tüzérrel s 11 ágyuval. Beérkezésükkor zápor hullott, s ők még meg sem szárítták átázott ruháikat, midőn a székelyekkel, s debreczeniekkel és békesi önkénytesekkel ostromre indultak. Hajnali 5 óra tájban, hidakkal s lépcsőkkel ellátva, csendesen bevonultak a vár elősánczába. Midőn a székely csapat már a második bástyán állt,

s a más oldali támadóknak jel adatott a megrohanásra, a békesiek „éljen a magyar“ kiáltása fölébreszté a várbelieket; riadó veretett, a harangok zúgni kezdtek s irtózatos golyózápor fogadta a merész de vigyázatlan ostromlókat. A lajtorják rövidek voltak, s a felmászás lehetlenné vált, s a mi legfőbb, a harmadik sánczban a várabrosz szerint létezőnek följegyzett hid hiányzott. Végre Máriássy, a bátor, de nem igen tudós katona, látván a lehetletlenséget, visszavonulást parancsolt. És igy hiába áldoztatott fel több hősi élet, mert 2 lengyel, s 1 debreczeni önkénytes, több székely és honvéd elesett, a sebesültek száma pedig 22-re ment. A sebesültek közt volt őrnagy Czikó. A strategikus számitás hiánya, mely e vállalatot bélyegzé, mindenkit boszantott. Mindenki érzé, hogy a helyzetnek tökéletes ismerete nélkül, egy erős vár ostromához fogni, már csak a rosz erkölcsi hatás tekintetéből is, menthetlen bűn. Járult azonban a dologhoz szerencsétlenség is. A vezényszót ugyanis, mely hátrálást parancsolt, némely csapatok roszul értvén, inkább előre nyomultak; különösen a lengyelek. Ezt a többiek észrevévén, szinte nem akartak hátra maradni, s az elsőséget a lengyel atyafiaknak engedni, s a debreczeniek, székelyek s honvédek közt vetekedés támadt. Köszönetül a vár ismét lövette a várost, esti 5-tól 10-ig; azután azonban néhány fogoly uj-aradi lakost kibocsátatott, kik hirét hozták, hogy a várban szarvasmarha fogytán, lóhust is esznek, s bádogpénz jár. Az elesett áldozatok ünnepélyes szertartással elte-

mettetettek; négy holtetemet, 5 sebesültet, s még 17 foglyot a várbeliek magokkal vittek a sánczokból. Ily gyilkos ellenségeskedés mellett azonban nem hiányzott a kölcsönös lovagiasság a vár és város közt. Berger tábornok parlamentair által ujságot, Siliák ezredes pedig szép leányai számára czipőket kért, és Máriássy mindkét kérést teljesíté. E közben a lázongó oláhokat Zám környékén Asztalos százados vette üldözőbe, nagy sikerrel. Ellenben Kedves Lajos százados, ki egy század székely katonasággal Lippára küldetett, az ott talált bor, liszt és nagy mennyiségű só átvételére s Aradra szállitására, midőn e szereket a Maroson at Radnára szállítaná, a Károly-Ferdinánd-gyalogság egy zászlóalja, s több ellenséges erő által meglepetvén, alig tudott menekülni és Radnára több legények vesztésével vonulhatott csak vissza. Az ellenség oda is üldözvén, ő pedig ágyu hiányában ellen nem állhatván, kénytelen volt Radnát is elhagyni s élethalál veszély közt távozni (decz. 11-dikén). Ennek hirére Gál László alezredes 2 század székely, 1 század honvéddel, s egypár ágyuval még aznap éjjelén elindult Radna felé. Radnát azonban üresen találta; az ellenség az elfogott élelmi szerekkel átment Lippára s egy része azt is elhagyván, csatlakozott a temesvári erővel. — Arad város, hirére annak, hogy a magyar tábor több oldalról fog megtámadtatni, 48 óráig folytonosan fegyverben állott, decz. 13. s 14-én. E napon déltől estig a bombázás megujult, pogányabbúl mint valaha. Más részről a lippai ellenség,

a Maros mentén, Uj-Arad felé közelgetett s 11 órakor már Angyalkutat elfoglalta, ugyan Uj-Aradra nyomult más uton más ellenséges csapat is. Decz. 14-ike rosz és szégyenteljes nap lett. Az uj-aradi sánczokban székelyek állottak, utánok a vitéz lengyelek. A támadó tábor mintegy 2500 sorkatonából s 3 század lovasból állott; a magyar erő ráment 6—7000-re, de közte csak 48 Sándor-huszár lovasság; amaz 15 ágyuval lőtt, ez alig vitt 30 ágyuja közül 3—4-et a tüzbe. A magyar tüzérek botrányosan lőttek; a székelyek pedig a támadók jól irányzott első lövésére megszaladtak. Helyöket a lengyelek s a békesi önkénytesek foglalák el, kik vitézül helyt álltak, de a székelyek példája megzavará a 3-ik honvéd zászlóaljat is, s az egész tábor borzasztó rendetlenségben futva hagyta el Uj-Aradot. A tüzérek közül 20 átment az ausztriaiakhoz; 2 ágyu, melyet a székelyek elhagytak, elveszett, s ha Kun nevu aradi polgári tüzér az ó-aradi parton ügyesen nem müködik ágyujával, minden magyar ágyu, s több ezer ember oda vesz. Igy is sok volt a veszteség, egy honvéd-zászlóaljból csak 560 ember maradt, a löbbi fogolylyá tétetett. Uj-Arad tehát másodszor is a vár birtokába jutott, s azonnal 300 kocsi élelem vitetett a felszabaditott várba. 15-kén délben érkeztek, de már későn, a Lehel-lovasok.

Élénken kezdték érezni, hogy mindenek fölött ügyes és értelmes vezérre van szükség. Máriássy János, oroszlán bátorságu de szerencsétlen, gondatlan s tudománytalan vezér volt, s dölyfös modora által minden

népszerüségét elveszté. Rendet nem tartott, fegyelemről szó sem volt táborában. A honvédek romlottak, garázdák, részegesek; tisztet alig lehete látni az uj-aradi csatában. Általános lett az óhajtás, hogy az aradi ostrom vezetése más parancsnokra bizassék. E várva várt uj parancsnok Vetter tábornok volt, ki decz. 16-dikán estve érkezett Aradra. Megjelenésével enyhülni kezdett a nép elcsüggedése, mely azonban sohasem ment annyira, hogy a város feladása nyilván kivántatott volna, noha az ágyuzás 16. s 17-kén megujitatott. Azonban Vetter csakhamar, már 17-kén elhagyta Aradot, s más rendeltetést nyert. Helyébe Gál Miklós ezredes lépett, ki decz. 19-dikén érkezett Aradra. Decz. 22-dikén a vár 48 óra alatti feladásra szólitá fel a várost, fenyegetvén, hogy különben irgalom nélkül halommá lövetik. A vár közelében eső utczák lakosai mind kitakarodtak házaikból, azonban Gál Miklós ezredes a felszólitásra erőteljesen felelt, kijelentvén, hogy a honvédek számára lefegyverzett városnak nincs is hatalmában magát átadni, miután magát s környékét az ország serege megszállotta. E mellett azonban megtette készületeit Uj-Arad visszafoglalására. Decz. 26-án a Maros beálltával, igen nagy fáradsággal készült mesterséges hídon, Nagy Jenő s Zurich őrnagyok vezénylete alatt átment egy csapat gyalogság s lovasság néhány ágyuval, és ujra visszafoglalta a csufosan elvesztett Uj-Aradot. A vár tehát ismét el lőn zárva minden közlekedéstől, most már harmadszor. — A decz. 22-kére és 24-ére igért rombolás, mely miatt

Aradon egész népvándorlás kezdődött, nem történt ugyan meg, s az ünnepek rendzavarás nélkül folytak le; de 28-kán beváltá fenyegető szavát a vár. Estve megindult a legszörnyübb bombázás; 500-nál több legnagyobbféle golyó lövetett a városra, mely 4 helyen kigyuladt; 14 ház, s ezek közt a püspöki lak is elégett, mert oltani a bombák miatt nem lehetett; számtalan ház pedig megroncsoltatott.

Beköszöntvén az 1849-dik év, az ostromállapottal egybekötött nyomor meg nem szünt, sőt különböző okokból örökülni látszott. Az ostromló erő csekélysége, s az előbbi vezérek értetlensége egy részről, a várőrség kitartó vitézsége más részről, minden béketűrést kifárasztó hosszuságra nyujták a kinos állapotot. A deczemberí roham roszul sikerülvén, s a vár árkai a Maros kiáradása miatt vizzel levén megtelve, szándok volt a várat kiéheztetés által venni be, s ismételt rohamok által az emberi vért nem pazarolni. Ezen nézetet előmozditották a várból kiszökött katonák vallomásai, kik a várban napról napra növekedő szükség-, éhség- és sanyaruságról beszéltek. Miután tehát jan. 24-kétől 28-káig sikertelen ostrom folytattatott, Gál Miklós tábornok jobbnak látta nemcsak a vár rohammali bevételét meg nem kisérteni, hanem a költséges ágyuzást is félbeszakitani, és csak arra ügyelni, hogy a vár minden közlekedéstől el legyen zárva, s Temesvár felől segítséget s élelmet ne nyerhessen. Az ostromágyuk egyébiránt helyeiken maradtak s készen állottak a kitörési kisérletek

akadályozására. A vár is hosszasabb ideig megkimélte a várost ismételt rombolásoktól. A várnak ily helyzetében természeteren mindent elkövetett az ellenerő, hogy azt a bezárástól fölmenthesse.

Február 9-dike nevezetes nap volt Aradra nézve. Az ausztriai s vele egyesült rácz erő febr. 7-dikén Vingától Uj-Arad felé nyomulván, ezt ellenállás nélkül elfoglalta, s a várat ujra felszabadította. Gál tábornok katonáival s ágyuival Ó-Aradra vonult át. Az ellenség egyesülve a várbeliekkel, febr. 8-ikán a befagyott Maros partját megrakván, elkezdte a csatát ágyukkal s apró fegyvertüzzel. Glogóváczról 4 honvédszázad Aradra sietett, hogy a magyar tábor jobb szárnyát fedezze, s Aradtól a csálai kis erdőig volt felállitva. Reggeli 9 óra tájban a véderő nagyobb része, s a rémült lakosság futni kezdvén, nagy zavar támadt, mely azonban erélyes rendelkezések által csakhamar rendbe jött. Ezalatt az ellenfél a jégen a városba benyomulván, azonban csakhamar középbe s két szárnyba fogatván, és d. u. 3 óráig feltartóztatván, elkezdődött az utczai csata. A főtér, reform- és szabadsajtó-utczák vérben piroslottak. Legjobban kitüntette itt magát Asztalos Sándor 29-ik zászlóalji százados, ki egyik kezében nemzeti lobogóval, másikban karddal járt elől, s 4 századával annyira visszaverte az ellent, hogy midőn d. u. 4 órakor Villám 38-dik zászlóalji őrnagy és Szentiványi százados, csapataikkal megérkeztek, az ellenség minden oldalról megtámadtatva, több száz halottat hagyván hátra, kénytelen volt a

Maroson át visszavonulni. A holtak közt volt Joannovich Mihály őrnagy, s nevezetes szerbfőnök. A Rukowina-ezredből két tiszt s 50 közlegény szökött át a magyarokhoz, kik kevés kárt vallottak. A marosparti sóraktár azonban, gyujtó röppentyükkel lángba borittatva, elégett, s a város a várból éjjel-nappal ágyuztatott. — Asztalos százados vitézsége jutalmául, melynek az az eredményt csaknem kizárólag lehete köszönni, azonnal őrnagygyá neveztetett. — Egy óra mulva a tüzelés megszünt, s az ellenerő egy része Vinga és Temesvár felé elsietett, a többi Uj-Aradot őrizé. Febr. 9-dikén uj csatározás volt, de Asztalos századainak vitézsége nem csak meggátolá a jégeni áttörést, sőt a szerbeket Uj-Aradról el is űzte. Főszerepet játszottak itt a 29-dik zászlóaljba beosztott békesi önkénytesek, s a nagyváradi század, kik vitéz tiszteik vezetése alatt, ágyu s lovasság nélkül, csupán szegzett szuronynyal, sőt tilalom ellenére, rohantak át a Maros jegén Uj-Aradra, s ez által példát és kedvet adtak a többi honvéd századnak. A Maros bizonytalan állapota miatt, azonban sem lovasságra, sem ágyu-segitségre nem számithatván az Uj-Aradon győztes honvédek még 9-ikén estve visszatértek Ó-Aradra, s Uj-Arad az ellen kezében maradt. A Maros olvadozó jege az ismételt áttörést lehetlenné tette.

Február hó folytán nem történt ezentúl valami jelentékenyebb esemény. Febr. 20-kán a várbeliek kitörtek Uj-Arad s Mikalaka felé, de a magyar őrséggel váltott lövések után az északi kapun ismét visszatértek,

s elkezdék a várost bombázni. Esti 10 órától éjfélig tartott a kölcsönös tüzelés, és több ház megrongáltatott. A pangó állapot, melyet csak koronkint zavart meg a kicserélt ágyuzás, ismét beállott. Aradot a vagyonosb lakósok nagy része elhagyá, a piacz szép házai lakatlanul maradtak. Az ágyugolyók körében nem maradt ház sértetlenül; a középületek s egyházak különösen sokat szenvedtek. A benmaradt lakósok azonban annyira megszokták az ágyuk harczi zenéjét, hogy legnagyobb ágyuzáskor is sétáltak az utczákon, sőt a Marospartról nézték a repkedő golyókat.

April folytán gr. Vécsey tábornok vette át Aradon a főparancsnokságot, ki alatt uj erő s kedv szállott az ostromlókba; a honvédek szorgalmasan gyakoroltattak, uj telepek készittettek, az uj-aradi részen 400 ölnyi hosszu árok huzatott, mely a várat a Bánságról teljesen elzárá. Márt. 25-dike óta több izben megujult az ágyuzás, 25-dikén éjfélkor kezdődött s tartott 3 óráig; april 3-ikán d. u. 4 órától esti félnyolczig. April 9-ikén husvét másod napján erős puskázás zavarta az ünnep csendét; a magyarok a hidat felgyujtották, a várbeliek oltani jöttek, s egymásra dühösen lődöztek; ugyanekkor félszázad dsidás élelmet akart a várba szállitani, de a békesi önkénytesek, s a csak három hetes katona Lehelhuszárok egypár szakasza által Szt.-Miklósról visszaveretett, és Keresztesig üzetett. April 13. s 14-kén egész éjjel az uj aradi sánczokra tüzelt, s onnét lődöztetett a vár. Következő napokon, egész 18-kig, ugy szinte 26-

dikán virradóra naponkint ágyuzás volt; s a vár golyói főleg oda intézve, hol Vécsey tábornok, ki ez időben Aradon parancsnokolt, lenni gyanittatott, jelül, hogy a vár, némely egyetértők által, jól vala értesítve a városi körülményekről. E részben főleg a városi ráczságra volt gyanu, s a népfajok közti elkeserültség napról napra növekedett, s már gyermekek játékaiba is átment.

Ennyi nyomor s ennyi vitézség és kitartás után mindkét oldalról, mindinkább növekedvén a várvédek élelembeli szüksége, Berger tábornok hajlandónak mutatkozott a várnak tisztességes föltételek alatti átadása iránt alkudozni. Ezen kedvét öregbítette hihetőleg a magyar ügynek 1849 tavaszán lett fölemelkedése és szerencsés sikere. Juniusban parlamentairek mentek Budára a magyar hadügyminiszteriumhoz az átadás föltételei iránt alkudozni, kik 17-kén érkeztek vissza Aradra. A parlamentirozás azonban még junius végeig folyt. Julius 1-jén szállották meg 8 hónapi ostrom után Arad várát a magyar seregek, kiknek 61 ágyu, 2000 mázsa puskapor s 1500 lőfegyver s több százezer ágyugolyó és töltés jutott birtokukba. Akkor volt kénytelen magát megadni, mikor a forradalmi hadsereg szerencsecsillaga megfordult, s a Pestről szaladó kormány utközben, futtában hirdeté ez eseményt. A nemzet oly régen várta e hirt, hogy a hosszu várakozás egészen elvette ahhozi étvágyát. A várőrség mintegy 1300 ember, jul. 1-én délelőtt vonult ki a várból, fegyvereit lerakva, Berger és

Siliák tábornokok után, s Uj-Aradra, onnét pedig elegendő fedezettel Styriába kisértetett. A feladásnál Vetter, Guyon és Vécsey magyar tábornokok valának jelen. Berger és Siliák tábornokok s az emlitett átvevők közt a kölcsönös udvarias üdvözlések egész lovagiassággal kicseréltetvén, Berger azt kiváná, hogy a várat ők is annyi sikerrel és szerencsével védhessék, mint ő tevé. — Aradi parancsnokká Damjanics János tábornok neveztetett, s a vár azonnal védelmi állapotba tétetett; azonban Görgei parancsára már aug. 19-kén védelem nélkül adatott át a győzelmes orosz, s ezek által az ausztriai hadseregnek. — Julius elején a magyar kormány Pestről Szegedre költözvén, az egyesült osztrák-muszka fősereg közeledte miatt itt sem maradhatott meg, hanem Aradra tevé át székhelyét, mint azt az aug. 4-kén Aradon kiadott proclamatio tanusitja. Kossuth és az országgyülés egy része szintén Aradra érkezvén, aug. első napjaiban több tanácskozmány tartatott, melyben a miniszteriumot a dolgok állásáról kérdőre vonták. Határozott választ azonban az uralkodó zürzavar legmagasb fokán senki sem tudott adni. Ez alatt a magyar seregek Szőregről is visszanyomulván, a magyar kormány egy része Lugosra vándorolt; más része pedig, valamint Kossuth is, az aradi várban maradt, s innen tevé végső intézkedéseit, melyek azonban Magyarhon sorsát többé meg nem változtathatták. Nagyváradról Görgei jött ugyan Arad felé, hogy itt a déli magyar sereggel egyesüljön, de már késön, mert ez Temesvárnál aug. 11-kén az

egyesült osztrák-muszka fősereg által szétszóratván, ugyanez nap Kossuth is letevé kormányzói hivatalát s átruházá azt Görgeire, ki még aznap Ó-Aradról kelt levelében meghítta Rüdiger orosz tábornokot, miszerint erejével saját seregei közé vonuljon, s válaszsza el őt az üldöző osztrák seregektől, mert, mint irá, osztrák seregek előtt fegyverét föltétlenül letenni soha és semmi esetben nem fogja. Ennek következtében történt a világosi fegyverlerakás (l. Világos), s ezután adá át Rüdiger a fegyverlerakó magyar sereget tábornokaival együtt az osztrák sereg szabad rendelkezése alá, minek következménye lőn, hogy Aradon,—melyet Damjanics várparancsnok, Görgei dictátor parancsolatjára, aug. 19-kén az osztráknak védelem nélkül átadatott, — a magyar seregben szolgált tisztek mindnyájan katonai törvényszék elé állittatván, részint több évi várfogságra, részint halálra itéltettek, s gr. Vécsey Károly, Aulich Lajos, Török Ignácz, Lahner György, Pöltenberg Ernő, Nagy-Sándor József, Knezich Károly, gr. Leiningen Károly, Damjanics János, mind magyar tábornokok, oct. 6-kának hajnalán felakasztattak; — Kiss Ernő, Dessewffy Arisztid, Lázár Vilmos, Schweidel József pedig főbe lövettek.

Szinyei József volt honvédtiszt naplójából.

Komárom, mart. 22.

Folyton tart a bombázás, mely még tegnap esti 11 órakor vette kezdetét. — Este 6 órakor az egész zászlóalj ki volt rendelve szigeti sánczolásra; miután eltiltatott előbb a dohányzás, köhögés és mindenféle lárma, mentünk a szigetre. — Vágó-utczán keresztül menve, mellettünk zörgött a bomba, szigetben pedig, midőn megállottunk a hidra vezető uton, fölöttünk repült a városba. Szép csendesen eljutottunk végre sziget-középre, a sánczolás helyére egy völgyben letelepedtünk, s a legények fölmentek dolgozni; olykor-olykor világítva repült el fölöttünk egy-egy bomba, de ritkán pattant el. Borzalmas volt látni felszinen a bombacsinálta gödröket, s egy összetört 24 fontos ágyut; azt beszélték a tüzérek, hogy tegnapelőtt különösen bombáztak ezen helyre, s akkor törték össze az ágyut. Hideg volt, sötét csillagos éj. Néma csendben dolgoztak a miéink; a többi más helyen sánczolt; tüzet rakni nem volt szabad. — Taligák csikorgását elkerülendők: egyik fogta a kereket, másik a két nyelét; sokszor hason mászva építették ezen sánczokat. Legkisebb feltünést kerülni kellett, mert azonnal a munkások közé kartácsoltak az átelleni monostori sánczokból. — 9 óra táján, ámbár már az ellen elhallgatott, az ó-várból — nem tudom hova, de szünet nélkül

ágyuztak a tulsó partra, a nélkül hogy az ellen viszonozta volna csak egy lövéssel is; — egész éjfélig hallgattak.— Az ujon készülő sáncz vonul a szigeten végig, a Duna hosszában szemben a tulsó parttal, mely el leend látva 6—7 helyen ágyu-ütegekkel, többnyire 18—24 fontos vaságyukkal.

Mart. 23.

Éjfélkor elkezdtek bombázni. Megolvastam, 22-öt löttek fölöttünk el a városra; eleintén ritka, de később majd mind elpattant; reánk kettőt löttek, melyek előttünk estek le a Dunába. Ez tartott 3 óráig. 5 órakor elvégeztük a munkát és hazamentünk. Alig értünk haza, a bombázás elkezdődött és tartott egész nap; ma különösen a Nádorvonalra löttek és egész a 3-dik vármüig estek. Este ismét tüz volt Uj-Szőnyben.

Mart. 24.

Bombázás folytattatott. Ma különösen sokat löttek a temetőkbe, melyek közelünkben levén, jól halljuk azok szétdurrogását.

Mart. 25.

Reggel előörsre mentünk a Vágduna hidjához. — A bombázás folytattatott. — Éjjel köd volt. Egyes puskalövések is váltattak; valahol betörést akartak megkisérteni.

Mart. 26.

A bombázás erősen foly; de a mieink sem veszik a dolgot tréfának, hanem viszonozzák a lövöldözést három helyről is erősen.— Mai népgyülésen Mack előadta, hogy holnap este a szőnyi erősség és a vár közt elkészül a talphid, s azon a komáromiak közül is, kinek tetszik, egyesült erővel a várőrséggel átronthatunk az ellenre. Egy tüzér átszökött hozzánk, ki elbeszélte, mily nyomoruság van oda által; enni való kevés; általában nem sokan vannak; 4 bombával birnak, stb. Nádor-utczán végig menve, láttam a bomba-gödrök miként tátongnak. Bementünk a Mayer kávéházába, ki hűségesen megállva helyén, mutatta a 120 fontos bombát padlójában, melyre csaptatót csinált; fölöttünk is egyre zörögtek a bombák, a mint sustorogva mint valamely locomotiv — végig repült a város fölött.

Mart. 27.

Reggel elkezdődött a bombázás; de a mieink sem henyéltek, mert az 1-ső várműből repültek által a 18- és 24fontosak.— A városban levő katona-kórházba — a reá tüzött fehér zászló daczára — eddig 200-on fölül esett a bomba.—Kényteleníttettek a beteg honvédeket a földszinti szobákba vagy czélszerűbb helyekre vinni. Az ó-várban levén dolgom, láttam hogy igen sok bombát eregettek azon tájra, mely mind ugy irányoztatott, hogy a légben pattant el; egynek darabja éppen orrom előtt

csapott le a sánczba. — Este ismét sánczolásra voltak embereink vezényelve.

Mart. 28.

Délre a városi fő-őrtanyára voltam rendelve. Ma is — szokás szerint — a bombázás folytattatott; többnyire a levegőben pattant el. 12 órától 4-ig szüneteltek. 4 órakor mindkét részről erősen lődöztek. Este Ó- és Uj-Szöny égett; előbbenit a mieink, utóbbit az ellen gyujtá fel, hogy lássa lődözni a mieinket, kik a szigeten dolgoznak; mult éjjel is 58 bombát eresztett embereinkre, kik ott sánczoltak, — sikere természeteten nem volt.

Mart. 29.

Ma délelőtt az ágyu- és bomba-lövések egymást érték. — Délben kis szünet volt, hanem délután a bombázás folyt 4 óra tájban; d. u. egy bomba a református templom mellett egy zsidó padlásán a szalmát meggyujtván, a láng a reform. templomba is belekapott, elégett egészen; — a harangok leestek, jóllehet a sürű bombahullás daczára az oltásban erélyesen működtek a lelkes komáromiak.

Mart. 30.

Reggel 4 órakor. Előörsre mentünk a Nádor-vonal elé. — Ágyu- és bomba-lövés egymást váltá fel; különösen a pozsonyi kaputól erősen tüzeltek ma a mieink. Mikénti hallottam, a szőnyi erősséget ma az ellen roham-

mal megtámadta, de a veszprémi önkénytesek erős tüzelése és 3 helyeni ágyuzás reájok, visszaverte őket.

Mart. 31.

Reggel 4 órakor a mieink két vetágyuval, lovasokkal és 3 század gyaloggal az ellenfél tanyáját a majort szándékozott megtámadni a csallóközi részen, és azt — ha sikerül — felgyujtani.—Mi is fel voltunk állitva tartalékban. Vagy 30 gránátot bocsátottak a mieink, de távol voltak, azért siker nélkül. Az ellen túlsokasága visszavonulni késztette őket. — Midőn az előőrsről haza mentünk, reggel lefeküdtem, de csakhamar felköltöttek, hogy az ellenség nagy csoportokban jő Hetény felől, s meg fogtámadni Vág felől a várat és várost. — 10 óra után meg is kezdte a támadást minden oldalról (kivévén Csallóköz felől) legjobban az Apályia-szigetet, mely a viz sekélyessége és erősség hiánya miatt, nem levén a Nádorvonal egész a Vágdunáig kiépítve, leggyöngébb része Komáromnak. Szólt az ágyu duplázva, az Apályia-szigetben a puskák is ropogtak erősen; minden oldalról lődözés, puskaporfüst borította el a láthatárt; csak az ágyuk villanási szolgáltak czélul tüzéreinknek. Egyszerre jő a parancsolat, hogy rukkoljunk ki. Még a zászlóalj össze sem állott egészen: nyargalva jő Zichy Ottó ezredes, és sürget, hogy „csak siessünk, siessünk.“ Az 5-dik és 6-dik század az Apályia-szigetbe erősitésül ment; mi a Vág töltéséhez állittattunk. Repültek a 3- és 6-fontosak felénk; kárt azonban nem tettek, csak a czi-

gánymezei vászonsátorokat lyuggatták. — Már az ellen ágyui elnémultak, midőn még az Apályia-szigeten folytonosan lődöztek. Az egész csatatért láttuk, midőn a chevauxlegereket szétverte a golyó, s ágyujokat, miután az széttöretett, vontatták, a halottakat, sebesülteket szedegették fel a kocsikra stb. Az ellen nagy számmal volt és ágyujok is sok, de mind csak 3- és 6-fontosak, nehezebbet nem hozhatván közel a süppedék miatt; — nemsokára néma lőn minden, csak 4 Hunyadi-huszár nyargalázott, egy lovas honvédtiszt pedig egy gyalogost üldözött, ki már jól becsalta őt, midőn végre elfogta, stb. Délután 4—5 óra felé már hallottam, hogy a mi veszteségünk az Apályia-szigetben 7 halott, 20—25 sebesült; a halottak közt van Beőthy Zsigmond főhadnagy (halálos sebbel), egy alhadnagy, 1 őrmester, 4 közvitéz (az őrmester ez éjjel halt meg.

Mi később hazamentünk; a többiek az Apályia szigetben maradtak. Hanem alig pihentünk egy órát, midőn ismét kiparancsolnak bennünket. Alig álltunk ki: jő egy huszár, hogy lefekhetünk; a szigetben levők vadkacsákra lövöldöztek, az okozta az alarmot. — Egész éjjel semmi sem mutatkozott, csak a Vág tulsó partjáról kiáltott át egy férfi meg egy asszony, hogy halottjaikat két szekeren vitték el.

April 1.

Ma reggel a bombázás igen gyorsan következett egymásután, később csillapult. — Estve egész zászló-

aljunk kiment a Duna-szigetre tartaléknak. Sziget felső végén voltunk elhelyezve; egész szigetcsúcs el van sánczolva; éppen akkor vittek oda két 24-fontos vaságyut; a bombázás esti 10 óráig tartott. Ekkor hallgattuk a mint a monostori hegyen az ellen rácz nótákat danolt, szépen áthallatszott hozzánk.

April 2.

Korán reggel fölvertek bennünket a bombalövések, — felváltattunk s haza mentünk azon talphidon, melyen jöttünk, t. i. melyet kényelmesb közlekedésül a Nádor-vonaltól készitettek a szigetre; — ma temettük a mart. 31-én elesett honvédhadnagyot.—Bombázás egész nap folyt, és már a barátok utczáján is jól látszanak nyomai. — Pozsonyi kaput keresztül lőtték.

April 3.

Ma bombázás szokott módon; ezenkivül tüzesített 24-fontosokkal lövöldöz az ellen, kiváltképen a várba. Ma halt meg Beöthy Zsigmond főhadnagy, ki mart. 31. megsebesült.

April 4.

Előőrsön voltunk Vágduna mellett. — Duna és Vág kiöntött. — Estefelé hallottam, hogy Nagy József futár megérkezett; hirül hozta, hogy seregeink közelegnek. — Bombázás folytattatott.

April 5.

Ma ismét jött egy futár, ki egy darabka papiroson titkos irással ezt hozta Kossuthtól: „Győztünk, győztünk; az ellenség fut és csatát nem vár.“ Bombázás és ágyuzás folytattatott.

April 6.

Hallottam hogy ismét futár jött, ki hírül hozá, hogy Görgei Nagy-Sarlón, Dembinszky svábhegyen, Kossuth pedig Füreden van. (Meglehet hogy ezen futárokróli hir egy ugyanazon személyre vonatkoznak). — Bombáztak és ágyuztak szokás szerint. — Este igen sürün folyt az ágyuzás, bizonyosan a szőnyi erősség (csillagsáncz) ellen. Délután az ellen egy ágyunkat öszszetörette, mi viszont az övét. — Davida hadnagyot a 40-ik zászlóaljból meglőtték. Meg is halt.

April 7.

Ma reggeli 2 órakor elkészült a nagy híd a Dunán át. — Bombázás szokás szerint.

April 8.

Délelőtt bombázott az ellen, de délután mindkét részről megszünt a lődözés. Sziget közepén 2 bomba állíttatott fel a mi részünkről.

April 9.

Bombázás mint máskor. — A híd a nagy Dunán

két helyen átlövetett. — Zászlóaljunk előörsön. „Éjjel az ellen hajóhidunknak terhelt és gyujtó-talpakat eresztett, de tervöket meghiusítottuk," miként a „Komáromi Értesitő" mondja.

April 10.

Bombázás majd egész nap tartott. Nagy híre van, hogy Lenkey mint komáromi hadtestparancsnok, Guyon pedig mint várparancsnok váratnak.

April 11.

D. u. 1 órakor szigetre munkára mentünk. Midőn a középuton mentünk, hol bomba-telepünk van, oly sürü volt a bomba- és ágyuzás, hogy a füsttől alig láttunk; a bombák fölöttünk pattogtak szét; — innen azután elmentünk rendeltetésünk helyére a sziget közepe felé sánczolni; később szüneteltek a lövések, — kevés idő mulva ujabban elkezdődött a bombázás és ágyuzás az 1-ő számból és viszont, a mieink igen jól lőttek. Estve 7 órakor, midőn hazamentünk az ágyuzás megszünt, de a bombázás folytattatott.

April 12.

Bombáztak. — A hid alól egy hajót ismét kilőttek. Ma őrdiszletnél Lenkey tábornok látogatott meg bennünket Pukyval.

April 13.

Bombáztak erősen. — Délután a sánczról néztem

mikép ágyuztak át; mindig jól találtak. — Este, midőn már lefeküdtünk, a Nádor-vonalon kivüli puska-ropogások riasztottak fel bennünket, a sánczról pedig az ágyu szólt; azonnal kirukkoltunk, s éjfél utánig fegyverben álltunk. — Az ellen patroljaira, kik egypár alvó előőrsünket elfogták, puskáztak.

April 14.

Reggel 5 órakor a 37-ik zászlóalj első fele előőrsre a Dunaszigetre rendeltetett ki; mi képeztük a tartalékot a szigetcsúcson. Ma hajnalban itt vitte el egy tüzér fejét a gránát. — Délben éppen ebédeltünk, midőn fölöttünk elkezdtek ide-oda bombák-, 24-fontosok- és gránátokkal lődözni, Monostorról a pozsonyi kapuhoz (nádorvonali 1-ső erőd) és onnan vissza; csattanás, golyó zugása és süvítése miatt alig érthettük egymást; — egy kartács és bomba pattant el fölöttünk, zúzták a faágakat; ez történt egész estig szünet nélkül, közülünk senki sem sebesült meg. Esti 8 óra lehetett s igen sötét volt, az eső hullott, midőn puskalövéseket hallunk a szigeten; a sötétségben egymást alig láttuk. Rendbe álltunk; a mikor hírül kaptuk, hogy az ellentől eleregetett három malomra lőttek, melyet azután ki is fogtak a mieink. — Később Jausz őrnagy és szigetparancsnok vizsgált meg bennünket; ő tőle hallám, hogy az ellen bombáit a szőnyi sánczába hozta le, és onnan bombázza a várost, jóval közelebbről. — Szegény komáromiak!

April 15.

6 órakor hazamentünk.— A bombázást később ujra elkezdték. — Délután parancsirás után meglátogattam rokonimat; — mily pusztulás volt mindenütt! Hordozóskodtak, vagy rémülten álltak az ajtóban. Rozaliatéren is láthatók már a bomba-gödrök, s igy tovább. — A czigánymezőn egész serege a bódéknak emelkedik (a bombával már egész Komárom városán keresztül lőnek, s igy egy ház sem biztos). Sokan a városon kivül a Vágon túl levő harcsási pusztán és Izsa faluban kerestek menedéket; szegényebbek a nádor-vonali kazamatákban, szóval hova csak biztosan meghúzhatták magukat; a bátrabbak közül többen régi lakhelyökön maradtak.

April 16.

Reggel 6 órakor a Dunaszigetre sánczmunkára mentünk. Bombáztak és ágyuztak folyvást, különösen csillagsánczra, hol egy tüzérhadnagy lábát lőtték el; egy másikat megsebesitettek. — Nálunk pedig a munkások közt egy utászt (pionir) halálra sujtott a bomba, mellé esvén le, belesodorta a gödrébe, és mikor szétpattant, csak a levegőben repülő köpenye látszott, lehullott a Dunába; egyet pedig a golyó sebesített meg.— A sánczegész a korcsmáig terül már (mostani hajóhidig), s igy egészen elkészült. — Hazamenet erősen bombáztak utánunk, de siker nélkül. — Lenkey intézkedése követ-

keztében a lármajelek (alarmstanglik) felállítvak, és a sánczokra kaszák vannak helyezve.

April 17.

Ma reggel a vedettákról egy chevauxlegers szökött hozzánk lovastól; hanem mi tőlünk is a 14-dik zászlóaljtól három tót szökött át az ellenséghez. — Éjjel futár érkezett Görgeitől, ki már a Garamnál van. — Bombázás folytattatott.

April 18.

Reggel hallottam, hogy Pabóczy kapitány jött mint futár Görgeitől az ellenséges táboron keresztül, hirül hozván, hogy Görgei Nagy-Sarlón van, és 3 nap alatt itt lesz. — Az ellen délután 4 óráig egyet sem lőtt, mi nagy csodának tünt fel. — Ekkor erősen kezdett lődözni, később azonban félbenszakadt. — Elmentem megnézni a komáromiak czigánymezőn készített lakását; egész utczák vannak fasátorokból (közte sok vásári bódék); egy fa-kávéházba bementünk, hol vegyesen mérték a bort kávéval. — Midőn estve hazamentem, mieink az 1-ső számból bombáztak a két fehér ház közé a Monostorra; felmentünk a sánczra és láttuk, hogy a 8 bomba, mint megvártuk, mind a két ház közé esett és szétpattant.

April 19.

Délelőtt hallottam, hogy Baráth Görgeinek saját-

kezüleg aláirt levelével jött, melyben irja hogy sebes lépésben jő, s vagy 3 nap alatt itt lesz. Ujságkép hallám, hogy már százasokat nem kapunk, mert ő is és Görgei nagy sommákat hoztak apró bankjegyekben. — Ma és a mult éjjel már szokás szerint bombáztak. — A várba menvén, a bombák mind a levegőben pattogtak el, láttam hajóhidunkat; a hidfőnél 8 ágyu elsánczolva. — 12 embert a tüzérekhez adtunk segitségül, a tüzérek mind a sánczon vannak, éjjel is, vigyázat végett.

April 20.

Délután 3 órakor. Zászlóalji gyakorlatunk volt, melynél jelen volt Lenkey tábornok. — Ma egész estig ritkábban bombáztak, de azontúl ágyuzás és bombázás sürűbb volt, mely másnap reggelig tartott mindkét részről.—Délután 5 órakor Guyon a császárhuszárokkal megérkezett Komáromba nagy éljenek közt; keresztülvágták magukat. — Az ellen két tiszti posztját Szentpéteren és Hetényen elfogták, és a Zsitváig hozták, de hol a viz nagy levén, kénytelenek voltak őket elereszteni, fegyvereiket elhozták. — Két huszárunkat a Zsitvavize elsodorván, belefultak. — Nagy-Sarlói ütközetről hoztak hírt. A tábor a mult éjjel Koltán hált, honnan vált el tőlök Guyon. Mult éjjel expeditió volt a csillagsánczból: szerencsésen jelszavukat megtudván, egészen sánczaikba hatottak, hol 3 bomba és egykét ágyu volt, (vadász őrködött, öt tüzér pedig aludt); tüzéreink az ágyukat be akarták szegezni, de egy százados az 57-ik zászlóaljból

azt ellenezte, (épségben akarván azt kezünkbe juttatni) mire a tüzérfőhadnagy és közte lárma támadt, mi miatt siker nélkül visszavonulni késztettek, csak az őrt és egy tüzért hozhatták be, a többi elszaladt. A foglyok azt beszélik, hogy egész zavar van oda át, mert mindennap más parancsuk van, majd készülődés, majd tüzelés parancsoltatik, nagyon aggasztja őket, hogy mind fővezéreket vesztenek s kölönösen Gerambot, ki Nyárasdnál elesett, sajnálják. — Mack már négy napja vason van. (Este ellenem merénylet történt, t. i. valaki egy töltényt a gyertyatartóba tett, végét megfeketítve, megpödörte, hogy este meggyujtani akarván, legalább is a szemem kiüsse, de gyujtás alkalmával észrevettem, ellenem számított rövidlátásomra, és hogy én szoktam legelőször a gyertya után nyulni.)

April 21.

4 órakor a zászlóalj előőrsökre ment. — Zsitván a hidat készítik. Délután nagy szél volt, mely ponyva sátorunkat ránk döntötte. — A sereg megérkezett a Zsitvához, de a híd nem készülvén el; túl ütöttek tábort. Ez éjszaka különösen bombáztak túlról.

April 22.

Reggelre már megérkezett az első zászlóalj hozzánk a táborból, valamint a 42-ik sárospataki és azután még 2 zászlóalj jött át a Zsitván, nem várván a híd elkészültét. Délután a huszárok, kik átjöttek, a Vágon

túli erősség előtt telepedtek le. A főtisztek már beszállásoltattak, Damjanics tábornok (Lammer Ferencz unokabátyám házába, Klapka Kalicza Zsigmond sógorom házába), stb. — Az egész város talpon volt, és örömben úszott; el is feledék, hogy az ellen ezalatt folyton bombázott fejünkre. A czigánymező rajként pezsgett, az ujonnan érkezettekkel szaporodván a népesség. Laczikonyhák tömve voltak; a zene szólt, és a kereskedők, kofák, sürögtek forogtak, mert a táborbeliek mindent megvettek, csakhogy ez egyszer pénzükön túladhassanak, amazok pedig elvettek mindenféle bankót, — a nagy örömtől káprázván szemök — még a liquőrös üvegekről letépett czímet is.

April 23.

Reggel 4 órakor a Duna-szigetre mentünk előőrsre. A hidon szorgalmasan dolgoznak a nagy Dunán át a szőnyi erősséghez, jóllehet az ellen erősen szórja a golyót és bombát reá. — Ma délután nagy expeditió volt; 5 zászlóalj gyalogság, 4 század lovasság s vagy 12 ágyú a Sárkány majorjához ment; rémitő szél volt, az ágyuzás nem is hallatszott, csak a füstje látszott; végre bejöttek, hoztak magukkal chaveauxlegerst, gyalogot s egy tüzért, összesen tizenkilenczet. — Ez expeditió eredménye volt, hogy az ellenség számos sebesültjei és holtjaival a készen álló hidon — miután a mieink tüzét nem állhatta ki, noha nekie is 9 nagyobbféle ágyuja volt, áthuzódott, és maga után a hidat leron-

tota; közreműködtek ezen visszavonulásnál az ellenség monostori ágyui. — A mi veszteségünk egy halott Hunyadi-huszár és egy sebesült. — Az ellen ez éjjel roppantul bombázott, különösen uj hidunkra egyszerre 6-ot is lőtt.

April 24.

Délelőtt jött több honvédtiszt a szigetre látogatni bennünket a táborból. — Csak délután váltattunk fel.

April 25.

Zászlóaljunk 12 órakor ismét előörsre rendeltetett a Duna-szigetre. Éber őrködés volt meghagyva, azért szemeinket nem hunyhattuk le.

April 26.

1 ½ órakor éjfél után a városban riadót vernek (az egész csak hadi csel volt); alig hagyták félbe a dobolást, a mieink a hidon túl voltak, s nagy lármával ostromolták a sánczot, a puskalövések villámlottak és pattogtak folyvást; észre lehetett venni azonnal, hogy az első sánczot csakhamar bevették, mert már a faluban hallatszott a lárma: „Üsd agyon! Csak a bombázókat üssétek agyon!“ stb. — Már 3 órakor áthallottuk a faluból: „Állj, ki vagy?“ Tehát előőrseink a falut birták. — Ezalatt a sziget végén embereink puskaropogása oly sürű volt, hogy fegyverbe

állottunk. A dunaparton a hegy alatt, menekülő cheveauxlegers-ekre lődöztek. Szőnyben erősen folyt a csata. 3 óra után az igmándi sánczot megtámadták a mieink rohammal, és a puskatüzelés- és lármából itélve, többször támadták meg a helyet. — Ekkor 4 órakor felváltattunk, haza érve a sánczról néztem a fölmentő csatát, egész 6 óráig semmi ágyulövés, hanem folytonos puskázás mindkét részről. Ekkor azután sürün ágyuztak egymásra, egész 8 óráig, a mikor a Monostoron a nemzeti lobogó kitüzetett. — Ezután a térségen folyt a csata, az ellenség az ácsi erdőnek huzódott vissza, délután 2 órakor a Komáromot fölmentő ütközet befejeztetett. — Érkeztek a sebesültek, egy huszárt hoztak kocsin, kinek egyik keze hibázott, a másikkal pipázott. — Mieink a sánczokban túl a Dunán telepedtek meg, elfoglaltak ott 6—24-fontos réz-ágyut, 1000-en felül foglyot, stb. — A komáromiak hordozóskodtak viszsza régi lakásaikba. — 5 órakor délután fegyverben állottunk, és a Nádor-vonal előtt egész éjjel talpon voltunk. —

April 27.

Táboriasan felkészülve, a mi zászlóaljunk más 3 zászlóaljjal 11 órakor kiindultunk Komáromból a Monostorra, s az ácsi erdőn keresztül, hol roppant sok bombát és lőport láttunk felhalmozva, mit nem vihettek magukkal az osztrákok. — Végre 10 óra után az 5-dik monostori sánczba megérkeztünk.

April 28.

Nappal egész trogloditai éleletet éltünk, az emberek levetköztek, hevertek, főztek, ettek-ittak; roppant hőség volt. Az egész napot a sánczban töltöttük.

April 29.

Nagyszerü templom-díszlet volt a várban; a tisztilak erkélyéről a tábori pap felolvasta a roppant számmal jelen volt honvédség- és népnek az april 14-diki függetlenségi határozatot. — 5 óra után bejöttünk Komáromba, és a Nádor-vonal előtt tanyáztunk, régi lakásunk kórházzá alakittatott át. Mai napiparancsban adatott tudtunkra, hogy május 1-től tábori lenungot huzunk, közvitéz 10 krt., tizedes 20 krt., őrmester 30 krt pengőben, és már bizonyos volt, hogy holnap elhagyjuk Komáromot.

April 30.

A fegyelem és rend igen rosz lábon állt már Komáromban ez utolsó napokban, mit a különféle parancs alatt álló honvédek vegyűlete még nevelt, lövöldöztek részint készakarva, részint vigyázatlanságból összevissza; igy engem is ma kétszer ugyanazon helyen, bizonytalan irányból lött puskagolyó majd megtalált.— Végre 10 órakor este 4 zászlóalj, 6 ágyuval és 2 divisió Lehel-huszárral kiindultunk a pozsonyi kapun Komáro-

mot elhagyva Csallóközbe, és éjfél után esőben megérkeztünk Aranyosra.

(Vége az I-ső résznek.)

Jegyzet 1848, decz. 9-hez. — Honvéd 37-dik zászlóalj tisztikara előszámlálásánál néhol a keresztnév elmaradt; utólag idejegyzem: Almásy Pál százados, Gömbös Kristóf, főhadnagy; Zámory Móricz, főhadnagy; Schedel Ferencz, hadnagy; Sebő Antal, hadnagy; Turkovics Antal, hadnagy; Horváth Ferencz, hadnagy; Palanszky Samu, hadnagy; Cserna György, hadnagy; Fitsúr Károly, hadnagy.

A verestoronyi események.

Sarkady László, volt honvédtiszttől.

1849-ik év martius havában Szeben bevétele után az 55-dik zászlóalj parancsnokának, Ihász Dániel alezredesnek megparancsolták, hogy a Szebenből kivert, Verestoronyig nyomuló 4000 muszkát s a kevésszámu osztrák sereget onnan kiverje — mit Ihász alezredes az 55-dik zászlóaljjal, ugy Dombay őrnagy vezénylete alatt álló három század vadászszal és 6 ágyuval véghez is vitt; ugyan martius hóban, — de az oroszok, miután öket Verestoronyból kiszoritottuk, Erdély határszélén az ugynevezett veszteglőhelyen (contumatia) foglaltak állást és pedig erőset, mert már e helyet a természet azzá tette. A Verestoronyról Oláhországba

vezető ut alig két szekérszélességü, mert balfelől foly az Olt vize, jobbfelől pedig az utról megmászhatlan hegyek és sürü erdők terülnek el. Mi Verestorony és Veszteglő közt állitottuk fel előörseinket, kik gyakran váltottak lövéseket egymással, s ez tartott majd april közepe tájáig, mikor az 55-dik zászlóalj 1-ső, 3-dik és 5-dik százada parancsot kapott Baróty László őrnagy vezénylete alatt Veresteronyról egyenesen a hegyek közé jobbra behatolni és vonulni, a Veszteglő nevü helylyel egyaránt, mi délután 3 órától másnap hajnalig tartott, miután járatlan utakon és veszedelmes helyeken kellett áthatolni, de a honvéd ezt örömmel teljesitette. Mire odaért a három század, már az országuton Ihász alezredes parancsnoksága alatt az ágyutüz megkezdetett s keményen folyt; a hegy tetejére ért 3 század pedig oldalról kezdte a puskatüzet szórni a muszkákra, a mi zavarba hozván őket, nehogy két tüz közzé szoruljanak, Erdélynek, s illetőleg nekünk hátat forditottak, mi pedig üztük őket Oláhország felé, sőt Thuolt István százados többed magával, Oláhország határán túlnyomult utánuk, mig ellen-parancsot nem kapott. — Csatahősökül Ihász alezredes és Bodola tüzérfőhadnagyon kivül Thuolt István századost lehet megemliteni.

Ekkor, a tán legtöbb csatában megrongált s megdézmált 55-dik zászlóalj a verestoronyi szoros őrzésére rendeltetett, ugy az emlitett vadászok is, de ezek nemsokára szathmármegyei 2 század önkénytes által felváltattak — ezeknek parancsnoka, Kulin Imre százados

volt — ezekkel ugy Bodola tüzérfőhadnagy 6 ágyujával védtük Erdélyt e vonalon, többször volt előörsi csetepaténk az oroszokkal, sőt egy altiszt vezénylete alatt, 6 emberből őrjáratot, kik beljebb hatoltak kelletinél, az oroszok el is fogtak, közülük azonban egy közhonvéd szerencsésen megszökött, hozván magával egy orosz katonát, ki Verestoronyra érvén, az magát az 55-ik zászlóaljhoz besoroztatta, hol hűséggel szolgált. Miután Oláhország ez oldaláról az oroszok kivonultak, török katonaság váltotta fel őket, — kikkel igen jó barátságban voltunk — mert hol mi mentünk át hozzájuk kávét inni, hol ők jöttek által hozzánk magyar hölgyeinkkel tánczolni; tolmácsunk volt Cseh nevű százados, és egy török szolgálatban volt orvos, ki magát lengyel születésünek mondta.

Eltávozván az oroszok, elég időnk volt gyakorlatokra, mig 1849. év julius havának elején nem hallottuk, hogy Brassónál Tölcsvár és Dömös szorulatokon az oroszok benyomultak, de hogy mit mivelnek, erről tudomásunk nem volt, és parancsot sem kaptunk, mi tevők legyünk, hanem azért mi folytattuk szolgálatunkat, és gyakran 2—3 századdal kirándultunk Brad hidja felé, mely az Olt vizén fekszik, egy ily kirándulásnál értesültünk, hogy az oroszok a szebeni uton jönnek es meg akarnak támadni bennünket, mi meg is történt julius 18-dikán.

Miután a túlnyomó erő ellen itt magunkat feltartani teljes lehetetlen volt — s többet közülünk elfog-

tak — elhagytuk Verestoronyt s Veszteglő nevű helyre vonultunk, hol erős állást foglaltunk el.

Julius 19-dik hajnalán támadtak ránk az oroszok, mintegy 3 órai kemény ágyutüz után mi tartván a megkerültetéstől, elhagytuk állásunkat s kivonultunk Oláhországba, mi közben a tulnyomó orosz erő embereink közül többeket elfogott. — A hegyen levő másfél századnak itt nem volt egyéb teendője mint vagy megadni vagy pedig felkonczoltatni magát, mert a kivonulásról szó sem lehetett, mert már az ut elzárva volt, ekkor két részre oszlottunk, gondolván, hogy majd tán egy résznek sikerülni fog a megszabadulás, és igy a jobbfelé vonuló legénység Csanády Kálmán tiszt vezénylete alatt orosz fogságba esett, én és Mály nevü tiszt mintegy 70 emberrel balra huzódván, a hegyekből golyózápor közt szerencsésen kijutottunk s éhen-szomjan négy nap huzódtunk Szász-Sebesig — hol még Forró ezredes állott — innét Dévára mentem, hol a kórház szállitása fedezésére rendeltettem embereimmel Aradig; itt pedig áttétettem ideiglenesen legényeimmel a 142-dik zászlóaljhoz, Mandl örnagy vezénylete alá, itt aztán fegyverletételeig voltam.

Tehát a fönebbiekből kitünik, hogy nem Verestoronynál törtek be az oroszok, mint azt az első kötetben olvastam, hanem Brassónál.

A temesvári csata.

— **Székely Elek**, honvédfőtiszttől. —

1849 junius táján Temesvár alatt — Freidorfon Bem tábornok parancsnoksága alatt — térparancsnok levén, — némely Havasalföldről jövő sertés-kereskedőktől azon tudositást vettem, hogy a Bem tábornok által az Erdélyből a tömösi szorosnál Oláhországba beszoritott Puchner, osztrák tábornok Uj-Orsovánál Magyarországra bejőve, Lugos felé tart, magát Temesvárral összekötendő, de egyszersmind az uton előrehaladva, jobbról és balról rendes távolságra ágyuinak sánczokat is hányat; mely tényt én mint térparancsnok, de egyszersmind Bem tábornoknak diszőrségi parancsnoka, kinek mindennap jelentést kelle tennem, azonnal tudattam a tábornokkal, ki nem is késett másnap megtenni rendelkezését, és a hatalmában levő Temesvár körülfogására szánt hadtest tekintélyesebb részével, Puchner osztrák tábornok ellen indulni, kit is ügyes hadi mozgalmai által rövid időn azon az uton, melyen jött, lövés nélkül hátrálásra késztetett.

Ezen idő alatt azonban parancsnokul hagyott a visszamaradt két gyalog zászlóaljnak és két osztály lovasságnak, a 12 ágyu diszőrség parancsnokaul pedig Perczy alezredest.

Hogy pedig a történetet világosabbá tehessem, szükségesnek látom a következő képzeleti helyrajzot tenni :

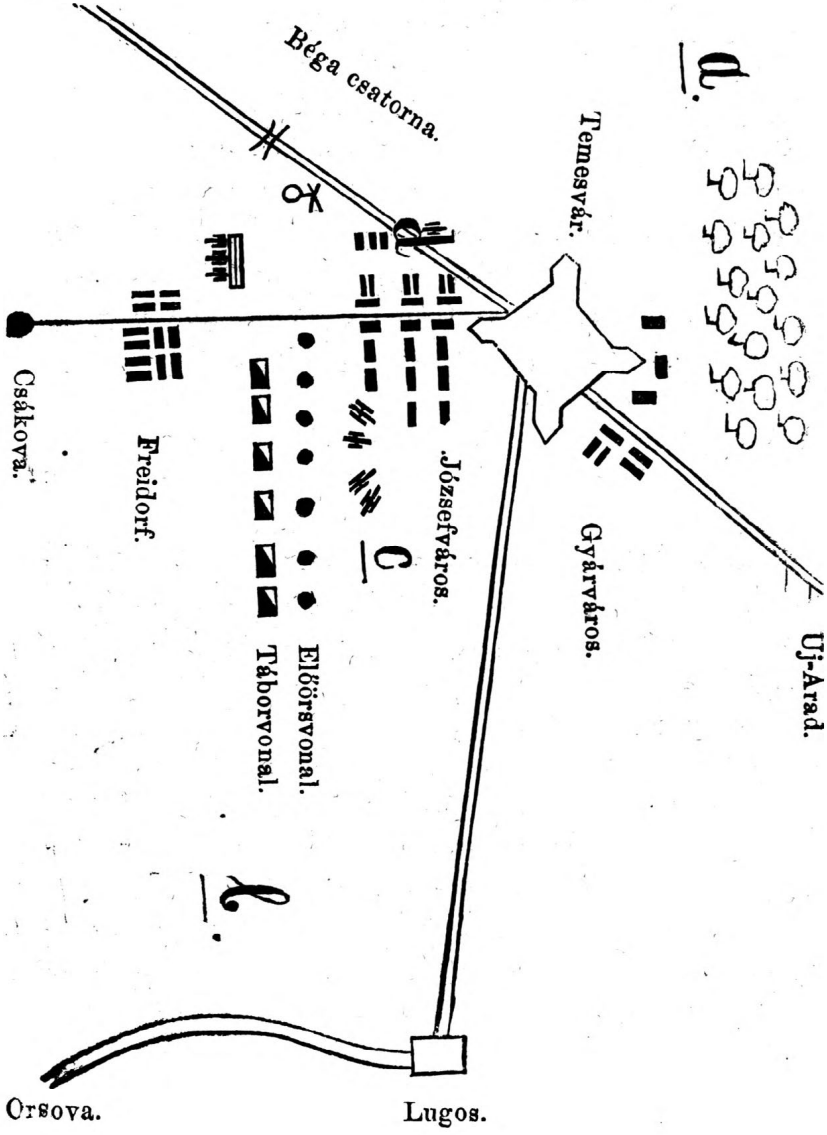

Bem tábornok elmenete után hullani kezdett az eső, s öt napig meg se szünt, melynek következéseül a józsefvárosi és freidorfi mezőn a **b**-nél gyönge kalibák alatt levő két zászlóalj fegyverei használhatlanokká lettek, mely körülményt a temesvári várparancsnok nemcsak jól meg tudta itélni, sőt ezt egy tőlünk a várba beszökött cheveauxlegers-től (Schwalischer), ki az ugynevezett Pereczi lovas századjánál szolgált, még tisztábban megérté valamint azt is, hogy Bem a megszálló sereg nagyobbrészét elvivén, a hátramaradttal könnyen elbánhatik. — Ily árulás után hitte a temesvári várparancsnok czélját tisztán kivihetőnek; és nem is mulasztá el az eső megszüntével, rögtön és pedig éjfél után 3 órakor táborát, mely az akkori tudositás szerint mintegy 3000 ember gyalog- és egy ezred dsidásból állott, 18 ágyuval együtt Józsefváros felé inditni, szalmával betekervén ágyuik kerekeit, hogy zörej nélkül jöhessenek. Ki is jöttek észrevétlenül, mert a két zászlóalj maga elébe csakis mintegy 300 lépésre állitotta ki előörseit, s igy Józsefváros és a tábor közé.

Mihelyt pedig az ellenfél felállithatta magát, már a hajnal-pírral egyszerre megkezdette ágyuzását, melynek golyója a kalibákban csak ugy szaggatta szét az alvó legénységet, ily helyzetben pedig éppen, midőn a két zászlóalj rémültében rendezni akarná magát, egyszerre a **c**-nél állást foglalt, a dsidás-ezredtől balszárnyában támadtaték meg, mely még a zavaros állásban talált honvédek közül 100-at keményen megsebesített, melyre

az egész elleni arczvonal megmozdult, de különösen a d pontnál levő, hogy a megsértett szárnyat megkerülhesse, kettőzött csatárlánczát előrebocsátá.

Ily meglepően szomoru helyzetben, midőn a futás általi menekülés is czéltalan volt, megpróbálták honvédjeink fegyvereiket az ellenségre sütni, de sikertelenül; azonban hogy mégis a két zászlóalj kétségbe nem esve helyét nem hagyta el, megfogtak a gyöngébbszivüek ketten-hárman egy sebesültet, hogy azt hátra vive, legalább személyökre nézve megmenekülhessenek.

Épen, midőn ez igy mind megtörtént, érkeztem századommal a hely szinére. — Itt pedig szükségesnek láttam előrebocsátani azt, hogy nekem, mint térparancsnoknak, épen ez időben — felelősség alatt — számadásomban volt 40 fogoly; 150 darab szarvasmarha; 2000 ing; 2000 lábravaló; 800 atilla; 800 magyar nadrág és 800 pár csizma és czipő, melyek nagyobbrészint a megtámadási nap előtt érkeztek, és le is rakattak. — Igaz, hogy nekem feladatom ezek szerint nem az volt, hogy csatázni menjek; hanem hogy a szállitmányt biztositsam; de én a hirtelen megtámadás veszélyét átlátva, jobbnak láttam előbb élet-halálra csatát nyerni, vagy hisz' a szállitmányt a csatavesztéssel úgyis utolérik s elfoghatják; igy hát sietőn századommal, mely 200 legényt számlált ugyan, de a melyből 12-őt a Törökországba szánt követünk, Török souve-gardjául adtam; 1 altiszt és 5 embert a 40 fogoly kiséretéül; tovább, a midőn hirtelenében a sok ruhadarab továbbszállitása fel-

ügyeletére a szükséges legénységet kirendeltem volna, a vezényletem alatt lévő 160 legénynyel sietőn a vész nagysága szerint a csatatérre kiindultam, hol is, alig juték ott az első hidig, midőn három-négy ép ember hozott a dsidások által megsebesültek közül egyet, ez által ők is menekülendők. — Megvallom, midőn láttam a csatamezőt, láttam a nagy zsibongást, és hallottam a rémitő lármát a két zászlóalj közt, kik a tömeg-képezésre, ha vezényelve voltak is, de azt képezni nem tudák, továbbá láttam azt, hogy annak jobb szárnya a Béga felől már túl akar szárnyaltatni, félretettem a gyöngéd emberi érzetet, és a 3 vagy 4 kisérő közül a sebesült mellett egyet-egyet meghagyva, a többit századomhoz csatoltam. Igy mintegy 200-ra felszaporodott, századommal táborunk gyöngébb oldalára, t. i. a szárnyalókkal szembe mentem, a hol is, midőn a Béga melletti szélmalmot elértem — az ellenfél száma szerint — 3 szakaszra kelle felosztanom csatárlánczul; a megmaradt szakaszom pedig hirtelen egy tagba (Glied) állitám fel, hogy hosszu arczvonalt képezve, az ellenséget rettentse. El is sült fogásom; mert élet- és halálra szánt bátor hazafiak valának, kik rögtön átértve intézkedésem, de látva, hogy a tulnyomó erő általi megtámadtatásnál se jobbról, se balról, se hátul nincs tartalék-sereg, tudva, hogy a dobossali rohamot inkább azért veretem, hogy a jobbról mintegy 600 lépésre álló kétségbeesett 2 zászlóaljnak bá.orságul, lelkesitésül; az ellennek pedig rettentésül szolgáljon; daczára a hatszor ránksütött

6-fontos ágyunak, és 3-szor begyujtott s mindanyinyiszor az egész tag arczvonalát belepett ellenséges kartács-golyóknak, oly bátorsággal haladtunk előre a vészt nem tekintve, s elfogatásul czélba véve a két ellenséges reánk irányzott ágyut, hogy azoknak idejük nem volt lovakat fogni elé; hanem hirtelen a közel levő házhoz huzták és takarták be szalmával.

Ezalatt rendbe szedte magát a két zászlóalj is, hogy támadólag lépjen fel, ugy szintén kevés lovasságunk is, mire az ellenség joblnak látta a várfalak közé visszavonulni. Hogy ezen ütközet alatt miért maradt mozdulatlan a zöld-erdőben a-nál tanyázó Vécsey tábornok hatalmas táborával, azt más fogja tudni.

Hogy pedig ez valósággal igy történt, bizonyithatja az akkot Bem tábornoknak, és a magyar miniszteriumnak általam tett jelentés, ugy az is, hogy a tábornoknak akkor 15 érdemjel levén kezében, azok közül 14-et századombeliek kaptak és hogy a két hadnagyom Jeszenszky és Tót, kík méltán megérdemlették volna,— mivelhogy nem kaphattak — főhadnagyoknak, két örmester- és három káplárom pedig alhadnagyoknak neveztettek ki. A század pedig fel volt akkor is jelentve a magyar ministeriumhoz vörös sapka hordozhatása végett, (mert tudni kell, hogy a ministeriumtól volt egy rendelet, mely az átalánosan kitüntetett testületnek — a hires fehértemplomi vitéz vörös-sapkások megközelitéseül — mint vitézség jelét a vörös sapka hordozását

megengedte, de bizonyitja a Józsefváros on kivül csatanyerésért tartott „Tedeum," hol egyszersmind azon érdemjelek kiosztattak.

Hogy ezen leirásomat bizonyos napokhoz nem tudám kötni, oka az, mert jegyzőkönyveimet az ellenség elvette, s később hétévi fogságom alatt, addig t. i. mig még fris emlékemben voltak, jegyezni sem lehetett; különben tudom azt, hogy a történész, kinek inkább a tény összeállitása, és valósága van szeme előtt, ki a tényeket, több tudósitások után fogja összeegyeztetni, — egyszersmind az adatbeli hiányt kipótolja.

Adatok az 184 $^{8}/_{9}$-diki hadjáratból,

Stummer Györgytől.

I.

(A 4-dik honvéd-zászlóalj Komáromban és Eszéken.)

Mint pozsonyi jogász és nemzetőr a 4-dik pozsonyi zászlóaljhoz önkéntes honvédnek beálltam; ezen zászlóalj megalakulásakor többnyire a csallóközi magyar ifjak- s a pozsonyi német-ajku magyarokból állott, a pozsonyi virágvölgyi laktanyába elhelyeztettünk, s Szászy János őrnagy, Jeszenszky János százados, gróf Ráday István hadnagy rendezének bennünket. A had-

gyakorlatok után 1848-diki augusztus elején a komáromi várba — augusztus 22-dikén Eszékre, az ahhoz közel eső baranya-megyei Darócz és Bellye nevü falvakban elszállásoltattunk, innét rövid idő mulva Eszék várába akartunk bevonulni, a közellevő Dárda helységben fekvő 8-dik pécsi zászlóaljjal egyetemben — előlegesen az eszéki várparancsnok, báró Jovics osztrák tábornok szólittatott fel, vajjon ellentállás nélkül bevonulhatunk-e a várba? tagadó válasza után előbbi helyeinkre visszahuzódtunk.

II.

(Szent-Tamás ostroma szeptember 21-dikén 1848. — A komáromi tábor.)

Zászlóaljunk szept. 18-dikán bellyei szállásáról fölszedve sátorfáját, utnak indult Herczegszőllős és Zomboron keresztül, szept. 20-dikán megérkeztünk Kulára, itt elszállásoltattunk; másnap, azaz szept. 21-dikén virradóra erős ágyuzást hallottunk, azonnal rendbeszedve magát a zászlóalj utnak indult gyalog Verbász felé; — az uton szemközt jött egy megyei esküdt lóháton s utána számos előfogatok. Az esküdt e szavakkal szólitotta meg a zászlóaljat: „Siessenek az Istenért a üljenek föl ezen előfogatokra Szent-Tamás ostroma már reggeli 3 órától fogva tart, sőt már a külső sánczokat Sándor-gyalogezredbeliek báró Bakonyi Sándor tábornok vezérlete alatt el is foglalták.“ Verbászra érkezvén,

itt a nemzetőrséget fegyverben találtuk, s készen minden netáni eshetőségre; innét egyenesen Szent-Tamás alá az ostromlók közé siettünk. Az ostrom, mely kora hajnaltól estig tartott, siker nélküli vala, s mi a legnagyobb rendben a verbászi táborba visszavonultunk. — Az ostromot bővebben nem irhatom le; lesznek oly tudositók, kik jobban fogják tudni, vajjon árulás volt-e ezen ostromnál; különösen gróf Berchtold tábornokot vádolják. — Mi azon jó hiszemben, hogy a fegyveres rácz és szerb lázadók ellen fogunk csatázni, V. Ferdinand magyar király, hazánk, annak törvényei s a rend fentartásaért életünket feláldoztuk, azonban értésünkre adatott, hogy Szt.-Tamáson határőrvidéki cs. k. katonaság, sőt a csajkások zászlóalja is küzdött, a rácz és szerb lázadókon kivül, s ezek Bécsből titkon segíttetnek, — ez annyival is inkább feltünő esemény, mivel a magyar királyi hadsereg Szt.-Tamás ostrománál a 2-dik pesti és a 4-dik pozsonyi honvéd-zászlóaljakon kivül cs. k. gróf Gyulay — cs. k. Sándor czár nevet viselő — és a cs. k. porosz korona-herczeg nevet viselő gyalogezredből állott, ezenkivül cs. k. rendes tüzérség, cs. k. Ferdinand-huszár-ezredből, összesen mintegy 15,000 emberre tehető.

A verbászi tábort szeptember 23-dikán zászlóaljunk elhagyván, a közellevő kiskéri mezőkön ütötték fel a tábort, s majd november végeig előörsi kisebb csatározásokon kivül nyugodtan maradtunk.

III.

(Erdély, Bem tábornok. — Urban osztrák ezredes. — Dornavatterai ütközet Bukovinában. — Marosvásárhely. — A gálfalvai ütközet junius 18-dikán, 1849.)

Kiskéri nyugodt táborozásunkat az 1848-ki nov. utolsó napjaiban elhagytuk s parancsot kaptunk Erdélybe, az oláh lázadók megfékezésére sietni. Kulánál a Ferencz-csatornán hajóra ültünk, ezután Baján gőzhajóra, s deczember elején Pestre érkeztünk; innét Szolnok-, Török-Szt.-Miklós-, Kis-Ujszállás-, Karczagszállás-, Nádudvar-, Szoboszló-, s decz. 10-dikén Debreczenbe érkeztünk, részint gyalog, részint előfogatokon, innét Vámospircs-, N.-Károly-, Szatmár-Németi-, Nagybánya-, Berkesz-, Somkut-, s épen karácsonestéjén éhesen és fáradtan Illondára, egy nyomorult oláh kunyhókból álló faluba, hol málén kivül mitsem kaptunk. Karácsonnapján Kaczkóra, azután Deésre és Szamosujvárra, e két utóbbi helyen szives fogadtatásban részesültünk; — Szamosujváron már Bem tábornok hadserege egy részével egyesültünk — innét Beszterczére, a hol Urban osztrák ezredes hadseregével és az oláh lázadókkal tartózkodott, mire azonban Bem hadserege közeledett, Urban kivonult s kardcsapás nélkül 1849. jan. 7-dikén a magyar hadsereg bevonulását tartotta Beszterczére, előre Bem József tábornok táborkarával, kik közt megemlítendő gróf Mikes Kelemen huszár-ezredes, báró Kemény Farkas ezredes, gróf Andrássy Aladár, Bem

tábornok hadsegéde, ezekután a dicső s legvitézebb bécsi legio, mely számra mintegy 60 tudor-, technikus- és jogászokból állott, ezután egynehány ágyu, 4-dik zászlóalj, a többi honvéd, huszárság és tüzérség; Beszterczе kapui előtt a kath. és evang. papság és a városi tanács által fogadtattak.

Beszterczéről néhány nap mulva Naszódra, innét a bukovinai határokra tartottunk s Urban hadseregét üzőbe vettük; a határszéleken megállapodva, fáradtan s éhséggel küzdve felszólíttattunk, nem lenne-e kedvünk Bukovinába beljebb is üzőbe venni Urban seregét? A vitézségben még a honvédeket is fölülmuló derék bécsi legio első adta a példát s kész vala előre menni, ezt követték számos honvédek, ágyuk és huszárság. Jan. 12-kén 1849. Dornavatterához közeledve, egy csoport czirkáló cs. dragonyosokat vettünk észre. Bem az ágyukat előre parancsolva, tüzeltetett; két dragonyos azonnal elesvén, a többiek visszahuzódtak. A faluhoz érve, egy kis folyón álló hid egészen el vala torlaszolva; ezt azonnal szétháníták s a bécsi legió honvédekkel egyetemben a falu melletti kertekből, az ellenség pedig a hegyoldalakból, a háztetők- s ablakokból lövöldözött. Ellenségeink ezalatt a mint lehetett menekültek ki a faluból. Ezt észrevevén a bécsi legió, a honvédekkel egyetemben szuronyt szegezve „éljen a haza!“ kiáltással rohammal ment a faluba; az ellenség Urban vezérükkel, mintegy 7000 ember, menekült a hogy tudott, hátrahagyva számos podgyászt, élelmi szerekkel; itt többen átjöttek hozzánk,

különösen a Ferencz Károly cs. kir. gyalogezredből, többnyire magyarok; számos fogoly esett kezeinkbe. A mi veszteségünk csekély: 2 bécsi legionista halálos sebet kapott s néhány honvéd. Ezen rövid, de heves és elszánt csata után Bem egy kis dicsérő-beszédet tartott a honvédeknek franczia nyelven, a honvédeket vitézeknek nevezte, gróf Andrássy Aladár hadsegéd és Kiss székelyhuszár-őrnagy magyar nyelven tolmácsolt (Kiss székelyhuszár-ezredes volt, s ez azon kitünő, vitéz férfi, a ki számtalan sebeket kapva, elesett, midőn Erdélyben egy szorost védett 800 székely-huszárral az orosz sereg ellen, 1849-diki juniusban. Erről Kossuth Lajos, Magyarhon kormányzója Bem altábornagyhoz irt levelében fájdalommal megemlékezett). Másnap visszafelé a radnai havasokon keresztül, sok nélkülözéssel küzdve Beszterczére értünk, hol zenével és kivilágitással fogadtak. Innét Tekére, és jan. 15-dikén 1849. Marosvásárhelyre érkeztünk, a hol szives fogadtatásban részesültünk. Jan. 18-dikán Gálfálva felé vonultunk, hadseregünk egyrésze már előre ment Bem tábornokkal, a 4-ik honvéd-zászlóalj pedig hátra maradt; ugyanaznap Bem tábornok magyar hadseregével Gálfalvánál a Gedeon tábornok vezérlete alatt álló osztrákokat megtámadta és keményen megverte. Az ellenség futásnak eredvén, eldobá a fegyvert, föveget, borjutáskát, és midőn a 4-dik zászlóalj oda ért, már az ellenségnek hire sem volt, és csak számos elesett katonát és lovat láttunk a csata szinhelyén, ezenkivül mintegy 200

foglyot, lengyel és cseh gyalogosokat és magyar grénátosokat.

IV.

(Nagy-Szeben ostroma január 21-kén 1849. — Báró Puchner osztrák altábornagy. — Gróf Mikes Kelemen magyar huszárezredes hős halála. — A vizaknai véres ütközet febr. 4-dikén, 1849. — Szászsebes bevétele febr. 5-dikén, 1849. — Károly-fehérvári fogság.)

Gálfalváról Segesvár-, Erzsébetváros-, Medgyes- és Szelindeken keresztül, január 20-dikán Nagycsür nevü faluba érkeztünk, Nagy-Szebentől fél mérföldre; másnap, azaz jan. 21-kén, reggeli 7 órakor a legszebb rendben elindultunk Nagy-Szeben alá, előre Bem vitéz tábornokunk, utána a bécsi legio (ezen hősök többnyire elestek, és csak néhány csonka maradt közülök), ezután a többi sereg, mely körülbelül 6000 emberre tehető. — Báró Puchner osztrák altábornagy mintegy 12—13 ezer emberrel tartózkodott Nagy-Szebenben, a hol az ellenséges szász lakosok és oláh lázadók által is támogattatott; alig hogy a városhoz közeledtünk, az ellenség egymásutáni 3 ágyulövéssel üdvözlött, az egyik golyó Bem tábornok oldala mellett gróf Mikes Kelemen huszárezredest találta, ki azonnal hős halállal mult ki. — Bem az ágyukat az utra felállitotta, a 4-dik zászlóaljat csatárlánczban Szeben körül, ugy a huszárságot és a többi sereget elrendezve, elkezdé mintegy 22 ágyuból személyes vezérlete alatt a tüzelést Szeben városára. A

tüzelés majd egy óráig szünet nélkül folyt, a városban néhány ház meggyuladt; erre az ellenség kirohant a városból. Élén mintegy 40 savoyai dragonyos, kik a csatárlánczban levő 4-dik zászlóaljat megtámadták. Ez alkalommal Glósz 4-dik zászlóaljbeli százados vitézül viselte magát, de csakhamar a huszárság jött segitségükre, mire a dragonyosok megfutamodtak, három embert és tisztjöket a csatatéren hagyva. A csata csakhamar átalánossá vált és a Szeben előtti térséget vérrel boritá. A harcz egész délutáni 3 óráig tartott, változó szerencsével. Bem a legnagyobb veszélyben mindenütt jelen vala, s „előre honvéd!“ kiáltással kitartásra biztatott. Az ellenség kétszerannyi vala. Bem a tüzérséget unszolá, a gyávább tüzéreket sőt tiszteket is lovagostorával érinté; ő mindenütt jelen volt, mindent látott egy percz, egy pillanat alatt! Báró Meszéna István 4-dik zászlóaljbeli őrnagyunk sebesülve hátra vitetett; — az ellenség között granátosokat láttunk, a mint egymásután hullnak.— Közeledett a legnagyobb veszély; „előre!“ hangzott mindenfelől, a nemzeti zászlót magasan lobogtatták, összecsődültünk alatta. Bem uj erőt merítve, a bécsi legiót előre küldötte, kik az ellenség közt nagy pusztitást tettek; de ezen derék fiuk is egymásután elestek, számra nézve mintegy 15-en, végtére is a tulnyomó erőnek ellent nem állhatva, a magyar hadsereg Szelindek felé vonult. Veszteségünk több mint 1000 emberre tehető, holtak, sebesültek és foglyokkal; de az ellenségnek veszteségе ha nem

több, bizonyosan 1000 ember. — Bem mint legjelesebb tábornok, az egészet a legjobban intézé, — azonban az alparancsnokok, néhány gyáva honvédtiszt, a csak két hét előtt szedett oláh, rácz és czigány ujoncz s végtére több mint kétszer annyi ellenség valának okai e nagy veszteségünknek. Ezen csatát egy bécsi legionista technikus igen híven lerajzolta.

Bem hadseregével Szelindeknél tovább nem hátrált, s ott megállapodott; hogy az őt üzőbe vevő osztrák sereget többször visszaverte, annyit barátimtól hallomásból tudok, ugyanazért erről nem irhatok semmit, mert én sulyosan megbetegedve, Erzsébetvárosba vitettem.

Mire visszajöttem, mintegy 10 nap mulva, már Bem hadseregét Vizaknán leltem. 1849. febr. 2-dikán reggel hadgyakorlaton valánk; ezen alkalommal láttam Bem táborkari tisztjei között Petőfy Sándor költőnket is lovon, honvédszázados egyenruhában, később hallottam barátimtól verseket énekelni a vizaknai csatáról; állitólag Petőfytől: Vizaknától Dévaig négy napig dörgött az ágyu, stb.

Febr. 4-kén 1849. Szebenben levő b. Puchner altábornagy vezérlete alatt álló osztrák császári hadsereg mintegy 18,000 ember, egyesülve 2—3000 orosz császári hadsereggel (ezek voltak az elsők, a kik bejöttek), Vizaknán levő alig 6000 emberből álló magyar hadseregünket reggeli 7 órakor megtámadták; a helyzet kedvezett nekünk, mert a Vizakna melletti kis dombocskák

mintegy védsánczul szolgáltak. — Bem ágyuival valóban csodákat tett, minden pillanatban más helyre vezénylé ágyuit s már láttuk ingadozni a nagyszámu ellenséget, mert csakugyan tömérdek hullott közülök; vérmes remények között gróf Andrássy Aladár, Bem hadsegédje, a 4-dik zászlóaljhoz, mely egy nagyobb dombon ágyuk fedezetére felállitva vala, igy szólt: „még ma Szebenben leszünk, nézzék csak mennyi fehérszijas fekszik már, ott meg egymásután hullanak a feketeszijas határőrök!“ Ezután a huszárság is néhányszor megütközött a dragonyosokkal; az osztrák sereg azonban csellel élve futásnak eredt, hogy csak jó helyeikből kicsalhassák a magyar hadsereget; alparancsnokaink kevés haditaktikával birva, az elbizakodott vitéz honvédeknek megengedék jó helyük — ugy szólva sánczaik — elhagyására, Mig Bem az ágyukkal el vala foglalva, üzték egy jó darabig az osztrákokat; az osztrák sereg látván a sík térre ért maroknyi magyar hadsereget, visszafordult. E pillanatban kezdődött a borzasztó véres csata; a honvédek és huszárság vetélkedtek a vitézségben, egy magyarra husz ellenség!! — Bem ágyuival remekül működött; már utoljára tartalékseregünk sem volt, hanem egytől egyig csatárlánczban valánk; itt lehetett látni, a hogy néhány honvéd egész századok ellen tüzelt, küzdött; egy ágyuval számos ágyu ellen; az egész térség halott- és sebesültekkel tele vala, s délutáni 2 óráig tartott az ütközet; a hátrálás igen nehéz volt, mert akkor érkezett Vizaknára mintegy 50 szekér élelmi-szerekkel,

ezenkivül podgyászszal rakott kocsik, hátráló puskaporos szekerek, stb., melyek az ugy is hegyekközti szoros utat annyira eltorlaszolták, hogy a legnagyobb veszélyel lehetett menekülni. E miatt veszteségünk is 2000 emberre tehető, de ezenkivül 50, élelmi-szerekkel megrakott szekér, valamennyi podgyász és lőporos szekér, 16 ágyu, Bem 4-lovas fogatja az ellenség kezeibe jutott.—Bem, ki a csata végeig kitartó vala, a menekültek közt a legnagyobb nyugodtsággal, kissé illetődve nyargalt, és Szerdahelyen, egy állomásnyira Szebentől megállapodott, a tört sereget rendbe hozva. (A sebesülteket előre küldötte Szászsebesbe, hol azonban aznap éjjel a szászok ezek közül igen sokat legyilkoltak). Febr. 5-dikén korán reggel elindultunk Szerdahelyről Szászsebesbe, a hova már a szászok Károlyfehérvárból osztrákokat segitségül híttak. — Midőn a városhoz érkeztünk, Bem leszállott lováról s maga irányzá az ágyukat az ellenséges ágyukra, néhány lövés után az ellenség ágyui elhallgattak, ekkor az 51-dik zászlóalj szuronyt szegezve, a kapu melletti torlaszokat széthányva, rohammal ment be, az ellenség megfutamodott, s velök együtt a lakosság is; a város üres volt, az előre küldött honvédeket részint leölve, részint udvarokba elzárva, s minden ruháiktól megfosztva találtuk. Itt egy órai zsákmány engedtetett.

Betegségem miatt kénytelen valék előre menni a sok sebesült- és betegekkel, rosz ágyuk- és puskaporos szekerekkel, pénztárakkal, stb.; s mintegy 60, részint

lovas, részint gyalog fedezettel, összesen mintegy 400-an; azon jó hiszemmel, hogy Bem seregével utánunk jő, előre mentünk Szászváros felé; egész este és éjjel szünet nélkül több oláh falun keresztül haladtunk, mindenütt üldöztetve az oláh fölkelők által. Bem hátramaradt a sereggel, s ez volt azon nevezetes visszavonulása. — Mi akaratunk ellen a hadseregtől elszakadva valánk, és igy bennünket föl kellett neki áldoznia, mert Szászvároshoz éjfél után 2 órakor értünk, a hol az oláh lázadók tábora tartózkodott; itt félreverték a harangokat, parlamentairünket agyonlőtték, s mi csupa betegek, sebesültek, sőt holtak is, mintegy 30 szekérrel és vagy 20 lőporos szekérrel, 4 rosz ágyuval, alig 60 ember ép fedezettel, kénytelenek voltunk ismét visszamenni, és az üldöző oláhokat feltartóztatni, kik néhány ezeren vasvillákkal s fegyverekkel ellátva utánunk futottak, mig végtére Szászsebes mellett a szemközt jövő osztrák dragonyosoknak a velünk levő Adorján őrnagy, gróf Korniss és báró Bánffy honvédszázadosok kardjokon fehér kendőt lobogtatva, megadák magukat. — Gróf Alberti a dragonyosok parancsnokát megkérte, hogy az utánunk iramló oláh lázadókat távolitsa el, és hogy részvéttel legyen a szegény betegek és sebesültek irányában. A fönnemlitett dragonyos-parancsnok embereivel Peredre kisért, innét Károlyfehérvárba a kasamatákba elzártak; embertelen bánásmódjukat némely tiszteknek, ugy szinte roppant és súlyos szenvedéseinket elhallgatom, csak azt emlitem, hogy a magyar seregbeli, különösen a Károlyfehérvárt czernirozó

magyar hadseregbeli parancsnokok nem sokat gondoltak a várban levő hadifoglyokkal. — Martius 22-kén és junius 24-kén a magyarok részéről ezen vár báró Stein vezérlete alatt ostromoltatott, a bombázás következtében a főbb épületek, a pompás basilika, seminárium stb. részint elégtek, részint rommá lövettek.

Augusztus elején 1849-ben a Károlyfehérvárban levő magyar hadifoglyok az oroszoknak átadattunk, innét Szebenbe az apácza-zárdába, onnét falukra, végtére october hónapban Temesvárra transportálva; itt „Entlassungs-Certificat"-tal ajándékoztak meg. Ezek forradalmi gyászos emlékeim.

Adatok,

Platthy István, volt honvéd-őrnagy naplójából

összeállitá Vahot Imre.

V.

Hadi-kalandok a szent-tamási pusztán. — A magyar szellemü szervián. — Mivel fanatizálták a szerbeket? — Miért nem vehették be eleintén Szent-Tamást? — A szerbnek beváltott szava, mi a „graeca fides, nulla fides" közmondást megczáfolja.

Nagyobb összeg pénz fölvétele s elhozatala végett Verbászra voltam kirendelve. S minthogy a szenttamási pusztán át kellett ezen utat tennem, a czirkálók netaláni megtámadása ellen födözetül 4 honvédet adtak mellém.

Szekérre ültünk tehát, s neki a nagy pusztának! Alig voltunk fele utján s im egyszerre egypár, szuronyos emberekkel megrakott szekérnek felénktartását veszszük észre.

Szekeremet megállitottam s embereimet e körül állitván fel kész fegyverrel, mintegy százötven lépésnyire „Állj"-t kiálték a felénk tartó szekerekre. Ezek megálltak s „Jó barát!" szózat hallatszott magyar nyelven.

A bent ülő katonaság fehér-szíjas levén, nem tudám voltaképen hanyadán vagyunk. Mig végre hon-

nan és hová? kérdésemre azt felelték, hogy Feketicsről (falu) Szt.-Tamás felé.

Erre összejöttünk s elmondtuk egymásnak küldetésünk czélját, s ezután a czirkáló csapatocska a szenttamási szállásoknak tartott, mi pedig Feketics felé.

Feketicsen beszállásolván, estve felé a falu birója s a Dom Miguelektől azon altiszt jött hozzám, ki az előbb emlitett czirkáló csapatot vezeté, s ki eljárása eredményét következőleg adá elő:

Egymástóli elválásunk után, én a szállások felé tartottam, s alig tettem félórányi utat, a midőn Szent-Tamás felől szemközt mintegy 40 szekeret láttunk a szállások felé tartani.

Ezek egyik tanyáról a másikra eloszolván, — egy szekér hirtelen kivágott a többi közül s egyenesen felénk tartott. Én embereimet védelmi helyzetbe állitám, azonban szekerünket nem féltém, mert előttünk átgázolhatlan mély patak folyt el.

Ama szekér roppant sietséggel jött felénk s a rajta ülők egyike másik társát szuronyával a szekérről lelökte, és csakhamar megállott a tulsó part szélén, s magyar nyelven ezt kiáltá hozzánk: Jó barát! —

Én tehát nem lövettem rá, hanem engedtem őt átjönni hozzánk, s most uram, fogoly szerviánunk vason van a falu házában. Váltig szabadkozik ugyan hogy ő nem fogoly, mert önként jött át hozzánk, — de én nem hiszek neki, mert szervián.

Magamhoz rendelém őt, s egy negyedóra mulva előttem állt a fogoly.

— Tud ön magyarul? — kérdezém.

— Igen uram! — válaszolá.

— Ki ön?

— Nevem Petrovics Demeter, bajai születésü.

— Ön tehát magyar — s ebben a szerb öltönyben?! hogy került, hogy jött ide? —

— Hallgasson ki uram, én magyarországi születésü, de óhitü vagyok. Iskoláimat itt végeztem s az ügyvédi vizsgálat letétele után nem volt semmi pártfogóm, s élelmi keresetem. Azért hát Szerbiába utaztam s itt névrokonom Petrovics Vazul gyermekei nevelőjeül fogadott fel. Ott valék mostanáig, mig nem egyszer azon hirt halljuk, hogy a magyarok fölkeltek a tőlük különböző népfajok s hitfeletkezetüek kiirtására.

— Hogy tudták azt elhinni?

— Ez volt uram a kormány és papság titkos szózata a néphez, mit a pénz után sovárgók felkapván, a magyarok ellen roppant izgatás történt, s még a magyarországiakat is pártjukra erőszakolák. Igy vertek föl engem is csendes nevelői nyugalmamból, s fegyvert adván kezembe, egyenesen Karloviczra küldtek. Itt nyílt fel az én szemem, a midőn a titkos utakon hozzánk csempészett magyar proclamácziókat olvasni kezdém. Ezekből már biztosan tájékozám magamat s ugy vettem észre, hogy hallatlan ámítás- és fanatizálásnak lettünk eszközei, áldozatai. Karloviczi metropolitánk valóságos

búcsujáratokat tartott a vallásukat végveszélylyel fenyegető magyarok ellen! A ki ellenkezőt mert hinni, hazaárulónak nevezték s halálos büntetés várt reá. — Karloviczról Szt. Tamásra rendeltetvén, itt több, velem rokonérzelmü és gondolkozásu bajtársakra akadtam, kik a dolog mibenlétét érteni kezdék. Összebeszéltünk tehát mintegy 10 en, hogy azon ügy mellett, melynek hálózatát a bécsi kormány oly ármányosan szövi, többé harczolni nem fogunk, s a legelső alkalommal a magyar táborba szökünk át. Azonban sajnos, akadt köztünk is áruló, ki tervünket felfödözte, s e miatt keményen büntettek bennünket, míg végre esküvel kellett hűséget fogadnunk s e mellett a vesztegető pénz sem hiányzott.

— S vett ön részt a Szent-Tamás előtti ütközetekben?

— Vettem uram mindannyiban, de Isten látja lelkemet —

— Nagy-e a megszálló csapat Szt. Tamáson?

— Nem uram, 500 szervián lehet s tán 3000 csőcselék, kik közt rendes granicsárok is vannak. Hogy pedig a magyarok Szt. Tamást eddig be nem vették, az nem a bennlevők vitézségének, hanem mint jól értesülve voltunk, saját magyar tábornokaiknak tulajdonitható. —

— Hogy érti ezt?

— Hisz nyilvánosan suttogták füleinkbe, hogy mit se féljünk a magyarok támadásától, mert náluk hozzánk szitó vezérek állanak a dolog élén, kik

minket biztosítottak, ha csak kissé is tartjuk magunkat.

— De hát tulajdonkép mi végből jött ön ide közénk? —

— Engem oda át igen nagy szemügygyel tartottak, s hogy bizalmat gerjeszszek bennök magam iránt, elvem ellen való beszédeket tartottam nekik, s ma most először küldtek ki Szt. Tamás sánczaiból a körülötte fekvő szállásokra mintegy 45 szekérrel széná́ért. Minden szekérre egy fegyverest adtak födözetül a magyar czirkálók ellen. — Én kocsimat a végső szállásig vezetém, azon ürügy alatt, hogy ott a a legjobb széna. Ő szót fogadott, s a mint már láttam hogy többi szekeres társamtól jó tova vagyok, a kocsist szuronyommal a szekérről hirtelen lelöktem s a gyeplőt kezembe vévén, gyorsan Feketics felé tartottam, hol a vizparton csakugyan találkoztam a magyar czirkáló csapattal, mely a helyett hogy barátságosan fogadott volna, fogolylyá tett. És most szépen kérem a tiszt urat, küldjön engem holnap Verbászra a kormánybiztos urhoz, hogy mint közhonvéd szolgálhassak a derék magyar seregnél.

— S akar ön igazán harczolni ügyünk mellett?

— Uram, azt tettekkel fogom bebizonyitani.

E beszéd következtében hitelt adtam a fogolynak, azonnal szabadon bocsátottam és szállásomon igen kedélyesen töltöttük el az estét.

Másnap Verbászra utaztunk, s a szökevényt be-

mutatám a kormánybiztosnak, ki meghallgatván őt, a honvédek közé soroztatá.

Később, 1849-diki junius havában az én szerviánommal véletlenül találkozván, első szava az volt hozzám: remélem megelégszik ön magamviseletével,— ime most már én is mint ön főhadnagy vagyok; s ezzel barátságosan kezet szorítottunk.

Verbászról azonnal Zomborba indultam, hol a sóhivatalnál fölvettem a 25,000 forintot s ezzel Ó-Becsére tértem vissza, itt az összeget szerencsésen átadtam az illetőknek, miért dicséretet kaptam.

VI.

Honvédek szigoru büntetése az engedelmesség megtagadása miatt.—Az ellentálló szerbek megfenyítése és fékentartása.

33-dik honvédzászlóaljunk, mint már meglehetősen szervezett és begyakorolt csapat, a szerbek elleni czélba vett erélyesebb hadi müködés tekintetéből Becskerekre volt rendelve.

Én eddig még csak alhadnagyi minőségben működtem, de miután századunk parancsnoka, N. J. az akkor, fájdalom, gyakrabban előfordult rosz szokás szerint a század zsoldját több izben elkártyázta, s e miatt főtiszti rangjától megfoszták, a század parancsnokául engem neveztek ki, s állomási helyünkül Kumand falut jelölték ki.

Hivatalos feladatom vala itt a Tisza körüli őrködés, s a rajtai zárvonal-huzás. E súlyos és veszélylyel

járó helyzetem közepett történt egy izben, hogy a kellő előörsi szolgálatra kirendelt embereim e tárgyban felmondták az engedelmességet, mindaddig nem teljesitendők a parancsot, mig kenyérrészleteiket rendesen ki nem kapják.

Igaz, hogy hanyagul eszközölték a kenyérkiosztást, de mivel a körülmények az e tekintetbeni pontos eljárást gátolák, s a jó katonának kötelessége jót-roszat egyaránt tűrni, és mivel a szolgálat megtagadása a legszomorúbb következéseket vonta volna maga után, s annyival is inkább, mert az ellentállás nem rendes, elöleges katonai bejelentés utján történt, — a makacsul ellentállókat botbüntetésre itéltem, mit a leginkább urfiakból állott altisztek eleintén vonakodtak végrehajtani, de tapasztalván erélyes föllépésemet, utóbb mégis teljesíték azt.

Másnap az altiszt urak titkos tanácskozást tartottak, s elhatározták, hogy Kossuthnál írásbeli jelentést s feladást tesznek ellenem. De miután engem egy komolyabb gondolkozású társuk értesített e dolog felől, rögtön bejelentém eljárásomat Pethő Vilmos- őrnagyomnak és Vetter parancsnoknak. — Ezek helyeselték azt, sőt tudtul adák, hogy ha még egyszer ily eset fordulna elő, a tettesek halál fognak bűnhődni.

E felsőbb határozatot napi parancsul kiadván századomnak, az lett a dolog vége, hogy hasonló ellentállási eset többé soha sem fordult elő századomban, sőt a legnagyobb fegyelem uralkodott.

Lopás csak egy izben történt, s ennek is tragikai vége volt. Szállásomon ugyanis a háziasszonynak szép pulykái lévén, egy éjjel a 21-dik zászlóalj egyik katonája el akarta azokat lopni. Az udvaron felállitott őr észrevévén a kerítéseni átmászást: Állj, ki vagy-ot kiáltott, s midőn harmadszori kiáltására sem kapott választ, reá lőtt, s a tolvaj honvéd a keritésről halva bukott le a földre.

Kumándról Rácz- és Tóth-Aradácz falvak fődözésére küldték századomat, hol segélyül 800 főnyi kun csapatot kaptam parancsnokságom alá. Egyszer többi közt Vettertől azon parancs érkezik hozzám, hogy 24 óra alatt 200 szekeret szedjek össze a vidéken, s azokat csapatok szállitása végett Becskerekre küldjem.

Rácz-Aradácz falu parancsomnak ellenszegülve, fellázadt s fegyvert fogott ellenünk. Erre én honvédeim egy részét összeszedtem, s rájuk ütöttem, a jegyzőt s birájukat elfogatván s kellően megfenyíttetvén, a falu rögtön engedett, s a szekér-kiállitási parancs teljesitve lőn.

Ezen fenyiték után többé az illető szerbekkel nem volt bajom, s magam is meglehetősen beszélvén nyelvöket, igyekeztem a népet ügyünkhez édesgetni. Át is látták ők hogy igazam van, s mig szemben álltak velem, mindent igértek, de mihelyt szerét tehették, megszegték szavukat, s azért a lehető legnagyobb szigorral kellett eljárnom irányukban.

VII.

Müködés Tomasovácz ellen. — Damjanics győzelme. — Debelács elpusztitása. — Regényes kaland egy szerb nővel, — kiből a leghűbb magyar menyecske lett.

Mindezek előtt és alatt az ország dolgában igen sok történt, nevezetesen: Kossuth körutja a népfölkelés ügyében, a nádor leköszönése, Lamberg kormánybiztos megöletése, Jelasics flankenbewegungja, Róth és Philippovics lefegyverzése, az október 6-iki bécsi forradalom, a honvédelmi bizottmány szervezése Kossuth elnöklete alatt, az országnak minden részről megtámadása. Ezekről személyes tapasztalásom nem lévén, csupán az én kis katonai köröm történetének további leirására szoritkozhatom.

Deczember 12-kén Becskerekről Tomasovácz felé rendeltek bennünket Kiss Ernő tábornok parancsnoksága alatt, az ottani s a Földvár körüli rablófészkek elpusztitása végett.

Damjanics ezredesnek Alibunár bevétele után feladata volt Jarkováczig előnyomulnia, hogy Tomasovácz tervezett bevételénél segély-szolgálatot tegyen. Ő azonban a Temes balpartján levén elkülönözve tőlünk, s nem tudván a mi állásunkat, visszavonult Jarkováczra, miért is a támadást másnapra halasztottuk el.

Decz. 15-kén hajnalban már hallottuk az ágyuk durrogását Jarkovácz felől. Kiss Ernő fel akarván használni az alkalmat, a csapatokat rögtön felállittatá s mi

Tomasovácz ostromára siettünk. Neki is mentünk csatarendben, de nem kis bámulatunkra üresen találtuk azt, csupán két dommiguel-katonára bukkantunk, kik egy üregben összekötözve hevertek.

A tábornok azonnal a Temesen túlra parancsolá a csapatokat, hogy az ellent, ha netalán Damjanics támadná meg, hátulról szoríthassa.

Végre Neusina mellett feltaláltuk Damjanics győzelmes seregét. Ő ugyanis daczára a Jarkovácz belsejében tervezett ármánynak, mely szerint a beszállásolt honvédek mind legyilkoltattak volna, — de melyet egy szerb leány jókor felfödözött, — a szerbeket legyőzte, s egész Dobriczáig, másnap Pancsováig üzte s nagy pusztitást vitt vala végbe köztük. Ez alkalommal dúlták fel s utolsó emberig kiirták a Debelács nevü határezredhez tartozó falut.

Mig Kiss Ernő csapatával a Temesen átment, az ellen üldözésére, Appel dandára a Temes jobb partján maradt a sánczok lerombolása végett. Én századommal egy földhányás (redout) lerombolására s a falu leégetésére valék kiküldve, minek következtében a falu felgyujtására Szilágyi János hadnagy indult ki egy szakasz honvéddel.

És lőn roppant pusztitás. A szerbek által hirtelen el nem vihetett s hátrahagyott tömérdek marha s élelmi szer, s mindenféle ingóság azon szegény magyarok birtokába jutott, kiket a szerbek lakhelyeikről kiszorítottak, s kik a hadjáratban bennünket kisértek, hogy

sikeres csata esetében maguknak kellő kárpótlást szerezhessenek.

A falu ezen felgyujtásánál egy különös eset fordult elő. Szilágyi szakaszával az égő falu utczáin előhaladva egyik ház küszöbén két nőt talált, kik térdepelve imádkoztak. Szilágyi a rimánkodókat védelme alá vette, az őket legyilkolni akaró honvédeket feltartóztatá, s három honvéd kiséretében mint foglyokat hozzám küldé.

A falu porráégetése után Szilágyi szakaszával visszatért hozzám, s a midőn szolgálati végrehajtásáról a jelentést megtevé, a megmentett két hölgyet neki adtam vissza.— És ő, minthogy a leány szép volt s rokonszenvet érzett iránta, anyjával együtt gondjukat viselé, sőt nem sokára nőül vette a szép szerb hölgyet, ki az egész hadjárat alatt s még azután is példás hűséggel viseltetett férje iránt.

A világosi fegyverletétel után Szilágyi kedves Julia nejével szerencsésen haza menekülvén, mint volt honvédet bevádolták s a császáriak közé besorozták.

Én, ki szintén a besorozottak egyike valék, s mint ilyen Prága alatt voltam elhelyezve, egyszer csak hallom a szót kivülről: Plathy István melyik sátorban tanyáz? — Nyilik a sátor s uram fia! kit látnak szemeim! Szilágyi bakaruhában, karján dicső neje s kisded fiuk lépnek be. Volt aztán ölelkezés, bánat és öröm miatti sirás, s érzékeny előadása sorsunk viszonyainak.

A velem besorozott honvédtisztekkel rögtön érte-

kezvén, elhatároztuk, hogy Szilágyi hüséges nejének minden 5 napi pénzkapáskor egyenkint 5—5 p. krajczárt ajánlunk, hogy gyermekével együtt előbbi rangjához illőleg élhessen. Azonban Julia ez áldozatot nem akará elfogadni, érzékenyen megköszönte, de azt állitá, hogy mig két keze van, dolgozni fog s elbirja magát s családját tartani. Boronkay Laczitól kölcsönben elfogadván néhány forintot, ezen ő katonai kocsmát nyitott, s minthogy az egész ezred tőle vett, s nála elégité ki gyomra igényeit, s mi is sok jó túrós-haluskás estvét köszönhettünk neki, — jól ment az üzlete, s szép jövedelme volt.

Ez episod előadása után tudnunk kell, hogy valószinüleg Windischgrätz hadainak Magyarországra tódulása miatt a szerbek további üldözését megszüntették, s a mi csapatainkat is ellenébe szálliták. Azonban ezen erőfeszités daczára a Görgei vezérlete alatt álló felsődunai hadsereg sem számban, sem gyakorlatilag nem vala képes megfelelni a császári hadseregnek, s e miatt Görgei erősített állomásait egyenkint oda hagyni kényszerült. Ezek folytán a mi zászlóaljunkat is a többivel együtt rögtön Pestre rendelték.

VIII.

Megérkezés Szegedre, azután Pestre. — Kivonulás a fővárosból. — Görgei proclamátiója.

Karácson estvéjére szerencsésen Szegedre érkeztünk. Zászlóaljunk szegedi lévén, nagyon természetes

hogy szivesen, őszinte magyar vendégszeretettel fogadtak bennünket. A legénység örömittas szüleinek karjai közt ünneplé a karácsony-estvét, éppen ugy mint mikor a tanuló ifjak iskolából haza érkeznek, minket tisztjeiket ugy tekintettek mint tanitóikat s azért mindenüket megosztották volna velünk s egészen otthonosan éreztük magunkat, — s a tüzről pattant magyar leánykák is szivesen mulatozván velünk, nem csoda, ha majdnem valamennyien szerelmesek lettünk.

Deczember utolsó napján 1848-ban nagy nehezen Pestre érkeztünk. Zászlóaljunk a városban volt elhelyezve, magam pedig több tiszt-társammal az István herczeg szállodába, hol harmadfél napig tanyáztunk.

E közben a lánczhidon, mely akkor a katonaság részére már fel volt némileg szerelve, Budára mentem át. A hidon találkoztam volt századosom-, Nagygyal. Bajtársunk-, Dumas Sándor kutyámnak ugy látszott jobban megörült mint nekem.

A mint Budára értünk, Dumas bajtársunk szükségét akarván végezni, egy köcsögkalapos német olyat huzott rajta botjával, hogy tüstént összerogyott, mire Nagy annyira dühbe jött, hogy kardot rántván a pincses ur kalapját ketté vágta s fejét is megsebzé. Látván Sándor, hogy pártfogója van, maga is ráugrott boszút állani a rajta elkövetett méltatlanságért, s hogy egészen szét nem tépte megtámadájót, azt csak az én közbenjárásomnak köszönheté.

1849 január 3-ikán indultunk Pestről Perczel tá-

mogatására roppant hidegben Mór felé. Utközben kaptuk azon hirt, hogy Perczel seregét egészen szétverték, s rövid tovább-menet után futó seregének egy részét mi szedtük fel.

E közben jött a parancs, hogy Pestre térjünk vissza, mit azonnal teljesiténk, éhen, pihenés nélkül. — Budán a vérmezőn valánk készen-légyre (Bereitschaft) felállitva, s csak kisebb csapatokban volt szabad a szomszédházakba menni fölmelegedés végett. E közben közülünk mintegy 30 honvédnek fagyott el a lába, füle, mig végre este felé mindenikünk előbbi szállását kapta meg Pesten, mi ránk nézve rendkivüli boldogitó volt.

Másnap 4-én váratlanul parancs érkezik, hogy nagy sietséggel induljunk el, és csak könnyedén, mert ütközet lesz. Mi könnyedén összeszedtük magunkat s Pestről kivonultunk. Őrmesteremnek azonban meghagyám, hogy ha roszul ütne ki a dolog, századunk podgyászát szekerekre rakva, siessen utánunk.

Másként történt, mint gondoltuk. Mi nem csatározás, hanem gyors hátrálás végett siettünk el Pestről, s egyszer csak azon veszszük észre magunkat, hogy Váczon vagyunk, s ellenséget sem láttunk, pedig tán soha sem voltunk oly harczszomjasak, mint most.

A dolgon megbotránkozva, értekezletet tartottunk a tiszttársakkal a végből, hogy Görgeit kérdjük meg mi czélja van, mit akar velünk, hol lesz a mi kormányunk?

Erre Görgei proclamátióval felelt, mely szerint:

1-ször, a feldunai hadsereg letett esküjéhez hív marad, s az V-dik Ferdinand magyar király által szentesített alkotmányt minden külellenség ellen megvédendi.

2-szor. A felsődunai hadsereg épen oly határozottan álland ellent azoknak is, kik kora republikánus mozgalmak által az ország belsejében az alkotmányos királyságot meg akarják buktatni.

3-szor. Az alkotmányos monarchia értelmében egyedül azon rendeletnek engedelmeskedik, melyeket a felelős hadügyminiszter vagy annak helyettese törvényes módon kiád.

4-szer. A felsődunai hadsereg megemlékezve Magyarország alkotmányára tett hitére s megemlékezve becsületére kinyilatkoztatja, hogy valamely, az ellenséggel kötött egyezmény érvényességét csak akkor ismeri el, ha az részint Magyarhon alkotmányos formáit, melyre a hadsereg megesküdött, részint a hadsereg hadi becsületét biztositja.

A felsődunai hadsereg e nyilatkozatot azért adja, hogy a politikai ármányok közepett, melyeknek a közelebbi időkben szegény hazánk talán kitéve leend, állását a szoros törvényes uton megtarthassa.

Görgei, m. k.

Ezen nyilatkozat helyre állitá a benne kétkedők bizalmát s megint minden a maga rendje szerint ment, s biztosan néztünk a jövő elé,

E közben január 6-kán jött Pesten hagyott őrmesterem és legényem lóhalálában Váczra, s csak most értesültünk a Pesten történtekről, hogy t. i. Windischgrätz nagy és díszes hadserege oda bevonult, hogy a magyar kormány szintén eltávozott, s már csak őrmesterem is csak polgári öltözetben volt képes menekülni.

Századom minden podgyásza Emmerlingnél maradt s azzal együtt minden ruhám, irományom. Igy egészen elpusztulva távoztam Váczról a legiszonyúbb hidegben. Mi azonban a legnagyobb sanyarokat is hihetlen könnyelmüséggel tűrtük, s mihelyt állomásra értünk, minden feledve lőn.

Sok szegény honvédnek még csak atillája sem volt, ingöket csupán a vékony köpeny födé, s csoda hogy mind egy lábig el nem fagyott, vagy erejéből végkép ki nem merült. Sőt inkább jó arczot vágtak hozzá. Ilyen volt a honvéd, mit látván a gondolkozóbbak, az ügy diadala fölött nem lehetett kétségbe esniök.

Kettőzött menettel s változó szerencsével haladtunk pályánkon. Guyon ezredes parancsnoksága alá kerülve, mi képeztük Görgei utóseregét.

Ipolyságnál jól elhánytuk az utánunk nyomuló ellent s ezen kis csata egészen felvillanyozá honvédeinket s várva vártuk a döntő pillanatokat.

Ily folytonos, majd mindennapi csete-paté közt értünk a bányavárosokba, Guyon serege Windschachton és Selmeczen foglalt helyet, hol annyira kipihentük ma-

gunkat, hogy a napontai fegyver-gyakorlatokra is volt elegendő időnk.

IX.

A windschachti ütközet. — Veszélyes helyzetünk. — Guyon átgázolása az árvizen. — A breznói polgármester. — Dumas Sándor a magyar hadjáratban.

Az ellen állása: Jablanovszky jött Komárom felől Körmöczbánya felé, Götz és Wiesz Windschachtnak tartott, Hurbán állott egészen északnak. A mi akkori állásunk: Görgei Bádon tanyázott, Guyon Windschachton.

A mint a bányavárosokba érkeztünk, a magyar kormányról, mintha már nem is létezett volna, mit sem hallottunk, sőt azt gondoltuk, hogy az ügy érdekében egyedül mi állunk talpon. Nem is sokat törődtünk mi mással, — pénzünk volt elég, még pedig ezüstben s a felvidék szives lakói közt igen jól mulattunk.

Egyszer azonban Windschachton, a mint épen őrnagyunk, Pethő Vilmos elé voltunk rendelve, — puskaropogás üti meg fülünket. Ugyanis Götz tábornok erőszakolt szemlegezést kisértett meg.

Mi a naponkint tartott fegyvergyakorlatok helyére siettünk, s mire ellenünk alig számitott, a támadást nagy tüzzel fogadtuk s csakhamar diadalmasan visszavertük. Selmeczen ez nap bál volt, s kinek kedve tartá, a csatából egyesen oda sietett s a lelkes hölgyekkel jól mulathatott.

Harmadnapra ismét uj támadást intéztek ellenünk; de most már valódi ütközetre került a dolog. Mint mindennap ugy most is könnyedén öltözve a gyakorlati téren voltunk, a midőn egyszerre csak az előbbihez hasonló közeli puskaropogások és ágyulövések moraja hatott hozzánk.

Őrnagyunk Pethő nagy sietséggel ismét azon helyeket foglaltatá el velünk, melyekről az ellent először is becsületesen megugrasztottuk. A császáriak most már sokkal nagyobb erőt fejtettek ki mint előbb.

Rettentő volt a tüz, melylyel fogadtuk őket. Az első csatarendet szétvertük s jött a másik szuronyt szegezve, a hegytetőről a völgybe, hol mi állottunk. Én századomhoz még egy századot kaptam erősitésül s vezettem a dolgot tisztán belátásom szerint, s a felénk tartott rohanó csapat pár percz alatt szét volt verve.

Két századommal az árokból most már én léptem föl támadólag, azonban szuronyos rohamunkat be nem várták s fel a hegynek bajos volt gyorsan haladni, de azért csak előre nyomultunk, a midőn egyszerre a fák mögül a császári csatárok ismét ujult erővel, kemény tüzeléssel leptek meg bennünket. E perczben az őrnagy segéde azon parancscsal jött, hogy rögtön huzódjam vissza.

E közben ballábam szárán kaptam sebet, mit fölhevült kedélyállapotomban bokorfaütésnek képzeltem. A parancs szerint visszahuzódtunk, de az Isten őrizzen ily hátrálástól. Veszélyesebb következése volt ennek,

mintha egészen körülkerítettek volna; mert e visszavonulásban két századomnak éppen a felét vesztettem el.

A mint a faluba érkeztem, itt már nem volt többé honvéd, mind kihuzódott az a selmeczi uton a város felé. Volt szállásunkra visszamenni nem volt már idő. Jelentém őrnagyomnak, hogy a legénység bornyúja mind a szálláson van, tehát azokat előbb összeszedjük, s csak ugy vonulhatunk ki. Ezt azonban meg nem engedték, s most már másod izben voltam kénytelen podgyászunkat az ellen kezében hagyni.

A kapott sérülés nem vala igen jelentékeny s noha pár napig gyógyítani kellett volna, mindazáltal kész voltam inkább szenvedni, mint a szekeren elfagyni, vagy az ellen kezeibe kerülni. Az egész éjen át kis tűz mellett az országuton állongtunk. Sérült lábamat hóval borongatván, másnap egészen jól éreztem magam.

Hajnalban Pethő őrnagy látogatott meg, s az előörsön lévő százados-, Gosztonyihoz mentem vele reggelizni. Éppen szalonnát kezdtünk sütni, a midőn egyszerre a nagy köd közepett az ellen figyelő őrjáratának sikerült előörsünkön át hozzánk jutni, s mintegy 50 lépésnyiről közénk lőni, mire két honvéd a tüzbe rogyott.

Gosztonyi előörsi támogatásaul volt még 2 fölszerelt ágyu is rendelkezésre, melyek előtt a lovakat etették. Ezen lovak közül is a lövésre egy kifordult s egy nehezen sérült, a többi a dolgon megijedve az ágyuval az országuton végig futásnak indult s lőn zavar minden-

felé. Az egyik ágyu kifordult, a másikat a lovak mentették meg.

Mi siettünk a tartalékhoz. Pár percz mulva a császáriak átalános támadást intéztek ellenünk. Guyon Selmeczen volt s a csatahirre sietett hozzánk s legott Windschachtnak minden áron szuronynyali bevételét rendelte el. A roham megkisértetett, azonban eredmény nélkül.

Ezután ismét másodszori támadásra állitott fel bennünket, a segélyre megérkezett a 13-dik zászlóaljjal együtt, mely az első csatarendet képezé. Guyon személyesen hozzám jött s a czélba vett dolog támogatása végett megfogyott századommal a Windschacht fölött uralgó magas hegyre külde föl, honnan feladatom volt a faluba rontani, mert ugymond ennek birása nélkül mindnyájan elvesztünk.

— Isten neki! — gondolám — ha meg kell lenni, és sérült lábammal s legényeimmel fölkapaszkodtunk a meredek hegyre, s ez alatt az országutoni lövöldözés és nagy lárma folyvást tartott.

A mint a hegyre fölértünk, már akkor minden lárma megszünt. A köd miatt lehetlen volt magunkat tájékozni. Nem tudtam,mi tévő legyek; mig végre Hanák hadnagyot pár emberemmel az országut felé vizsgára küldtem el.

Azt hivém, hogy a mieink Windschachtot már elfoglalák, s mi a hegytetőn hiába vagyunk, miközben lihegve érkezett vissza küldetéséből a hadnagy, jelent-

vén, hogy az egész osztrák sereg az országuton zeneszó mellett halad Selmecz felé.

— Igy hát fogva vagyunk gondolám, s pihenés végett a hóba feküdtünk le, s e közben embereim két bányászt találtak, kik elém hozatván elmondák, hogy Götz serege már Selmeczen van, mit mieink kardcsapás nélkül hagytak oda.

A történtek után barátságosan kértem a két bányászt, hogy csatlakozhatás végett vezessenek el bennünket seregünkhez oly utakon, hol észre nem vesznek. Szivesen felajánlák szolgálatukat, mit legott foganatba is vettünk.

Harmadfél nap barangoltunk ezen kalandos járatban; pénzünk volt, s mindenütt akadtunk jó barátokra, mig végre sok viszontagság után Guyonhoz értünk Bélabányára.

A főparancsnok azt hivé, hogy elvesztünk, a viszontlátás szivélyes volt, s két századunk magaviseletét dicsérettel emlité meg Görgei napiparancsában. Én Osztrolucka nevü faluba illető zászlóaljamhoz mentem, hol házi gazdánk az ifju Ostroluczky — az öreg megszökött — eléggé szivesen fogatott bennünket.—A honvédek élelmezését a gömöriek nagy bajjal a hegyeken keresztül szolgáltatták, mely hazafias készségüket méltó hálás tisztelettel megemlíteni.

Egressy Ákost, ki szintén oldalt lappangott, a windschachti hegyek közt egész szakaszával elfogták. Ez idő alatt Görgei csapataival Körmöcz vidékén har-

czolt, s azon veszélyes és kalandos alaguton huzódott át, mely a történelemben ezuttal még nevezetesebb lőn.

Rövid pihenés után Zólyom felé vettük utunkat. Az idő engedni kezdett, mi kalandszerü visszavonulásunkat igen megnehezité, ott a Besztercze folyamon átkelvén. — De miután az ellen nyomban követett, kénytelenek valánk rögtön tovább menni.

A folyam kiáradt. Guyon, hogy jó példát mutasson, leszállott lováról s a folyamnak derékig ért s nagy területü árvizén keresztül, szerencsésen átvezetett bennünket. Engem a viz árja elsodort s csak Gyula öcsém karjának köszönhetem, hogy bele nem fultam. Minden megfagyott rajtunk, s csak a szilárd kitartás küzdött az öldöklő elemmel. Az első falut beérve, nem tartottunk többé az üldözéstől, beszállásoltuk s kiszáritottuk magunkat, s csakhamar feledtük a legközelebbi iszonyu sanyarusságot.

Másnap Besztercze bányára értünk, hol egy ujoncz zászlóaljat vettünk fel s igy mentünk innen Breznóbábányára, hol történetesen századbeli tisztjeimmel együtt a magyar-ellenes polgármesterhez szállásoltak. Ezen uri ember sem széket, sem nyoszolyát nem adott nekünk, s estve mégis bátor volt elbizakodott pofával meglátogatni bennünket, s látván azt: mint heverünk pokróczainkon a földön, még csak czilinder-kalapját sem vette le, s magát mint háztulajdonost és polgármestert mutatá be. Forrt bennünk a méreg, s az önbemutatásra rögtön felugorva a földről, azt feleltem: „Hallja az ur, önnek

tudnia kell, hogy házába honvédtisztek vannak elszállásolva, s ezt tudva merészel közénk föltett föveggel jönni. Ön ugy látom megérett erre ni!" — s e pillanatban ugy arczul csaptam, hogy kalapja a földre esett. Sándor kutyám sem vala rest, pihenő zugából ráugrott s illő módon visszaadván neki a szives fogadtatást, a szobából kilökdöstük. — Guyonhoz megy panaszra, mormogá.

Másnap tovább indulandók, a város piaczán felállitatánk, hol is Dumas Sándor bajtársunk a városbeli kutyákkal negédeskedvén, az uj zólyomi zászlóaljbeliek még nem ismerték s igy történt, hogy egy-két pajkos honvéd Sándort szuronyaikkal bántalmazni kezdték. Ezt meglátva a veteránok, szuronyt szegezve törtek az ujonczokra, kettőt közülök megsebesítettek és Sándorral diadalmasan jöttek vissza helyeikre.

Ezt csak azért emlitem, hogy fogalma legyen nyájas olvasómnak azon ragaszkodásról, melylyel a honvédek viseltettek a század hü kutyájához, ki mindenütt elől volt a csatákban mint valami kitanult oroszlán s a legénység hangulatára s bátoritására igen nagy befolyással volt.

Igló felé indultunk el, s utközben Guyon magához hivatott. Gondolván hogy a polgármester miatt történik ez, magam akartam a dolgot megelőzni, de ő mit sem tudott e dologról, s értesülvén felőle, helyeslé a poflevest s csak azt sajnálta, hogy előbb nem tudta meg, mert ő még másfélében is részesitette volna.

Harmadnapra éjjel 10 óra körül Iglóra érkeztünk, annyira fáradtan, hogy enni sem akartunk, csak pihenni.

X.

Éji csata Iglón. — Egy röppentyű-telep első elfoglalása. — Az ugynevezett cziricompánia.

Febr. 3-án éjfél tájban a bentszülöttek árulása miatt sikerült az ellennek kevés künn levő előörseinket elfogni s Iglót röppentyűkkel hirtelen felgyujtván, bennünket a városban megtámadni.

A történt lármára felugráltunk ágyainkból s csak könnyedén öltözve rohantunk az utczára. Az égő város tele császáriakkal, — a mieink itt-ott szedkőztek összse, — az utczán öldöklés, — borzasztó látvány e zavarban! —

Guyon az ellenség közepett, azok által meg nem ismerve, — mivel szintén fehér köpenyt viselt. — Lassankint csapatokat képeztünk — s mintegy másfél órai harczolás után sikerült váratlan vendégeinket megverve a városból kiüzni.

A támadást Kiesewetter ezredes vezénylé; — a mi részünkről az éjen át Mikovinyi őrnagy állott fegyverben, ki az éji csatában ujonczaival különösen kitüntette magát, mert a rohanó ellent a két templom mögül ritka tapintatu ügyességgel szuronyt szegezve támadta meg, s a győzelmet majdnem egyedül neki lehet tulajdonitani.

Eddigelé még hadseregünknek röppentyü-telepe nem volt. Itt arra is tettünk szert, elfoglalván az ellentől egyet minden készletével. Megjegyzésre méltó, hogy ezen elfogott röppentyü-batteriánál egy huszár volt besorozva szolgálattétel végett, ki a midőn báró Isztricz őrnagy mint a nádor- vagy ugynevezett Sobri-huszárok parancsnoka, Igló egyik kapuján Késmárk felé kivonult embereit gyorsan rendbeszedendő s azután az ellent oldalvást megtámadandó, — észrevette huszár bajtársait s a honvédek győzelmes müködését, a rakétákat az országuton felforgatta, s ez által mintegy elrekesztő torlaszt csinált az ellennek, ki a város végén oldalt szétbomolva futott a szepesváraljai ut felé.

Guyon e dologra másnap azt jegyzé meg, hogy velünk az Isten, mert a mi nem volt, azt adott, s igy tehát csak mindig előre, lesz fegyver, ágyu elég! — Ugyanő Lőcsére egy szakasz gyalogságot küldött, kik az osztrákok által hátrahagyott podgyászokat elfoglalván, s a két szakasznyi őrizettel mint foglyokkal együtt Guyon táborába kisérték.

Megemlitendő még azon komikus eset is, miszerint az uj zólyomi zászlóalj egészen tót lévén, a 33-dik, azaz a mieink pedig szegedi magyar, történt, hogy épen azon zászlóaljnak egy szakasza a mieink szomszédságában lévén elszállásolva, az éjjeli megtámadás közben a szláv zászlóaljbeli tizedes sorba az ablakra járt s bebekiáltott: „Stvarta vagy styiricompánia von“ — mit a mieink czirí-kompániának értettek. S az lett a

következése, hogy azon zászlóalj egész a csornai ütközetig azon gúnynevet viselé, ott azonban dicsőségesen harczolván, a zászlóaljak rendes számát megnyeré, s a napi parancs folytán nem volt azt szabad többé czirikompániának csúfolni.

Iglón kezdődött fegyverünk szerencséje, s az ellen folytonos üldözésünk alatt Branyiszkóig meg sem állt, hol azonban Deym tábornokkal találkozván, ennek hadával egyesült.

XI.

Branyiszkói diadal.

Méltán nevezhető annak, mert a ki ismeri s látta ezen tekervényes utu, tömkelegszerü magaslatot, nem kell tudományos katonának lennie, hogy az itt kivívott siker nagyszerüségét kétségbe vonja.

Iglóról seregünk Szepesváraljára jutott, honnan a Sobri-huszárokat Mindszentre küldték, Guyon többi seregével, melynek létszáma Branyiszkó alatt következő vala:

Egy csapat Ujházy-féle vadász,
Egy század tiroli vadász
Egy zászlóalj utász,
Négy zászlóalj gyalog honvéd,
Egy osztály Sobrihuszár.

Ezen dandárral Guyon a korotnoki kocsmának tartott. Maga a korcsmáros elszökött, s a hely-

ség népének legnagyobb része is elhagyá tüzhelyét.

A branyiszkói hegylánczolattal szemben fekszik Harakócz helység egyenes hegylánczczal. Erre állitá fel Guyon ágyutelepeit.

Ez időközben ugyancsak Szepességből Cornidesz nevü guerilla-főnök érkezett a korcsmába s föl-kérte Guyont, hogy adna neki egy zászlóalj gyalogságot rendelkezésére, melylyel az ismert hegyekben az ellent egészen megkerülné, igérvén, hogy ezen müködés által a győzelemnek biztosan nézhetünk elé.

Guyon azt felelte, hogy ő nem ismeri, de ha seregéből ismerné valaki, hozza elő s majd akkor bővebben értekezik vele. Ki sem ismerte őt, maga Mikovinyi őrnagyunk sem, ki pedig azon vidékbeli volt.

Azonban Kail nevü, harakóczi magyar érzelmü közbirtokos Guyonhoz jött s mondá: „Ezredes ur, én ezen urat ismerem, ő mérnök volt, s még a branyiszkói hegyeket is ő mérte föl.

Guyon értekezvén a megbizott vendéggel, a következő dispositiót tette :

1. Cornidesz rendelkezése alá bocsáttatik az egész utász-zászlóalj, melyben csak az első sornak voltak fegyverei, azontúl 1 század tiroli vadász, s egy század Ujházy-féle vadász s a Sobrihuszároknál lévő trombitások, kik gyalog szolgálatot teendők, kénytelenek voltak lovaiktól megválni, feladatuk lévén az adott jelre a he-

gyek közt riadókat fújni, nagy lármát ütni, — s ezeken fölül még két ágyu.

2. Mikovinyi őrnagy zászlóaljával: a harakóczi völgyön nyomul előre s az ellent szintén oldalt támadja meg.

3. 40 ágyu a harakóczi hegylánczolaton, az ellenéivel szemközt.

4. A csűr felé Földváry Albert a 33-dik zászlóalj egy osztályával a szántóföldeken keresztül. Megjegyzendő, hogy a csür az ellenség által erősen meg volt szállva.

5. Pethő Vilmos őrnagy a 33-dik zászlóaljtól — 2 osztályával a tekervényes branyiszkói országuton, a hegyi kanyarlatoknak egyenest.

6. A két másik zászlóalj képezi a tartalékot.

A támadás csak akkor kezdődhetik, mikor Cornidesz jelt ad arra, azaz a megkerités már sikerült.

Korotnoknál a németektől elfogott röppentyü-üteg állittatott fel, mit maga Guyon igazgatott, azonban nem értvén hozzá, a kisütött rakéta rendesen visszaesett vagyis mi reánk s nem az ellenre, mig végre egy tiroli vadász mint szakértő önként ajánlkozott s ez alkalommal igen kitüntette magát.

Február 5-dike volt.

A Cornidesz-féle ágyu jelvényezett, az erdős hegyekben rettentő trombitaharsogás és iszonyú moraj, mit Cornidesz két üres hordóbai lövetés által eszközölt, — s mi az ellent egészen megzavará.

Guyon ekkor közibe lép seregének s „Előre“-t kiált. E pillanatban hallatszott a vezérek szava mindenfelől: Osztályos tömegek jobbra! indulj! —

Az ágyuk a mi részünkről hatályosan működtek szemközt a császáriakkal.

Mikovínyit a völgyben visszalöki az ellen, de összszedi magát, másodizben ismét visszaverik s zászlóalja vad futásnak ered. Ekkor lövetett rájuk Guyon, mi által 1 tiszt s 10 közlegény tétetett harczképtelenné.

Mikovínyi ismét rendezi zászlóalját, s nagy nehezen, de mégis, miután a csürből Földváry kiszoritá az ellent, sikerült neki az előrenyomulás.

Földváry Albertet a szántóföldeken a csürben lévő császáriak egy izben szintén visszanyomták. Ekkor a mi derék tábori papunk — ha nem csalódom Podmaniczky — kezében a feszülettel itt terem s igy szólt a honvédekhez: Előre kedves véreim — velünk az Isten! — mienk lesz a győzelem! — Egy fiatal iskolatanitót, ki osztályunkhoz jött azon reményben, hogy Guyon majd tisztirangra emeli, — a páter karon fogta s mondá neki: itt az idő s a hely, hol kivánata teljesülhet, jöjjön velem, s ma még hadnagy lesz. A szegény ifju örült az alkalmon s Földváry vezénylete alatt a páter oldalán a többivel együtt a csűrre rohant. Egy lövés, és az első halott ezen a helyen az ifju tanitó volt, — s a csűr elfoglaltatott.

Pethő Vilmos két osztálylyal a meredek hegyi országuton fölfelé, szokott hősies elszántsággal nyomult

előre, s pár pillanat alatt az első kanyarulat már kezeink közt volt s a többi számos kanyarulatot is rövid időn egymásután elfoglaltuk s Deym felbomlott hadserege rendetlen futásnak eredt.

A hegytetőre fölérvén Guyon, a nádor- ekkor Sobri-huszárok közül 15-öt rohamra vezényel, mire egy öreg huszár, kit mindnyájan Csősz bácsinak neveztünk, csatakészen Guyon mellett terem s ez azt mondja neki: „Csősz bácsi nincs mit inni, amott a korcsmában hol még a német vendégeskedik, igen jó papramorgó van, — hozzon csak egy italt!“

— Értem ezredes uram, — lőn a válasz s mint villám ugratott előre a 15 Sobrihuszár végig az országuton. —

Az osztrák gyalogság maradékai az árkokban feküdtek s bántatlanul hagyták előre menni a 15 dühös huszárt. A korcsma és környéke tele volt német lovasokkal, kik a mint észrevették a huszárokat, lóhalálban iramodtak tovább.

A mint a 15 huszár a korcsmához ért, még maradt benn néhány császári lovas. Csősz bácsi leszáll paripájáról s felhuzott karabélyával belép közéjük s egy itcze schnapsot kér. A német lovasok elámultak e bátorságon, s a mint a pálinkát megkapta, rájuk rivalt: „Ti pedig foglyaim vagytok!“ — Elrémülve kértek pardont s mint foglyokat hozták őket magukkal. Csősz bácsi pedig hiven teljesítve a kiadott parancsot, elhozá nekünk a papramorgót s előhaladásunk közben ittunk egyet-

egyet Branyiszkó emlékére s bajtársunk Németh József főhadnagy elestét szivből gyászoltuk itt.

Ily veszélyek közt futott Deym szétszórt seregével Eperjesre. Estve mi is Sirokára értünk, hol az ellenséggel elfutott gazdák szállásain jó lakomát csaptunk, a legénységet jól megvendégeltük.

Másnap Eperjesre nyomultunk be, az ellen ki, mi pedig be s ismet jó szállás és bő lakoma várt reánk.

Eperjesre beérvén, az első napi parancsra 33-dik zászlóaljunk 15 napi dupla lehnungot kapott, s engem Görgei branyiszkói kapitánynak nevezett ki, — s zászlónkra aranyos himzetü betükkel egy nagy szalagot tüzött ezen egyszerü, de sokat jelentő felirattal: „Branyiszkó, febr. 5. 1849.“

A zagyva nyelvü Eperjesen a branyiszkói csata után a következő érdekes adoma történt:

Helyiség: eperjesi vendéglő.

Személyek:

Czvik, nyugalmazott osztrák ezredes.

Sz., cs. kir. tanácsos.

Keczeri, ennek titkára.

Fogadóbeli pinczér.

A fönebbi 3 úr egypár üveg bor mellett üldögél, mi közben következő párbeszéd fejlődik ki köztük, — az eredeti szerint vegyes nyelven:

Kir. tanácsos. Ugyan kérem domine magnifice, mondja meg nekem, azok a rebelantok bevehetik-e Branyiszkót?

Czvik. Laut unseren hochwichtigen strategischen Kentnissen, nem lehet hogy bevegyék, — selbst nicht der grosse General Napoleon.

Kir. tanácsos. Bene, ergo bibamus domine magnifice. (Kocczintanak s isznak.)

(Az utczáról szokatlan lárma hallatszik.)

Kir. tanácsos. Amice Keczeri pergat tantum aspiciat qualis iste rumel?

Keczeri kimegy s visszajön.

Keczeri. Domine magnifice, stiri vosi plezirovani. (Négy szekér sebesültekkel.)

Kir. tanácsos. Domine magnifice, csuju quid hoc — stiri vosi plezirovani!

Czvik. Ich habe Ihnen schon gesagt, dass laut unseren strategischen Kenntnissen kann Branyiszko durch die Rebellen nicht eingenommen werden. Übrigens Sie müssen wissen, dasz dort schieszt man mit Kugel — und nicht mit Nudel.

Kir. tanácsos: Bene, ergo bibamus domine magnifice. (Kocczintanak s isznak. — Kis idő mulva ismét nagy lárma.)

Kir. tanácsos. Pergat aspiciat amice Keczeri, qualis hoc rumel?

Keczeri el.

Keczeri. Domine magnifice sest vosi pleziromani. (Hat szekér sebesültekkel.)

Kir. tanácsos. Djabolica — domine, magnifice — sest vosi plezirovani!

Czvik. Ich habe Ihnen schon gesagt, dort schieszt man mit Kugel, und nicht mit Nudel.

Kir. tanácsos. Bravo, bibamus! (Kis idő mulva az utczákon szokatlan lárma és nagy éljenzés.) Amice Keczeri pergat rogo — aspiciat quid hoc? (Keczeri el s hirtelen be.)

Keczeri. Domine magnifice — huszarones!

Kir. tanácsos. Csuju magnifice — huszarones!

Czvik. Unmöglich — da müssen wir uns selbst überzeigen. — (Az ablakba állva a dologról meggyőződnek, miután a huszárok a városon száguldoznak.)

Kir. tanácsos. No domine magnifice — izélem én a maguk strategiáját.

(Ezzel fölszedték sátorfájukat, s azon igyekeztek, hogy magukat biztosságba tegyék.)

Hunyadi-huszár.

Zászlóinkon Hunyadi-név
Hunyadi kard oldalunkon,
Bizhatsz bennünk hű magyar nép,
Bizhatsz bennünk szép Magyarhon!

Büszke ló tombol alattunk,
Semmitől se ijed hátra,
Száz halállal, száz veszélylyel
Szembe néz merészen, bátran.

S minket sem azért neveznek
A nagy hősnek szent nevéről,
Hogy az ellent el ne verjük
Ősi házunk tűzhelyéről.

Hol egykor csatában omlott
Hunyadinak drága vére —
Ott omoljék a mi vérünk
A hazának szent földére.

Kelj föl sirod rejtekéből
Hunyadinak hősi lelke,
Szállj be győzedelmi lánggal
Minden hű magyar keblébe.

Avagy ölts magadra testet,
Szellemedre földi képet,
Vedd a zászlót, vedd a kardot,
És vezéreld ezt a népet!

Hogy ne győzne a magyar nép
Ily vezérrel mint te lennél,
És te az ilyen sereggel
Mint a mienk, hogy ne győznél!

Hiszen kivüled Hunyadi!
Nemzetünknek büszkesége,
Mely név érdemelné meg hogy
Fölirjuk zászlónk fölébe.

És a mi sergünkön kivül
Hol sereg, mely érdemelje,
Hogy a csatáknak tüzébe
Őt Hunyadi vezérelje.

Tombol a mén. Trombita zeng,
Föl huszárok a nyeregbe.
Hős vezérünk Hunyad lelke
Végy zászlót szellemkezedbe!

Szász Károly.

Hogy boesátották ki Jelasics seregét a kelepczéből. Részletek a schwechati ütközetből.

— **Pásztori Endre**, volt honvéd-tüzértiszttől. —

Harmadnapra a megkötött fegyvernyugvás után parancs adatott az indulóra, hirlelvén, hogy Jelasics megszegte az alkut, s a helyett, hogy pihentette volna megvert seregét, Parndorfnak irányozá utját. (Ki tudja, valjon Moga a magyar hadtest akkori parancsnoka nem értett-e Jelasicscsal egyet?!)

Mi tehát utnak indultunk üldözni a megfutamodott Jelasics táborát. Mennyire zúgolódtunk, látva a sok kárt, mit fegyelmetlen csapatja tett, az utszélen találtató legszebb élőfákat csupa boszuból levagdalta, barmokat s baromfiakat erőszakolt ki mindenütt, a merre csak haladott, és mi még sem érhettük utol, mert hiszen nekünk is kelle pihenni. Ha Móga parancsnok akarta volna, bizonyosan elérhettük volna őket, mert hogy csapatja elég kényelemmel retirált, tanusitja az, hogy hol táborozott, ideje volt neki sátrakat készíteni s azokat szalmával befödni; de igen valószinü, hogy mikor Jelasics pihent, a mi Mógánk is pihentette hadtestét, ő nem akart csellel élni. — Huszáraink hányszor elérték Jelasics csapatját, s nem emlékszem jól Győrmegye egy faluja nevére, hol annyira megszoriták huszáraink a serezsánokat, hogy

szekereiket elhagyva, futniok kellett, s néhányan közülök éltöket is veszték ott.

Szóval, mi üldöztük Jelasicsot, de nem érhettük utol, mig végre Parendorfot elérve, Jelasicsnak Bécs felé huzódása alkalmával mi a Lajta jobb partján, szemközt Bruck, ausztriai várossal tábort ütöttünk ugyanazon helyen, hol Jelasics csapatja táborozott.

Füleinket a föld szinére téve éjjelenkint hallottuk a bombák moraját Bécs felől, de mi folytattuk tétlenül táborozásunkat, hébe-korba ütegünkre is került a sor előörséget állani a brucki hidfőnél, lesve a sógorok kémkedéseit, hol néha-néha a német lovasok éjjelenkint előmutaták magukat, de mindannyiszor szorult a kapczájuk a honvéd puska-golyók záporától. Hogy itteni táborozásunk alkalmával a magyar hadtest részéről történt átmenetel Bruckba, bizonyítja az, miszerint az ottani császári katonai ruhatárból több katonai vadászöltöny hozatott át, mi a honvédek közt elosztatott, miben ütegünk személyzete is részesült.

Itteni táborozásunk alatt két izben kaptunk parancsot átlépni a Lajtát, s Bruckon keresztül haladva jó előre is nyomultunk Ausztriába, de mind a két izben ugyanazon nap estéjén ismét vissza is huzódtunk, minek okát mi müködő honvédek nem tudhattuk — mert hisz' mi csak eszközök voltunk; a katonának első kötelessége vakon engedelmeskedni. Hirlapnak szinét sem láthattuk.

Végre valahára még harmadszor is kaptunk pa-

rancsot Austriába nyomulni, s csakugyan át is léptünk a Lajtán azon reménynyel, hogy a bekövetkező éjjel tán ismét visszahuzódunk, de ez egyszer csalatkoztunk, mert csakugyan az éjet ott töltöttük. (Nem emlékszem már jól arról, hogy támadásunk előtt, egy vagy két éjet töltöttünk-e az osztrák földön). A mi ütegünk, mire jól emlékszem, egy bokros hegyecskén éjelezett, hol ismét vig éjszakát tölténk, várva az órát, midőn tán a magyar honvédnek az osztrák földön kell majd elvérzenie; itt e helyre hivatkozva tüzértársaim közül említhetem Vörös István alias Pista barátomat, ugy Gál Jánost is. (A Pistára emlékeztet az akkor danolt: „Engem hívnak Szalai Pistának" stb.; oh mily drága vísszaemlékezés ez!)

Megvirradt, s mi folytattuk a támadási menetet, ködös volt a nap, alig láthattunk száz lépésnyire. Támadási vonalunk jobb szárnyáról egyszerre puskalövéseket kezdénk hallani, jele volt ez, hogy a keresett madár nyomai föllelvék. Ütegünk, hol megállott, hol haladott támadói rendben mindig, a mint t. i. a parancs hozta magával; balról is megkezdődött a puska-ropogás, felváltva hébe-korba ágyudörgéssel, mi vártuk Görgei parancsát, — ez volt ekkor a mi dandárnokunk ezredesi ranggal — meg is jött a parancs, s egy menedékes völgyön keresztülhaladva feljutánk egy emelt helyre, s akkor kezdénk látni a nagy ködben, hogy az előttünk nyiló völgyben város fekszik, és mondák hogy ez Schwehát, s erősen szárnyalt a hir, hogy estig Bécs alá jutunk;

álltunk ott egy darab ideig minden támadás nélkül, jobb és balszárnya hadtestünknek tüzelt lassan, de nekünk még nem volt adva jel a tüzelésre, de nem is láttunk előttünk egyebet házfödeleknél, melyek a mi állásunkkal egy vonalban látszottak lenni, legalább ott hol mi állottunk.

Valahára nekünk is megjött a parancs, és megkezdénk a tüzelést, a város ellen hánytuk befelé ágyuink golyóit, és ha láttunk valamely oldalról felpillantani egyes embereket, azonnal arra felé tüzelénk, de a városbeliek semmit sem tevének ütegünk ellen mintegy egész óra hosszáig, csak hébe-korba, mint mondám, egyesek léptek ki a síkra — természetesen kikémelni állásunkat — mely tájra mi azonnal tüzeltünk. Mig igy folytak a dolgok, a ködtöl behomályosodott lég kevéssé tisztulni kezde és mi Schwechaton túl láthatánk, és láttunk Bécs felöl jövő katonai csapatokat. Mi, az üteg kezelői azon véleményben valánk, hogy az érkezők bizonyosan a bécsi elvbarátink csapatjai, s igy az ellent megszoritandjuk; de bezzeg nagy volt csalódásunk, mert azoknak Schwecháthozi közelitése az ostrom alá jutott ellenfélben nagy örömrobajt gerjesztett, mi „hurrah“ kiáltásokban nyilvánult, s e perczben a mi 8 ágyuból álló ütegünk ellen Schwechatból három külön helyről ugyanannyi ellenséges ütegek állottak elő, s a mi ütegünket keresztüzbe vevék, oly hatással, hogy néhány golyó lövése után kénytelenek voltunk hátrálni, nem annyira ütegünk megrongáltatása, hanem födöze-

tünk megfutamodása miatt, mely kis honvéd-csapatból, és fölkelő kaszás nemzetőrökből állott. Ezek az előcsapatba azért rendeltettek, hogy a megfutamodás esetében rendes katonai csapataink által fentartassanak; — akár hogy történt, nekünk az elfoglalt helyet el kelle hagyni, s hátrálva a völgyön elfoglaltuk régibb állásunkat várva a tán támadó schwecháti ellenséges csapatokat; de ez nem történt.

Ez alatt a sürü ködtől a levegő még inkább látszott tisztulni, de hátrahuzódásunk után elvesztők reményünket, hogy azon nap Schwechatból kiszorítsuk az ellent, ezen gyanukat annál bizonyosabbnak tartottuk, mivel az alkonyodás daczára is az ellenséges lovasság, lovasütegekkel vágtatva siettek támadó hadtestünket mintegy bekeríteni. Ezt észrevevén parancsnokaink, különösen Görgei Arthur, rendes hátrahuzódásra kaptunk parancsot, eleinte megtartván a támadási sorrendet, besötétedvén, parancsot kaptunk az utra térni, s egész éjjel haladva, másnap virradóra Pozsonyba jutott ütegünk födözetével együtt. Pozsonyban beszállásoltattunk, de szükségünk is volt a pihenésre, mert az érintett támadási napon nem volt időnk még csak enni sem. — Itt hallottuk, hogy Móga árulása következtében kelle visszahuzódnunk Schwechat alól.

Néhány napi pihenés után ütegünk ismét parancsot kapott az indulóra, s ismét Parndorfnak vettük utunkat.

Pozsonyból kiindulásunk után egész kényelem-

mel elértük Parndorfba, s itt ez alkalommal beszállásoltattunk, de mind a mellett két ágyunknak rendesen készen kelle állni éjjel és nappal az egész tüzéri személyzettel, a lovak is befogva az ágyukba, s a kivánt födözet is fegyverben az üteghez közel eső házakban várta készen kiállásra a parancsot.

Hadi testünk paranesnoka volt itt Zichy huszárezredes, a gyalogságé Kmetti György őrnagy, az egy lovas üteg és a mi gyalog ütegünk parancsnoka volt König Endre kapitányi ranggal.

Az imént érintett módon tartottuk az előőrséget egy egész álló hétig, s nem történt egyéb, mint hogy előörsi huszáraink néha-néha találkoztak az ellen kémlelkedő előörsi lovasságával, s néhányszor a készen álló ágyukat ki is parancsolták az ellen fogadására. Később ezen jelenetek is ritkultak, és mi parancsot kaptunk, miszerint két ágyu személyzete legyen ugyan mindig készen, de az ágyulovak felhámozva istálóban lehetnek, csak az adott jelre fogassanak be. Tevénk itt azután egyés és egész tábori gyakorlatokat, s igy mult el az idő deczember hó közepéig 1848-ban. Ekkor parancsot kaptunk, hogy ez éjjel készen legyünk minden perczben az indulásra. Várakozással beérkezett a hajnal, midőn csakugyan jelt adtak a kiállásra, magam is felülvén a lovamra (ekkor már vezénylő tüzmesterségre léptem) az ütegeket rendbe hoztuk; podgyászos szekereink parancsot kaptak Győrnek huzódni, ebből gyanitánk valamit. Megvirradt, s jött a parancs a faluból kihuzódva

fogadni a támadó ellent. Tettük ezt. Rendbe állottunk a csatatéren, és csakugyan láttuk a fehérköpenyes lovasokat előre haladni. Mi vártuk őket a falu jobb oldalán s az ellen már ágyulövésnyire jött, de nem lőtt, csak közeledett, s a mi hadtestünk parancsnoka Zichy sem adott parancsot a tüzelésre, mi okból nem tudhattuk, s a császári lovasság már annyira előre haladott, hogy mi tüzérek féltünk a bekeritéstől. Erre Sztrakoniczky főhadnagy, a mi ütegünk parancsnoka tüzelésre adott parancsot, s az megkezdődött, de az ellen e tüzelés daczára még sebesebben nyomult előre, hogy a falut bekerítse.

Ütegparancsnokom nekem hagyá meg, hogy társzekereit a győri utra vezessem, s azokat mentül gyorsabban hátráltassam, mit tettem is. Embereink megkisérték néhány lövéssel feltartani az ellent, de lehetetlen volt; s mikorra én a győri utra vezettem a társzekereket, a mi parndorfi hadtestünk már futásban keresé a menedéket; lőporos szekereink kettejének nem vala többé ideje és ereje haladni az uton, a nélkül hogy az ellenség kezébe ne jusson, kénytelen volt utat vesztve futni a merre biztosabbnak látta e perczben a menekülést, s huzódtak a Fertő tava irányában. Én megkérve néhány (számra mintegy tiz) hátramaradó huszárt követésemre, kik meghallgatván kérésemet, elértük a két szekeret, de a mi hadtestünk már annyira elsietett, hogy néhány csatározó huszár tünt szemünkbe, az ellen azonban a falu alatt mintegy időzni látszott, mely alkalmat használni akarván, siettem a két tár-

szekérrel, hogy elérhessem táborunkat. Gyorsitani azonban nem lehetett a dolgot, mert a lovak már izzadtak, de ennek daczára is sikeresen folytattuk a huzódást, mig egy nem várt balcsapás ért, t. i. egy mély árkon kelle keresztül haladni. Nem volt egyéb tenni való, mint leszállni a lóról. Lovainkat két huszár tartá, a többi pedig velem gyütt kezdénk utat készíteni az árkon, de siker nélkül, mert ásóink nem voltak. Megkisértettük tehát az utolsót, hajtottuk a befogott lovakat, melyek szép lassuságggal bevontaták az első kerekeket az árokba, mi pedig emelve a szekeret segiténk a lovaknak, s az egyik szekeret már utba igazitottam. Jött a sor a másodikra, hajtottuk a lovakat, de ebben az első lovak tüzesek levén, a helyett hogy lassan haladtak volna, átakarák ugrani az árkot, és szerencsétlenségünkre a hámistrángok elszakadtak, s igy többé be nem foghattuk azokat. Nem volt egyéb tenni valóm, mint a be nem fogható két lovat a szekeressel együtt utnak indítani, hogy kövesse hadtestünket. Mi a két lovat ismét bevontattattuk már a második municiós szekér első kerekeit az árokba, de az elfáradt két lónak nem volt többé ereje, hogy kivontassa onnan. Feszitők mi is erőnket a huszárokkal, de mind hasztalan. E bajlódásunkat megpillantva az ellenség lovassága, sietett bennünket megközelíteni. Láttam, hogy többé nincs menekülés, a két fáradt lovat kifogattam, felültetém a szekerest s utba indítám, de az ellen már 300 lépésre közeledett, nem maradt egyéb hátra mint a végsőt kisérteni. A néhány huszár felug-

rott lovára s magam is, nem akarván az ellennek martalékává lenni, sebes futásban kerestem menekülését. Ők elértek a társzekérhez, mi haladtunk. A két kifáradt municiós ló nem győzött velünk futni; mi meg-megállottunk, várni a fáradt lovakat, de hasztalan, a szegény szekeres lovastul az ellen kezébe jutott, ugy szintén lőporos szekerünk is.

Főgondom volt ezután az előre haladó megmentett szekeret elérni, mely egy magasabb dombra haladt, hol várakozni látszott reám. Az ellen lovassága minket is üzőbe kezde venni, mi szétoszolva huzódtunk előtte. A néhány huszár elérve a dombra, honnan én a megmentett municiós szekérrel, az uton már sebesebben haladhattam, csatárláncza állott, mi alatt én ismét egy völgyön keresztül más dombra juték, honnan láthattam a mi hadtestünk utócsapatát. Én biztosítva valék a néhány huszár által, kik hátul csatárláncban huzódtak, mind a mellett jónak véltem még legalább 20—30 huszárt kérni védelmére a municiós szekérnek, melylyel csak lassan haladhattam a lovak fáradtsága miatt. Ez okból sarkantyut adék lovamnak s elértem a látott utócsapatot. Zichy segéd-tiszte hozzám jött, jelentém neki hogy az ellen gyors előnyomulását csak néhány huszár tartja fenn, és hogy megmentett társzekér biztositása még néhány huszárt kiván födözetül. Válaszul azt kaptam, hogy ők az őrcsapatból nem hagyhatnak hátra senkit, hanem hogy siessek utánuk, s azzal jelentést tett Zichy ezredesnek, s ők gyorsan elvágtattak, én pe-

dig visszafordultam a municiós szekérhez, a kevés huszár folytonosan csatárlánczot tartva haladtunk Győr felé. Alkonyatkor megközelitének az én védhuszáraim, mondván, hogy nincs többé már mitől félni, mert közelitünk a mi előörseinkhez, kik előttünk mintegy félórányi távolban feketéltek. El is értük sötéttel azokat, s ők nem gyanitván már bennünk menekvőket, lovasság jött elénk kémlelni kilétünket, mit felismervén, átléptük a magyar tábor előörsi vonalát, és este 9 órakor Győrben elértem ütegemet, a megszabadított társzekeret kézbesitém parancsnokomnak, ki akkor már beadá a főparancsnokságnak jelentését, melyben a két lőporos szekeret velem együtt elveszeszettnek adá elő. Másnap uj rapportot nyujtott be, az általam előadottak értelmében s az én kiállott veszélyes fáradságom díja lett a főparancsnokságtól „hadnagygyá“ kineveztetésem.

Aulich Lajos,

Aulich Lajos, tábornok a magyar hadseregben, született Pozsonyban 1795-ben. Az 1848-iki marcziusi napok előtt a Sándor nevű magyar gyalogezredben mint alezredes szolgált az osztrák hadseregnél. Ezrede az utolsó pozsonyi országgyülésen kivívott uj magyar alkotmány életbeléptetésekor történetesen ben lévén az országban, az első magyar ministerium által a fegyveresen fellázadt ráczok legyőzetésére küldetett, s a nagyobbára tót ajku, de magyar érzelmű Sándor-gyalogok a hatalmasan megerősített és körülsánczolt Szent-Tamás ostrománál, mint kik szuronyszegezve az első sánczokat már be is vették, elszánt vitézségök által mindenek közt leginkább kitüntették magukat, noha hősies bátorságukat ez alkalommal siker nem koszoruzá. Ekkor a Sándor-ezred parancsnoka s ezredese báró Bakonyi volt, Aulich pedig mint alezredes vőn részt az emlitett ostromcsatában. Báró Bakonyi később tábornokká neveztetvén ki, helyébe Aulich lépett, ki 1848-dik év utolsó negyedében már mint ezredes a Duna balpartjára volt kirendelve oly czélból, hogy a folyamon innen öszpontositott haderővel Schwarzenberg és Simunich egyesült hadteste ellen működjék. Azonban Aulich hadi

hirnevét főleg a következett 1849-dik évben a marcziusi és aprilisi táborozáskor vivta ki. Tábornokká a Debreczenbe vonult forradalmi kormány által, Mészáros Lázár, mint akkori hadügyminister ellenjegyzése mellett marczius 7-én neveztetett ki. S a régi tapasztalt és értelmes katona, mint tábornok és a 2-ik hadtest parancsnoka, a magyar hadsereg egy részét többször ügyes tapintattal és szerencsével vezeté a harcz tüzébe. S ezért emlité őt Kossuth, mint kormányozó elnök, a magyar hadvezérek legérdemesebbjei közt, midőn april 9-én Gödöllőn szózatot intéze a visszaszerzett országrészek lakosaihoz. Különösen, miután Perczel alvidéki győzelmeit dicsőité, igy folytatta kitüntető szavait: „Ide fen pedig Görgei fővezér, s alatta Damjanics, Aulich, Klapka, Gáspár tábornokok, Schlicket Hatvannál, Jelasicsot Tápió-Bicskénél, Windischgrätzet, Schlicket, Jelasicsot, egyesülve az isaszeghi rémitő pontokon megvervén, Gödöllőt elfoglalák, s győzelmes seregeikkel már a Rákoson állanak." Görgei ekkor a Duna balpartján Komárom felszabaditása végett fölfelé vonult hadseregével, és Aulich tábornokot oly rendelettel hagyá Pest előtt, hogy a császáriakat folytonosan nyugtalanítsa. A próbált hadvezér megtette kötelességét, s a császári sereggel, mely még egy ideig Pest előtt táborozott, néhányszor jó sikerrel csatázott, s különösen aprilis 11-iki ütközete, melynek kivitelében Asboth ezredes annyira kitünteté magát, legnevezetesebb vala. Görgei Váczot ostrommal bevette, s mint ez a fővezér april 10-diki jelentéséből kitünik,

Aulich és Gáspár Dunakeszi és Czinkota felől szoriták az ellenfélt a Dunáni átkelésre. April 23-ának éjelén a császári tábor csakugyan kivonulván Pestről, másnap, 24-én, Aulich hadtestének táborából, mely csakhamar a főváros közelébeni Rákostért foglalá el, néhány huszár vágtatott be a fővárosba. A városi hatóság, Rottenbiller polgármester vezetése alatt, ünnepélyes küldöttséggel üdvözlé az agg tábornokot és seregét. S már 25-kén Pestnek minden utcza-szegletén Aulich proclamátiója volt felragasztva, melyben biztatá a főváros lakóit, hogy Magyarország nem sokára teljesen föl lesz szabaditva, s miután, állitása szerint, a győztes hadsereg békét hozott nekik, felhivá őket napi foglalkozásaik folytatására, s a béke és rend fentartására. A főváros közelében nem táborozván ekkor más hadtest, mint csupán az övé, a pesti lakosság előtt Aulich volt a legünnepeltebb hős, a mint valóban is mindent elkövettek az ő személye és hadserege tiszteletteljes kitüntetésére. Az utczákon egész erdeje hullámzott a háromszinü zászlóknak, a fővárosi nép nagy része folyvást a rákosi táborban mulatozott, a kocsik egész serege vonulván ki ide naponkint, mig viszont a koszoruk- és szalagokkal felcziczomázott honvédek csoportosan fel s alá főváros útczáin, s különféle ajándékokkal halmoztattak el. A tábornok egy izben a nemzeti szinházat is meglátogatván, a jelen volt közönség által rendkivüli lelkedéssel fogadtatott. Ugyanez időben tudatá Pest alatti táborából Komárom fölmentésének hirét; a Rákoson pedig nagyszerü hadi misét tar-

tatott, mely alkalommal a Don Miguelek egyik zászlóaljának harczi lobogóját érdemjellel diszité föl. Május elején Aulich hadteste ostromlás végett Buda falai alá rendeltetvén, a Csepelszigetnél vert hajóhidon átkelt a Dunán, s Budának ostrommal történt bevételében részt vevén, osztozott e csodált diadal fáradalmaiban. Buda bevétele s Komárom felszabaditása után Aulich neve nem igen fordult elő többé az ünnepeltebb vezérekéi közt, s a forradalom végnapjaiban leginkább mint a kormány országos követe, és mint utolsó magyar hadügyminister szerepelt. Különösen Csányi- és Kiss Ernővel ő vitte meg a kormány azon parancsát Görgeihez, miszerint ez Komárom alól 25 ezer emberrel gyorsan Buda felé vonuljon, s az alvidéken levő sereggel egyesüljön, mely parancsnak azonban Görgei nem engedelmeskedett. Szegeden Aulich, mint hadügyminister, elég értelmesen intézkedett, de némely tisztnek gyávaságán s egyéb sok bajon ő sem birt segiteni. Midőn Perczel Mór a polg. kormányzókat kemény szemrehányásokkal illeté s a subordinatio szabályait áthágá, az ő elmozditását Aulich eszközlé leginkább. Kossuth a forradalom végnapjairól Widdinből irt levelében azt állitja, hogy Görgei nem mert volna árulásra vetemedni, ha egy országgyülési párt által nem támogattatik, s mintegy szemrehányólag emliti azt is, miként „az utolsó perczben még 3 minister szövetkezett vele: Csányi, Vukovics és Aulich, lemondó-leveleit azzal indokolván, hogy más menekülési eszköz nincs, mint az oroszszal alkudozni.“

— Aulich a forradalom utolsó napjaiban Görgei által mint követ Dembinszkyhez oly parancscsal küldetett, hogy ez déli seregével Debreczen alá vonuljon. Dembinszky azonban nem engedelmeskedett s igy most már másodszor látjuk Aulichot oly küldetésben, melynek sikere nem volt, s ha lett volna, másképp fordulhatának a dolgok. Görgeinek fegyverlerakása után, kihez az agg tábornok mindenkor hiven ragaszkodott, Aulich is a császáriak hatalmába került, s october 6-dikán ő is azon szerencsétlen hadvezérek sorában volt, kik kötél általi halállal végeztettek ki. Aulich átalában véve értelmes, bátor és szigoru katona, s tiszta jellemü férfiu volt. Tábornoki egyenruhája ez igénytelen hadvezérnek a legegyszerübb honvédatillából állt, minden pléhgallér nélkül. Kőre rajzolt arczképe jól van találva.

V. I.

Az én Gyula öcsém.

A szamárpadban ült biz ő legtöbbnyire,
Nem akart menni a tudomány fejébe;
De ha ment volna is, nem vesződött küzdött,
Nem is akart lenni — ugy mondá ő — püspök.
Szidalmazták sokszor jámbor jó szülői
Hogy mi lesz belőle, nyakukra fog nőni,
Végre is elválott: mi legyen belőle,
Nem maradt ő otthon, nem nőtt a szülőkre.
Az én Gyula öcsém.

Háborús idő jött, hurták a verbungot
Az én Gyula öcsém, verbung közé ugrott,
Hanem kinevette a sok nyalka legény,
Olyan vékony, sápadt, kis fiu volt szegény.
De vala másképen igen áldott képe,
S oly szépen könyörgött, hogy megszánták végre
S bevették bakának a kis istenadták —
Oh hogy örült, mikor a ruhát rá adták
Az én Gyula öcsém.

Hanem bezzeg apja, ez másképen beszélt;
A nagy boszankodás majd elvette eszét,
S gyült az atyafiság nagy titkos tanácsba,
S végezék, hogy apja a fiát kiváltsa.

Ki is váltotta; de hiába váltotta,
Addig hallgatott rá, mig zárva tartotta,
S mikor kiereszti, ereszti nagy búra,
Szaladt a verbunghoz, és beállott ujra
Az én Gyula öcsém.

Elvitték azután, elvitték messzire,
Tíz hónapig nem jött a fiúnak hire;
Ezt se maga hozta, hanem ugy más mondá:
Évei számánál több csatában volt már!
Érdemjele is van, de nem pántlikája,
Ugy szabta valaki karddal homlokára —
Előre is ment már, oh valjon ki hitte
Föl, föl, egészen a — káplárságig vitte
Az én Gyula öcsém.

Fölkereste egyszer apja a táborban,
S épen tőle kérde: hogy a fia hol van?!
Oly furcsán nézett ki, hogy nem ismert rája,
Csupa puskapor szeme, füle, szája,
S mit utra adott még, szép kis köpenyege
Belelőtt golyoktól lyukakkal volt tele —
Szuronya elgörbült, csákója berepedt,
Ily furcsa baka volt, ilyen furcsa gyerek
Az én Gyula öcsém.

Mondá neki apja: kiváltalak megint,
Tudom meguntad e bohó életet itt;

De ő visszafelelt: ez csak a gyöngyélet,
És ha nem volna is, ugy se soká élek,
Annyi golyó érte immár köpenyegem,
Most már rajtam a sor, ki nem kerülhetem,
De hiszen mindenki száz évig nem élhet —
Igy vetett apjával véget a beszédnek
Az én Gyula öcsém.

És ugy lett mint mondá, két három nap mulva
Megverték a dobot, s nagy csata lett ujra.
Sok volt az ellenség, és mellé még pihent,
Az is lett a vége: retirált a mienk.
Csak egy apró káplár állta meg a helyét,
S küzdött százak ellen, a kik körülvevék,
Még végre szivébe mártottak egy kardot, —
Vala pedig ez a bohó apró bajnok
Az én Gyula öcsém.

Tartottak azután érte requiemet —
Zászló, kopja, kard volt koporsója mellett.
De a koporsóban nem volt benne semmi,
Szegény káplár testét meg nem tudták lelni,
Ott maradt valahol össze széttiporva,
S keresztje tán bokor, sirja meg a róna,
Minek csak a harmat sirhat tetejiben —
Maiglan sem tudjuk: hol nyugszik, hol pihen
Az én Gyula öcsém.

Tóth Kálmán.

A 3-ik önkéntes honvédzászlóalj az 184⁸/₉-ik évi szabadság-harczban 43 csatábani hősi magaviseletének rövid vázlata.

— Baltazár Lajos, volt honvédtiszt naplójából. —

A 3-ik önkéntes honvédzászlóalj hadfogadó helye Szeged. Kevés kivétellel végzett tanuló ifjakból alakult, s azonnal a magyar alkotmányra fölesketettetett. Első örnagyul szerencsés volt a megdicsőült Damjanicsot, volt Rukowina-ezredbeli századost kapni; ki is minden igyekezetét arra fordítá, hogy kedvelt zászlóaljját mihamarább a fegyverforgatásba begyakorolhassa; mivégett számos fő- és altisztet hozatott a császári ezredekből. Még föl sem levén kellőleg szerelve, már is rögtön el kelle hagynia Szegedet. Gőzhajókon Ó-Becsére szállíttatott. Itt a legnagyobb gyorsasággal hadi-készletekkel ellátatván, a római sánczokban táborozó 15 ezernyi szerb és rácz ellen indíttatott. Ezen rácz mozgalom élén Stratimirovics állott.

1848 jul. 9-iki első csatározás a szent-tamási sánczra.

A harczmezőn tapasztalatlan, s nagyobb része még ágyudörgést sem halló, de azért lélekjelenlétét el nem vesztett s bátorságot tanusitott 3-ik zászlóalj Bech-

told osztrák tábornok által — mintegy czélgombul a ráczoknak — egy dombra állittatott. Erre lehető legroszabb állomást huzamosb ideig meg kelle tartania, s az ellenfél egymást érő ágyugolyóit hidegen fogadnia.

E vész-helyen Szígeti Kálmán esett el első áldozatul s vele együtt 11 bajtársa. Valószinű, hogy a zászlóalj nagyobb része megsemmisíttetik, ha a 2-dik zászlóalj őrnagya, Cserei oda nem vágtat s Damjanicsot nem figyelmezteti, hogy ne hallgasson Bechtold vezényletére, hanem zászlóaljával huzódjék a völgybe.

Csata után Damjanics, a domboni vesztegléseért soknemü bántalmakkal, sértegetésekkel illettetett; de őt e részben nem lehete hűtlenséggel vádolni, mert hódolnia kellett a felsőbb parancsnak.

Annyi azonban igaz: ha rohamra vezényeltetik a zászlóalj, beveendette volna a szent-tamási sánczokat, s véget vet ezúttal a később ott történt nagy vérengzéseknek.

1848 jul., aug. és szept. havában a 3-ik zászlóalj, több izben ostromolta Szent-Tamást, Turiát, Földvárt, szóval, a római sánczokat, de hasztalanul, mert mindenütt reactionális ármány müködött, minden tekintetben a szerb tábort támogatá és főleg ágyukkal s egyéb lőszerekkel ellátá.

Ez alatt a szerb lázadók barbár kegyetlenséget vittek véghez. Raboltak, gyujtogattak, öltek, s még a kisdedeknek sem kegyelmeztek.

1848 oct. 13-iki. ütközet Török-Becsénél és Vrányovánál.

A harcz eleinte, részint az előkészületek hiánya, részint az ellenfél jó állomásábani elhelyezett nagy sokasága miatt, kedvező fordulatot látszott venni a szerbekre nézve, de többszöri roham után sikerült mégis a 3-dik zászlóaljnak a lángba borult Vrányova faluba törni, s a templom által fedezett legnagyobb tömeggel összecsapni.

Ekkor utczai harcz fejlődvén ki, a szerbek házuk padlásairól sütögették fegyvereiket, jobbra-balra hullott a sok jó vitéz.

Borzasztó helyzet volt ez! — De végre is a magyarok Istene a honvédek szuronyainak kedvezett. Az ellenfél futásnak eredt s a honvédeké lett a győzelem.

Megemlítendő még, hogy a síkra jövet után a Ferdinand-huszárok maroknyi csapatja rémítő mészárlást vitt végbe a megfutamlott szerbeken. Százakra menő hulla hevert a 3-ik zászlóalj és a Ferdinandok győzhetlen fegyvere alatt. Eme vészes ütközetben aratott első győzelmet a 3-ik zászlóalj.

1848 oct., nov. és decz. havában az alvidéki táborozásban a harcz-edzett 3-ik zászlóalj kivívta magának nagy mérvben a hírnevet s dicsőséget: Jarkovácz, Lagersdorf, Zicsidorf, Karlsdorf, Alibunár, Nikolinor- és Tomasovácznál történt ütközetekben is. Mindenütt Damjanics szelleme lelkesité a kebleket; mert ő oltá azokba a vitézség szikráját.

1849 jan. 2-iki pancsovai csata és visszavonulás.

A Verseczen állomásozó 3-ik, Fehértemplomban 9- és 28-ik zászlóalj és egy üteg ágyu a Beeskerekről jövő hadsereggel egyesült, s Kiss Ernő tábornok vezérlete alatt csendesen és óvatosan Pancsova felé folytatta lépteit.

1849-ik ujév napján a 3-ik zászlóalj kiüzé Neudorfból a hadsereg utját álló rácz- és szerbeket s órákig üldözte. Következő nap, jan. 2-án reggeli 6 órakor a hadsereg elhagyván franczfeldi éjjeli szállását, Pancsova felé nyomult, azt beveendő; mert ez volt az igéret földje, ezt hitte lenni fáradalmainak nyugpontjául.

Az ellenfél a Jabuka falu melletti sánczokból kivonult, s midőn azokon a magyar had átvergődött, a pancsovai sánczok vétettek ostrom alá.

A csata javában folyt, a 3-ik zászlóalj már a sánczok felé rohant, a kartácsok záporának oda sem nézve: akkor a sereg bámulatára Kiss Ernő — talán minden meggondolás nélkül — takarodót veretett, s elkezdődött nagy zavarban a visszavonulás, mely hallatlan szenvedésekkel ment végbe. A legborzasztóbb hidegben — mint tudva van, minő volt az 1849-ik év kezdetén — a sereg futásnak eredt. A 3-ik zászlóalj, mely elől volt a harczban, a futásban hátra maradt, s így az ellen dühének ő volt a legnagyobb mérvben kitéve; mert kit a lovas szerbek utolértek, azt lekaszabolták, számtalanok

fogságba estek, s még többen, nem birván tova futni, az utfélen elhaltak.

A visszavonulást megelőző és az ezt követő iszonyú jeleneteket toll nem képes leirni.

A hadsereg egy része délutáni 2 órától másnap reggeli 8-ig Margita és Zicsidorf faluba érkezett; s igy e vészteljes 18 óra alatti folytonos visszavonulás 10 mérföldnyi utat tett. Ezen baleset után a honvédek arczvonásai, nem annyira vesztett bátorságot, mint fájdalmat fejezének ki.

(Nem állitom, de úgy emlékszem, hogy Kiss Ernő az e csatábani helytelen magaviseleteért, igazolás végett haditörvényszék elé állittatott.)

A 3-ik zászlóalj helyzete 1849, jan. 19-én, a Versecz melletti harczban.

Midőn Damjanics a pancsovai visszavonulás után a bánsági parancsnokságot Kiss Ernőtől átvette, azonnal a kormány rendelete folytán, az egész hadseregnek el kelle hagyni az alvidéki tábort, s Arad felé huzódnia. Jan. 19-kén délelőtti órákban, midőn a már elutazott seregnek utóhadát képviselő 3-ik zászlóalj is készült elhagyni Verseczet, s poharzás között bucsuzott a jó versecziektől: nagy zaj támadt a városban, s jajveszékelve kiáltá a lakosság, hogy el vannak veszve; mert a szerbek nagy sokasága körül vette a várost.

A 3-ik zászlóalj nyugtatá s bátoritá a polgárságot, és ujonga örömében, hogy még egyszer alkalma leend a

szerb atyafiakkal összetűzni s ő hegyelmüknek az utolsó kenetet megadni.

Ugy is történt. A hátramaradt néhány ágyu lőszer hiányával, egypár század a 28-ik zászlóaljból s a 3-ik zászlóalj kiszállott a síkra, s elkezdődött a mulatság a már csatarendbe állitott 10 ezernyi szerb táborral, mely ágyuival s kitünő fegyvereivel rémitő tüzelést vitt véghez.

Iszonyú helyzete volt itt a maroknyi magyar seregnek. Körül vala véve, az út elzárva, lőszere fogytán, segitségről szó sem. Mit teendő vala e szorult helyzetében, mint megkisérteni a rohamot, s rést törni a ráczság nagy zömében. S „szuronyt szegezz előre! élni vagy vitézül meghalni“ kiáltások közt a legnagyobb elszántsággal rohant a 3-ik zászlóalj az ellenfél legnagyobb tömege felé, s véres öldöklések közepett rést törve, keresztül vágta magát a mindenünnen körülözönlő szerb gyalogságon s fölmenekült az országutra.

Emlitésre méltó, hogy még magával ragadt számtalan szerbeket, kikkel Aradra értekor kedveskedett Damjanicsnak, a zászlóalj atyjának. Ki is e szavakkal üdvözlé vitéz zászlóalját: „Servus fiaim! Isten hozott benneteket, kivágtátok Verseczen emberül a rezet.“

Közlést érdemel még e helyen Damjanicsnak bánságbóli kivonulásakor a rácz nemzethez kibocsátott proclamátiója, melynek tartalma következő:

„Ti ráczok!*) Én most egy időre elhagyom a Bán-

*) Az eredetiben „Ti kutyák“-nak szólitá, de ezúttal jobbnak találom mellőzni e nevezetet.

ságot, maradjatok csendesen hajlékaitokban; mert ha háborogni fogtok, visszatérek, s rémitő leszek irányotokban. Kiirtalak benneteket, még a csecsemőknek sem kegyelmezek, s utoljára enmagamat szúrom agyon, hogy egy rácz se legyen a világon..."

Szolnoki csata marczius 5-én 1849.

A 3-ik zászlóalj Aradról hadfogadó helyére Szegedre érkezvén, rövid ittléte után t. i. mig a csatákban elkopott ruháit kijavíttatá, Szolnok felé indíttatott. Damjanics Czibakházán vonta össze hadseregét, azon szándékkal, hogy az osztrákoknak Szolnokból kitegye szürét.

Marczius 4-én alkonyat után az egész hadsereg elindíttatott s egész éji lassu s óvatos haladása után hajnali 3 órakor a szolnoki küzdtéren találta magát. A mint a császáriak észrevevék megérkeztét, rögtön néhány ágyulövést tettek jeladásul, mire a magyar hadsereg abba a hiedelembe jőve, hogy Vécsey hadosztályával a tiszáninneni részről megkezdte műtételét, holott ő félórával később a csata után érkezett rendeltetése helyére. A császáriak által a csata jeladására elsütött ágyuk hallatára Damjanics, a 3-ik hadtest tábornoka, hadosztályát azonnal, tapasztalt haditapintata szerint felállitá, gyorsabb léptekkel haladt előre, és csakhamar elkezdődött a dicső mulatság.

Elől a magyar vadászok csatárlánczot képezvén, nyomban utánok nyomult századonkinti tömegben a 3-ik zászlóalj; de a midőn egy, 12 fontos ágyugolyó vil-

lámként leütütt a tömegbe, mely számos derék vitézt a porba sujta, a zászlóalj azonnal elkezdé ezen szokott jelszavát hangoztatni: „Rohamra, szuronyt szegezz előre!“ —

Dördült a dob, zördült a fegyver, minden bajnok a dicsőséget szomjazta, senki sem gondolt életével. A legnagyobb elszántsággal megtámadta a vaspálya felé fenyők által fedezett császári vadászokat, kikhez, midőn egy puska-lövésnyire ért, három roppant sorlövés dördült el. Sok derék bajnok ott találta sirját.

De egy pillanat alatt megboszulta őket az ég. Szívos András főhadnagy, később százados, egy csapattal a fenyőktől jobbra huzódván a vadászokat bekerítendő, s e válságos perczekben B. L. *) altiszt — a szabadságharcz végnapjaiban főhadnagy — egy szakaszszal a fenyők mögé kerülvén, a feléje hulló golyók záporának daczára két trombitást — kiknek jeladására történt a tüzelés és huzódás — elfogott, azokat lefegyverzé s hosszu nemzeti sáljával összeköté.

E közben elérkezvén Szivos András főhadnagy egy századnyi csapattal, s a fenyők mögött makacsul védelmező vadászokat megboszulta.

Kevesek kivételével — a kik megfutottak — majd nem az egész osztrák vadász-zászlóalj a derék 3-ik zászlóalj szuronyaitól a harczmezőn feküdt vérében.

---

*) A t. czikkiró neve.

Szerk.

Erre Bóbics János, a 3-ik zászlóalj őrnagya végső csapásra gyüjté össze zászlóalját, s rohamot vezényelt az ágyuk s ezek födözetén levő vasasokra. A vakmerő honvédek elszánt rohammal, kartácsolás sürü záporában megtámadták az ellenfél tüzéreit, őket egy pillanat alatt leszurdalván, örömrivalgások között ugráltak a tüzes ágyukra, s azokat lőkészületükkel hatalmukba keriték. Az ágyu födözetén levő megfutamlott vasasokkal pedig emberül elbántak a lengyel dsidások.

Ezzel még meg nem elégedett a 3-ik zászlóalj; a lélekjelenlétét vesztett menekülő ellen hadát tovább üldözé s annak egy részét a Zagyva folyóba szorítá, a hol is több százra menő cserepár végezte élete pályáját. A Tisza partján különesen kitüntették magukat: Gorove Antal százados, Papp János főhadnagy, Mészáros Dani, Rácz Lajos és Jakabfi József, altisztek.

De sok vitéz bajtárs is ott találta sirját. Nevezetesen Nihold főhadnagy, a zászlóalj adjutánsa. Gosztonyi százados karját veszté s rövid idő alatt belehalt. Számtalanok pedig huzamosb ideig könnyü s nehéz sebekben sínlődtek. Csata ntán a hős halállal kimult bajtársak hullái könyek záporában tétettek le örök nyughelyükre a szolnoki sirkertben.

A szolnoki csatában tanusította a 3-ik zászlóalj mindazt, mit hadi ügyesség és bátorság végbe vinni képes volt, s jó lélekkel el lehet róla mondani, hogy e csatában ö vívta ki magának legnagyobb mérvben a diadalkoszorút, s bajnokai voltak a nap hősei.

Damjanics a magyar had hős tábornoka a hihetlenséggel határos hős diadalért tisztelettel meghajtá kardját a 3-ik zászlóalj előtt s fennhangon kiáltá: „Büszke vagyok reátok!“

E nap egyike volt ama dicső napoknak a 8-ík zászlóaljra, melyek emléke oly elevenen élt minden honvéd keblében.

Tápió-Bicske april 4-én, 1849.

A nagyhirű bicskei csata előtt előljáróban april 2-án Hatvan mellett kapták ki a német sógorok a hatvanat, s tetemes veszteséggel, összezavart tömegekben futásban találták menekülésüket. E csete-patéban a 3-ik zászlóalj, miután a tartalékot képezte, nem jutott lövéshez. Eme kárpótlás fejében azonban kijutott neki bőven a jó- és roszból april 4-én Bicskénél.

Az első támadást az első hadtest Klapka tábornok vezénylete mellett kisértette meg, de eredménytelenül; mert az ellenfél túlnyomó erejének nem állhatván ellent, visszahuzódni kényteleníttetett.

E közben Damjanics 3-ik hadtestével lóhalálában sietett elöre, s csakhamar helyre állitá a csatarendet. Általános megrohanást rendelt a vadászlaktól balra eső hid ellen.

Pördült a dob, támadni kellett.

De ki menjen előre a bizonyos halál ellen? — Damjanics, hadtestének élén, elöl a legnagyobb vészhelyen, mintha a halált kereste volna, osztá parancsait

s versenyre buzditá vitéz zászlóalját, s rögtön követé ezt eme dörgő vezényszava: „Rohamra 3-ik zászlóalj, előre!“ „Éljen Damjanics! éljen a haza!“ kiáltások között, támadó dobszó buzditása mellett rohant a 3-ik zászlóalj, melynek élén Földváry Károly állott, daczára az ellen haláltszóró ágyu-, kartács- és puskagolyó záporának a hidra, s azt a 9-ik, 48-ik, Schwarzenberg és Ferencz Károly zászlóaljak segitségével bevevé, s rajta villámként átrobogott, s az ellenfélt nagy veszteséggel visszaverte.

Sok jeles hazafi veszté el ezen ostromnál becses éltét; de jóval többen az ellenpártból. Különösen a hidon s körüle, dombok emelkedtek a holttestekből. Báró Visthóf a 3-ik zászlóalj, fiatal, de hős és harczedzett főhadnagya, később századosa is e harczban rogyott össze sebében; még akkor is hadonázván kardjával hangoztatá szavát, hogy: „Előre!“

Földváry Károly a 3-ik zászlóalj őrnagya, hősi magaviseleteért a katonai érdemjel III-ik osztályával diszíttetett fel.

A nevezett zászlóaljakon kivül, vitéz magukviseletükért, kiemelendők még a tüzérek, huszárok; szóval a bicskei győzelem dicsőségére vált az egész 3-ik hadtestnek.

Isaszeghi csata april 6.án. 1849.

Nem volt a szegény honvédeknek sem éjjele sem nappala, sem ünnepe, sem hétköznapja. Egyaránt har-

czolt ő a csaták zajában, küzdött az elemekkel s gyakorta mág a tápot is nélkülöznie kellett. Alig fejezé be egyik csatáját, már is kezdődék a másik.

Eme eset állott be ez idő táján is. April. 6-án, éppen nagypénteken, Urunk halála napján az isaszeghi harcztéren száznál több ágyu dörgése hirdeté, hogy két hatalmas ellenség néz farkas-szemet egymással. Nem vesztegelt itt senki, el volt foglalva az egész hadsereg. Egymást követé az iszonyatos ágyuzás, röppentyüzés, fegyverropogás és szuronytámadás.

A harcz változó szerencsével folyt.

Éppen midőn az ellen jobb szárnyán levő lovas dandárt a Hannover-huszárezred megrohanta, lehető sietséggel vágtatott Damjanics a 3-ik zászlóaljhoz, s azt az erdőbe, az ütközet bal szárnya felé Klapka hadtestének segitségére sietteté; s azonnal gyors léptekkel haladt is az erdő felé; de haladását némileg hátráltatá, az ellen röppentyűjének zápora.

A koczka az ellenfélnek látszik kedvezni, s a győzelem már-már az osztrák hadsereg kezében vala, mert a bal szárny Klapka vezénylete alatt már futásnak eredt. Ekkor érkezett meg a 3-ik zászlóalj, s megjelenése egészen uj fordulatot adott az ütközetnek.

Erdőbe érkeztekor elsö teendője vala a Deutschmeister granátosok által bekerített Klapka honvédcsapatát megmenteni. Mi végből Földvári Károly a 3-ik zászlóalj parancsnoka szurony-támadást vezényelt a granátosok ellen, kik, a midőn észrevevék a 3-ik zászló-

alj erélyes megrohanását, rögtön felhagytak a már bekerített honvéd-csapattali tusájukkal, s magukat tömegbe vonván össze, iszonyatosan kezdtek tüzelni a 3-ik zászlóaljra.

Midőn még Gödöllő felől több zászlóalj jövén segitségükre, kétesnek látszék a magyarok győzelme; de mégis Hadúr honvédeknek itélé a diadalt; mert éppen e válságos perczekben, a magyarok e kétes helyzetében megérkezett Aulich hadtestének egy része, melynek hallatára azonnal a már huzamosb idő óta küzködő 3-ik zászlóalj szuronyt szegezve elszántan rohant az ellenség túlnyomó ereje ellen, s az osztrák teljesen megveretett, s leirhatlan rendetlenséggel futamlott meg.

Gonosz egy tusa volt ez, melyet rémületessé tett a golyók zápora, folytoni röppentyük hullása, az erdő égése, füst, felleg, nagy zaj, s az elestek halál-hörgése és végvonaglása.

A megfutamlott ellenfél üldözésének csak a nap nyugta vetett véget. Nagy volt a veszteség mindkét részről; de sokkal nagyobb volt az ellenpártiaké. Sok jó magyar bajnok feküdt a harcztéren, hős halált találva.

E dicső isaszeghi győzelemért Kossuth Lajos a haza nevében köszönetet szavazott az itt müködő magyar hadseregnek.

Vácz ostroma april 10-én, 1849.

Az isaszeghi csata után april 8-án az egész magyar

hadsereg Kossuth előtt léptetett el, s april 10-én lucskos esős időben Váczot vette ostrom alá.

Néhány órai ágyu-durrogatás és előörsi csatározás után a 3-ik hadtest, melynek élén Damjanics állott, meghátráltatá az ellent s Kápolnáig *) nyomult. Hol csakhamar véres harcz fejlődvén ki, mert az osztrák had Göcz tábornok vezérlete mellett a Duna-parton s a kápolnához közel eső hid mögött erős állást foglalt el, s jó ideig makacsul védelmezte magát. Erre a rendíthetlen bátorságu hős Földvári Károly alezredes, a 3-ik zászlóalj parancsnoka rohamot vezényelt a hid mögötti tömegre, s felfogá a lengyel legió lobogóját: „Előre, utánam fiuk!“ szavak dörgésével rohant zászlóaljával a hidnak, de az ellenség sortüzeléssel kilövé Földvári alól kedves lovát. Ez eset után csak annyi időre vonult vissza, mig másik lovára ülhetett, s ujból rohant, de kidölt a másik lova is.

Eme forró és küzdelmes idő után végre saját 3-ik zászlóalja lobogóját megragadva a legnagyobb elszántsággal rohant elől a 3-ik, utána a 9-ik zászlóalj s a lengyel legióval; puska-golyók és röppentyü tüzzáporában borzasztó öldöklések közepett diadalmasan hatalmába kerité a hidat, s az elé tóduló ellenséggel szembe szállott, mely azonban ki nem állhatván a vitéz zászlóaljak szuronynyali támadását, csakhamar futásnak eredt, s rövid idő alatt Vácz ostrommal bevétetett.

---

*) Egy kis templomból álló helyiség.

Az utczai harczban rémitő mészárlást vitt véghez a honvéd sereg.

Göcz tábornok talán még akkor is reménykedett; mert tele torokkal kiáltozá: „Vorwärts, nicht reteriren!“ de biz' ők csak megretiráltak, s maga Götz tábornok is lebukván lováról, néhány órai kinok után kiadta lelkét. Az osztrák hadsereg vesztesége nagy volt.

A derék váczi polgárság örömrivalgások s éljenzésekkel üdvözlé honvéd testvéreit; fazekakban, dézsákban hordta eléjük utczára a sok jó bort. A váczi szépek pedig virágkoszorúkat dobálának utjokba, és csókjaikkal enyhitették a győzelemben eltikkadt hősöket. Damjanics a 3-ik hadtest tábornoka s Földvári Károly alezredes, a hős 3-ik zászlóalj parancsnoka egyenlő bátorságot és ügyességet mutattak a csatában.

Földvári Károly alezredes, hősi elszántságáért s vállalkozó szellemeért Mészáros Lázár hadügyminiszter távollétében gr. Batthyányi Kázmér külügyminiszter által a magyar honvédi vitézség másodosztályu érdemrendjével tiszteltetett meg.

Nagy-Sarlói hires csata april 19-én 1849.

Miután az osztrák hadsereget egyik veszteség után a másik érte, összes felvidéki haderejét Nagy-Sarlónál april 19-én vonta össze azon hiedelemben, hogy a nálánál csak felényi haderejével könnyebben elbánand, s övé lesz a dicsőség.

De meghiusultak ebbeli tervei. Mert a hős magyar

hadsereget nem riasztá vissza az ellenség megkettőzött mennyisége. Nem törődött ő sokaságával, csak hollétével. S nehány napi fárasztó nyomozása után fel is találta azt a regényes Sarló táján; holott is az ellenfél — ha szabad e kitétellel élni — hattyú-dalát zengedezteté tábori zenekarával, seregének buzditására.

Elkezdődött a harcz.

A támadó magyar sereg jobb és balszárnya nyomult előre, oda se nézvén az ellenség folytonos tüzelésének; miközben Damjanics 3-ik hadtestével, mely a centrumot képezte, gyorsan haladt az égő Sarló felé, s rövid idő alatt ágyu-, kartács- és puskagolyó s röppentyűk zápora között behatolt a városba.

A 3-ik zászlóalj egy főutczába rohant, s megtámadá az ellenség nagy számú gyalogságát, mely azonban rövid küzdelem után — ki nem állhatván a honvéd-szuronyok hathatós erejét — eszeveszetten iramodott ki a városból. A megfutamodott sereg megbomlott a rendben, nem hallgatott senki commandójára, saját lovasaik gyalogságukat gázolták el, igy menekült a zavart tömeg, véres utczákat hagyva maga után. A város ostrománál a 3-ik zászlóalj minden egyes tagjának hős tetteit leirni egyenkint sok időt venne igénybe, hanem a rohambani elszántságaért különösen kiemelendő egy kis csapat, melyet Putics Mihály altiszt, később hadnagy vezetett.

De ez ugy szólván még csak előjátéka volt a nap eseményeinek. Mert az ellenfélnek a városbóli kiszoritása után, a sik mezőn összeszedé szétszórt hadosztályait s

itt egész erejével makacsul látszék ellent állani. De mind ez nem használván semmit, a már föllelkesült 3-ik zászlóalj, vagy félórai kölcsönös fegyverropogtatás után szuronytámadással meghátráltatá az ellen gyalogságát s az erdőig üldözte.

A megfutamlottakat üző honvédzászlóaljak erdőhözi közeledtükben a császári tüzérek által keresztüzbe vétettek; s e vészhelyen sok hős bajnoka megsebesíttetett.

E szomorú eset után csakhamar berohanván a honvéd-zászlóaljak az erdőbe, s egy granátos zászlóaljat bekeritvén, lefegyverezték, s a többit megszalasztva üldözték.

Az osztrák hadsereg ismét meg volt verve, számtalan halottak és sebesültje volt; sok tábori podgyásza a magyaroknak esett zsákmányul.

Damjanics fényes hadvezéri dicsőséget vívott ki magának. Ugyancsak hadtestében sok hős bajnok kitüntette magát. Az egész hadsereg pedig hires győzelmet aratott. Szóval a sarlói csata napján a magyaroknak virradt.

A komáromi sánczok ostroma april 26-án 1849.

A nagy-sarlói csata után a magyar hadsereg Komárom várába huzódott, s a Dunán általi hid elkészültéig itt táborozott. April 25-kének éjjelén átvonulván rajta, 26-án erélyesen hozzálátott az osztrák sánczok ostromá-

hoz; azokból néhány órai küzdelmes tusa után az ellent kiszoritá, sok lőszer- s tábori készletnek jutván birtokába. E sánczok ostrománál elszánt hősiséget tanusítottak a honvéd-zászlóaljak. Nem különben a huszárok és tüzérek is a megfutamlott ellen üldözésében tüntették ki magukat.

Földvári Károly alezredes az ostrom befejezése s az ellenfél nagy veszteséggeli elüzetése után sem elégedett meg a nagy nap véres eseményeivel, s magának kiérdemelt dícsőségével, s addig nyugtalankodott, mig nem azon merész gondolat támadt agyában, hogy az ellenség pihenésre szállt táborára ráüt. Ugy is tőn.

Görgei helybenhagyásával derék 3-ik zászlóaljával fölkerekedék, s a semmi vészt nem gyanitó ellen táborát nyughelyéről felzavarván, megszalasztá; sátraikat, élelmi szereiket, s többefféle hátrahagyott tábori készletüket a hős 3-ik zászlóalj bajnokaival, az ellenség sürü ágyuzása s kartácsolása daczára, fölszedeté és zsákmányával nagy diadallal tért vissza táborába.

Budavár ostroma és visszavétele május 21-én, 1849.

Miután a „Honvédek könyve“ első kötetében Buda városának ostroma egész terjedelmében előadatott, felesleg volna azt itt ujból leirni; csupán a 3-ik zászlóalj hősi magaviseletét illetőleg szükség megérinteni, melynek a vár lehető legerősb részének ostroma tüzetett ki. Gróf Leiningen tábornok vezérlete alatt, valamint május 16-kának éjjelén; ugy a 21-diki dicső nap

ritka eseményeiben nagy tevékenységet fejtett ki; mert a zászlóalj minden egyes tagja Petneháziként harczolt a bécsi kapu tájékán, s bámulandó vitézséggel ostromlá a bástyákat. A vár bevétele után sok hős bajnok érdemjellel diszíttetett fel.

Áldott legyen a Budavár ostrománál hős halállal halt honvéd bajnokok pora!...

1849 jun. és jul. havában a nagyhirű 3-ik zászlóalj változó szezencsével csatázott Farkasd, Zsigárd, Komárom, Szőny és az erdő mellett; s mindenütt az osztrák és orosz szövetséges hadak sokszorozott sokaságának daczára megtartá lélekéberségét s bátorságát. Különösen Komárom alatt a jul. 11 és 12-diki véres ácsi csatában erélyes kitartást tanusitott, mit azonban drága vérrel fizetett meg; mert sok hős bajnoka ott találta sirját.

1849 jul. 15- és 16-diki váczi ütközet s visszavonulás.

Felsőbb parancs következtében az egész magyar hadseregnek — kivévén Klapka őrhadát, mely a várban maradt — el kelle hagynia Komáromot s az alvidéki táborral egyesülnie. Mi végből az I-ső, III-ik és VII-ik hadtest, Nagy Sándor, gr. Leiningen és Pöltenberg tábornokok vezérletei alatt elindulván jul. 15-kén Vácz mellett táborba szállott, s a nélkül hogy csak gyanitotta volna is az ellen közellétét, nyugalomba tevé magát, s hozzálátott az étkezéshez. E közben a muszka sereg nagy sokasága által megtámadtatván, véres harczba ke-

veredék, ezt azonban néhány órai küzdelmes tusa után visszaverte.

Ez alkalommal is kitüntette magát Földvári Károly alezredes hadosztálya, de különösen 3-ik zászlóalja. —

Jul. 15-kének sötét éjjelén a magyar hadsereg, nem azért, mintha nem lett volna többé kilátása Vácznál magát fentarthatni; de mivel mielőbb akart az alvidéki sereggel egyesülni, megkezdé rendes visszavonulását.

De midőn ezt jul. 16-kán hajnalban a muszka sereg észrevevé, nyomban utána indult, üldözőbe vette, s a Vácznál utolért 118-ik Reider őrnagy zászlóalját — mely a sereg utóhadát képezte — kozákjaival megtámadta; mely azonban hősileg mindaddig védelmezé magát, mig nem Földvári Károly alezredes hadosztályával segitségére érkezett. Ki is azután, különösen 3-ik zászlóaljával egészen Rétságig folytonosan csatázva, a magyar had visszavonulását födözte, s kitünő merészséggel az ellenséget feltartotta.

Megjegyzendő, hogy Vácznál az iszonyatos porfellegben annyira összekeveredett a két egymás ellen küzdő sereg, hogy alig tudott kibontakozni a zürzavar tömkelegéból.

Földvári Károly alezredast a Vácztóli visszavonulás alkalmával tanusitott bámulatos vitézségeért Görgei Artur napi parancsában ezredesnek kinevezé.

1849 jul. és aug. havában a magyar hadsereg

visszavonulásában, az oroszok többszöri támadása ellen vitézül védé magát, s többnyire meghátráltatá őket. Nevezetesen a görömbői dombok, Zsolcza és Gesztely közelében. Hol mindenütt e 3-ik zászlóalj is részt vőn.

De már ekkor roszat kezde gyanitani a magyar hadsereg; mert Görgeitől az oroszokhoz, s onnan viszont hozzá, gyakran jártak-keltek lobogókkal az alkuhirnökök (parlamentair.)

Görgeiben már itt lobbant fel első szikrája a honárulásnak, mely később oly veszélyes lett az egész hadseregre, s a szegény magyar hazára.

Utoljára még az oroszokkal Debreczen alatt ütközött meg Nagy Sándor I-ső hadtestével, s azzal vége szakadt a további küzdelmeknek.

Itt volt a válpont, hol a növekedő dicsőség a végveszély örvényébe sülyedt!...

A fővezér Görgei által demoralizált, elárult magyar seregre, hallatlan insége és szenvedése után elérkezett a végzetteljes nap, augusztus 13-ka, midőn a magyar szabadgság hős harczosai fájdalmas sziv-szorongattatások között Görgei Arthur főparancsnok rendeletére, kénytelenek voltak győzelmes fegyvereiket az oroszok kezébe letenni.

A világosi végkatastrófa okozóját érje utol, ha még eddig el nem érte, az igazságos Nemesis! —

Jegyzet. Azon tények, melyek itt a 3-ik zászlóalj előnyére elősorolvák — mint biztos kútfőből eredőket — a magyar történelem minden tartózkodás nélkül sajátjává teheti. És még

sokkal többet lehetne közzétenni, ha a zászlóalj többi élő tagjai is sziveskednének adatokkal szolgálni. Itt csak a nevezetesb csaták vannak leirva. De ha ide számitjuk a kisebb csete-patékat; összesen 43 csatában vőn részt a leghirhedettebb hős 3-ik zászlóalj. Ez volt mindenütt a faltörő s döntő; miért is könynyen felfogható, hogy a forradalom végnapjaiban az eredeti 1200 bajnokai közül — az elesetteken, s a más zászlóaljhoz kinevezett tiszteken kivül — csak 193 maradt életben. Megemlítendő még, hogy sok jeles harczos e zászlóatj érdemeinél fogva lett nagygyá. Névszerint: Damjanics tábornok; Földvári, Zákó, ezredesek; Martínyi Frigyes, Bóbics, Dobay, Damaszkin, Messena, alezredesek; Gorove Antal, Szabó Mihály, Szász, őrnagyok és számtalan mások. — Áldott legyen a magyar szabadság-harcz szép mezején annyi csatában kitünt, harczedzett 3-ik önkéntes honvéd-zászlóalj emléke.

FÜGGELÉK.

Az előérzet.

— Életkép. —

Gánóczy Flóristól.

Bármit mondjanak azok, kik száraz okoskodásaikkal a léleknek túlvilági fensőségét nem csak tagadják, de sőt az élet napi eseményeiből merített adatok alapján, az abban hivőket gúny tárgyává tenni igyekszenek; a tapasztalat igen gyakran igazolja, miszerint vannak az életben oly mozzanatok, midőn a lélek míntegy kibontakozva porhüvelyéből, látnoki erejével a jövő sötét fátyolát szétlebbenti, és az ember keblét a bekövetkezendő események jó vagy rosz előérzetével tölti el.

Nem akarom ez által azt állitani, mintha a természet egyeseket kiváltságosan valami látnoki tehetséggel ruházott volna fel, kik, miként a régi görög és római jósok, felhasználva az előitéletes korok babonaságait, madarak járása s az áldozatok füstjeinek emelkedéséből a csaták és Caesarok sorsát előre megjövendölhetnék, hanem elvitázhatlan tény mindenesetre az, hogy bizonyos események kimenetele egyesek lelkében, kik abban szerepelni hivatvák, eleve előéreztetnek.

Többször tapasztaltam ezt már életemben, de mert azok nagyobbrészt csupán csekély tárgyakra vonatkoznak és magánérdekűek, részletezni érdektelen-

nek tartom; csupán ez egyet jegyzem fel, mint a tábori események életképét; teszem pedig ezt részint azért, hogy fönebbi állitásaim igazolásaul egy adatot hozzak fel, részint leginkább azért, hogy a honszeretetnek egy dicső példáját tárjam fel és adjam át az utókornak, hogy lássák, hogy ezen rövid hadjárat eredménytelensége és igy a haza sorsának szerencsétlen bukása korántsem a harczosok kislelküsége- vagy gyávaságának, hanem egyedül az árulás, és talán a kormányférfiak gyöngeségeinek tulajdonitható!

1849-ik év junius hó elején a hadügyminiszterium rendelete következtében Nagy-Bányáról a 45-ik zászlóaljhoz tétettem át.

Mielőtt ezen állomásomat elfoglaltam volna, útközben ujabb rendelet kaptam, hogy a Budavár ostrománál magukat annyira kitüntetett, de egyszersmind meg is ritkított, Don Miguel 39-ik sorezred fennmaradott, s időközben felüdült vitézeiből, Czegléden Perczel Mór tábornok parancsnoksága alatt egy 4-ik zászlóaljat alakítani s illetőleg szervezni siessek.

Kedvezőbb parancsot nem is várhattam volna, mert legfőbb vágyam volt, az egész hadjárat alatt ezen kitüntetett zászlóaljak valamelyikében küzdeni; jól tudván azt, hogy ezek mindenkor ott vannak, hol veszély s dicsőség lebeg, és ott hol a vezérek bizalma teljes megnyugvással pihenhet.

Ezen kitüntetett zászlóaljakhoz tartozott tagadhatlanul a Don Miguel 39-ik magyar sorezred is, mely

Péterváradon először tűzte ki a magyar zászlót, s kezdettől végig hiven beváltotta esküjét, melylyel ahhoz szegődött.

Ezen ezred nem csak Debreczen és környékének, honnan toborztatott, volt dicsősége, hanem az egész magyar hadsereg méltán hősies példányképének tartatott.

A hős fiatal honvéd-zászlóaljak minden alkalommal, midőn sorsuk őket a veterán nap-barnította öreg Don Miguelekkel egy hadtestbe vezette, legörömestebb szorítottak velük kezet, mert jól tudták, hogy a fiatal sasoknak, eme harczedzett oroszlánok mind honszeretet, mind bátorság- és kitartásban legméltóbb társai.

Kezdve a magyar hadjárat elejétől egész a világosi, temesvári catastrófáig és komáromi capitulátióig, ezen ezred, melynek zászlóaljai koronkint különböző hadtestekbe szétoszlattak, a csaták sorsában mindenkor elsők, s nem kevéssé döntő befolyással voltak.

Minden, Czegléden ez alkalommal alakult zászlóalj között legelső volt a mienk, mely miként Phönix, hamvaiban egészen ifjult erővel, fiatal tábornokunk előtt teljesen fölszerelve megjelent.

Az öreg katonák, Krivatsich Károly kapitányuk vezérlete alatt ifju lélekkel s teljes készséggel oktatták és segíttették a Kővár vidékéről érkezett fiatal oláh ujonczokat, kiknek ügyetlensége ezen bajnokokat inkább mulattatta, mint csüggesztette.

A legelső nap, midőn a szervezést megkezdők,

tisztek hiányában Krivatsich Károly és Török Flóris kapitányokkal, az öreg Don Miguelek névszerinti sorozatán mentünk végig, hogy azok közül nehányat, kik alkalmasak, kinevezés végett a tábornoknak,— kitől ez által megbizást nyertünk — ajánlhassunk.

Legidősebb őrmester Répássy Flóris volt.

Midőn e nevet először is említeni hallottam, talán azért, mert éppen névrokonom volt, különösen fölébredt figyelmem, és mintegy önkéntelenül kiáltám, hogy Répássy Flóris őrmester lépjen elő!

Egy középtermetű, határozott arczkifejezésü és idősebb koru egyén lépett ki. Első pillanatra ismerősnek tünt előttem fel, s mint villám támadt föl bennem a gondolat, hogy ezen őrmester aligha nem egykor tanárom volt.

— Őrmester ur! — kérdém — ön neve Répássy Flóris?

— Igen, kapitány ur!

— Mi foglalkozása volt önnek, mielőtt honvéd lett volna?

— A praemontrei rend tagja voltam.

— Nem volt ön tanár Lőcsén?

— Igen is, kapitány ur! ha jól emlékszem szinte tanitványom volt.

— Miért hagyta el ön ezen állását?

— Mert szégyenlettem volna, ha tanitványaim, kik mind honvédekké lettek, a honszeretetben tanárukat fölülmulandották.

— Régen szolgál ön már a magyar hadseregben?

— Mióta a hazának védőre szüksége van.

— Mi oka, hogy mind ez ideig csupán csak őrmesteri rangig emelkedhetett?

— Mert a zászlóaljnak, hol szolgáltam, minden tagja tiszti rangra érdemes és a régibb katonákat méltán megilleti az elsőség.

Alig hangzottak el ezen lelkes szavak, melyek társaim kebelét, annál inkább az enyimet, a legszentebb érzelmekkel tölték el, midőn öreg katonáink, kik a közöttünk folyt párbeszédet hallották, élénk lelkesedéssel kiáltották:

„Éljen Répássy, a mi jeles őrmesterünk!“

Alig lesz szükség megemlitenem, hogy Répássy, kinek mellét eddig is a III-rendű érdem diszité, mint hadnagy, az ezrednek, melynek tagja volt, mindenkor kitüntetett becsülését birta.

Bátor, mondhatni vakmerő a harczban, kitartó a fáradalmas előörsködésekben, és folytonosan vidor a tábori életben.

Csak akkor szállotta meg lelkét a bánat és a fájdalom sötét felhője, ha öreg bajtársai közül a csaták vihara nehányat elsodort.

„Ismét nehány erős tölgygyel kevesebb, sohajtott ilyenkor föl, kik a hazát sujtoló villámokat edzett ágaikkal feltartóztatták!“

Nem volt senki az egész zászlóaljban, ki őt külö-

nösen ne szerette volna, ő azonban kiváló vonzalommal viszonozta az én ragaszkodásomat.

Szünidőnket egymás körében tölténk, ilyenkor visszapillantva az édes gyermekkorra, el kelle beszélnem eddigi élet-pályám viszontagságait, s ő viszont saját életéből tárt fel előttem nehány képet.

Igy folytak napjaink a tábori élet viszontagságai között, kevés nyugalmat élvezhetve; mert alakulásunk után, azonnal az előnyomuló orosz és osztrák hadsereg előtt folytonos csatározásban állva, mindenkor e zászlóalj volt egyike a védfalaknak, mely e fiatal hadtest fölött őrködött.

A „szőregi" végső csata után hadtestünk folytonos üldöztetés közepette aug. 8-án elért „Szent András" helység alá, hol zászlóaljunknak ez éjjel pihenés engedtetett.

Annyi viszontagság, folytonos küzdelem, fáradtság s koplalás után valóban jótékonyan hatott reánk, hogy legalább egy éjjel fel valánk mentve az előörsi szolgálattól, s feledve a napi fáradalmakat, mintha előttünk semmi veszély sem állott volna, édes odaengedéssel hajtók fejünket nyugalomra a szőllő-tőkék között.

Éjfél után két óra tájban vállamat gyöngéden érintve, valaki e szavakkal ébresztett föl:

— Édes Flórim! bocsáss meg hogy háborgatlak álmaidhan, de végperczeimben barátságodtól némely áldozatot kérek.

Ezen ismeretes bús szavak különös hatással lévén reám, egyszerre minden álmot elvertek szemeimből.

Fölkelek, és már ekkor Répássy mellém telepedve, előbbeni szavait ekként folytatá :

— Barátom! Én érzem, hogy e mai nap életemben az utolsó, mielőtt öreg bajtársaimhoz elköltözném, becsület-szavadat kérem, hogy mit reád bizandok, teljesitended?

— Hová gondolsz pajtás, hogy ily komor képekkel foglalkozol?!

— Ne szakíts félbe! — vágott szavaimba — azt tapasztalhattad, hogy én a haláltól nem féltem soha, sem azt a csatatéren nem kerültem, szemrehányásod vagy vigaszod egyaránt sértenek engem, mert azt hiszem, hogy gyávasággal akarsz vádolni.

E pillanatban eszembe jutott egy hasonló eset, mely velem még 1848 aug. 18-án Verbásznál történt, és önkéntelen elnémultam.

Ezen napon t. i. zászlóaljunk ágyu-födözeten lévén, az ellenség táborából oly roszul lőttek a mi ágyuinkra, hogy komoly veszély helyett, azoknak lövései nálunk a legderültebb megjegyzéseket idéztek elő, a legnagyobb ágyuzás közepett szivarozgattunk, mulattunk s nevetgéltünk, mert az ellenség ágyugolyói oly magasan röpkedtek el fölöttünk, hogy azokat léghajóval is alig érhettük volna el.

Egyszer egy, mellettem álló Kovács József nevű közvitéz egész búshangon megszólit:

— Káplár uram! mondja meg feleségemnek, hogy az utolsó perczben is ő reá gondoltam.

— Az ördögbe, mi bajod öcsém! tán csak végrendeletet nem akarsz csinálni? majd jelentést teszek az őrmesternek, hogy elővezessen! — mondám nevetve a bús közvitéznek.

Ő azonban az előbbeni komoly s bús hangon, mintha mitsem szóltam volna, ismét csak azon nótát fujta.

— Igérje meg káplár uram, hogy ezt megteszi!

— Igen, igen, igérem, főleg ha csinos — folytatám ismét nevetve, — de legalább mond meg hol lakik?

— Ősz-utcza, 643-ik szám — mondá ő, még búsabban mint előbb, és hozzá egy nagyot sohajtott, hogy szintén engem is majdnem komolylyá tőn.

Nem volt azonban időm e tárgy fölött sokáig gondolkozni, mert alig mondta ki, hogy: „köszönöm,“ midőn egy eltévedt ágyugolyó hosszu sohaját mellében kétfelé metszette.

Ezen eset jutott eszembe, midőn Répássy hozzám ily komoly hangon kezdett szólani.

Ő ugyan nem gyanitotta, mi dúl lelkemben, de nem mertem őt szavaiban többé háborgatni.

A legnagyobb pietással hallgattam végig öreg bajtársamnak, a jeles pap, lelkes tanár és vitéz katonának végrendelet-szerü szavait, melyek még, ha a helyzet nem lett volna oly komor, már magukban mély benyomást teendettek lelkemben.

— Lehet pajtás! — igy végzé szavait, — hogy te is követendesz engem, még talán ma, egy jobb világba, kivánom, hogy ne igy legyen, akkor bizom az Istenben, hogy végimámat meghallgatandja, de ha életben maradandasz, nyugodtan halok meg, miután megigérted, hogy kérelmemet teljesítended!

Forrón szoritám meg a nekem odanyujtott jobbot, s alig tudám az érzelem miatt kimondani:

— Légy nyugodt, pajtás! ha élek teljesítendem.

Éreztem, hogy köny gördült ki szemeimből; mit ő nyakamba borultan baráti bucsúcsókjával törölt le.

Az egész tábor nyugodt és csendes volt.

Ezen nyugalom oly borzasztónak tünt föl előttem e pillanatban, mintha egy nagy temetőben csupán ketten keltünk volna fel sirjainkból, hogy a holttestek fölött szemlét tartsunk.

Köröskörül alvó honvédek, mind megannyi holttetemek, s a gulába rakott fegyverek és ágyuk mint sirkövek tüntek föl előttünk a homályban.

Szótlanul merengtünk egymás jobbját tartva, végig a táboron, mig a reggeli riadó ábrándjainkból föl nem riasztott.

Lassan nyomultunk kora reggel, azaz aug. 9-én Temesvár felé, midőn egyszerre tompa ágyumoraj hallatszik előttünk, és a jobbszárny felé.

Siettetve lépteinket, 8 óra tájban egész hadtestünk csatarendbe állittatott, hogy a hátulról előre nyomuló egyesült orosz-osztrák hadtesttel szembeszálljunk.

Eppen a Bocskay-huszárok kisértettek meg egy rohamot, mely nem sikerült, midőn rendeletet kaptunk, hogy tömegből arczba bontakozzunk.

Kanyarodás közben Répássy, — szélső tiszt lévén — a tömegből mintegy két lépésnyire, a fáradalmas hegyi ut miatt oly gyorsan előre menni nem birván, elvált, s e pillanatban egy granát-darab, mely tömegünknek volt szánva, fejét zúzta szét.

Első volt ő, kit zászlóaljunk veszitett! Ime az előérzet eredménye, mit annyian túlságos agyrémnek tartanak.

Nem lévén czélom jelenleg e napi csatát, melynek oly borzasztó eredménye lőn reánk nézve, leirni; csupán azt jegyzem meg, hogy Répássy halála reggel történvén, egész délután 2 óráig egy embert sem vesziténk.

De azon túl a halál dús aratást tett zászlóaljunkban.

Jelen soraimat elhunyt bajtársam emlékének szentelve, bús kebellel mondom: „Béke poraira!“

Légy nyugodt te kiszenvedett bajtárs! mert sanyarú bujdosásom megszüntével, első teendőm volt, végkivánatod teljesitése.

Adatok

Sass Jakab, tüzér-főhadnagy jegyzeteiből. *)

V.

Apró kalandok és gr. Zichy.

Ujabb kalandozásunk Mező-Túr, Török-Sz.-Miklós, Tisza-Füred, Poroszló, Egerfarmos, Füzes-Abony, Verpelét és Jászberénybe vitt. Itt ismét csatlakoztunk a nagy táborral. Klapka s Dembinszky hadtestei Tápió-Bicske felé mentek, a mi táborunk pedig ismételt vajudások után april 13-ikán Czinkotára ért. Itt a szőlőhegyeken voltunk felállitva a központban, Görgei tábora képezte a jobb-, Klapka s Dembinszkyé pedig a balszárnyat. A csata nagyban folyt.

Éjfélkor a többi tábor elment, a mienk pedig ott maradt s hajnalban ismét elkezdtük a csatát. Gyalogságunk igazi honvéd-ostrommal többször visszaverte a ránk jövő ellenséget. Másnap Mogyoród és Fóth között csatáztunk s habár kitünőbb eredményt nem is mutathatunk fel, annyit mégis elértünk, hogy vitézségünkkel 8 napig fentartottuk az ellenséget. Onnan elmentünk Palota, majd Kőbánya alá. Itt vig világ

*) L. a „Honvédek könyve“ II-ik kötetét.

volt. A főváros lakósai tömegekként látogatták meg táborunkat. Szekér számra hordták a bort, kenyeret. A pesti lelkes honleányok szalagok- s koszorúkkal ékíték fel a honvédek csákóit. A ragyogó érdemjelek alig estek édesebben, mint gyöngéd női kézből vett e kitüntetések.

Örömünk azonban nem sokáig tartott, mert jött az elindulási parancs s átkelvén a kis Dunán, s Tétényen át a Szt.-Gellért hegy alá értünk.

Megkezdődött Budavár ostroma.

Nagyszerü küzdelem, mely jutalmát az öntudatban leli föl, véres harcz, mely győzelemmel végződött ugyan, de e győzelmet Bécs falain kellett volna aratnunk.

Ütegünk a ráczvárosból ment fel a várkapunak a szabolcsi zászlóaljjal. Az ellenség meggyujtott hajót eresztett le a Dunán s igy meg kellett állaniok a csapatoknak.

Igy többször lőn megkisértve az ostrom, de annyi áldozatok vérén nem tudtuk megvásárolni a győzelmet.

19-ikén éjjel a Krisztina-városból a Széchenyi-hegy alatt jöttünk egészen a vár falai alá. Az idő szép csöndes volt, az ég milliárd angyalszemeivel tekintett le csillámló fegyvereinkre.

Egyszerre hallatszott a „tüzelj!“ s hajnal felé gyalogságunk a vár falaira kezdett nyomulni, az ellenség borzasztó pusztitása között.

Az ostrom többi részletét más adatokból tudván

már az olvasó, én csak a magam ütege történetére szoritkozom.

Az ostrom után Pestre mentünk, és ott tartózkodtunk két napig. Innen elindultunk Vörösvár, Esztergom, Komárom, Érsekujvár, majd pedig a Vág-Duna partjain, hol számtalan apró csetepatéink volt. Veszteségünk itt roppant nagy volt, mert ekkor már az orosz sereg állt velünk szemközt, mely többsége által nagyobb hatással csatározott, mint az osztrák sereg.

Nagy Sándor csapatai azonban itt is többször kitüntették magukat, ámbár meg kell vallani, hogy a csatatér sehol sem kedvezett nekünk. Többnyire mocsáros helyeken álltunk, hol elsüppedtünk, vagy pedig fejünkig érő buzakalászok között, melyek miatt csak akkor láttuk meg az ellenséget, midőn gyilkos szuronyai már sorainkat ritkiták.

A Vág-Dunától visszarándultunk Komáromba, honnan mint futárt küldöttek Pestre.

Midőn Pestről a táborba vissza értem, nem volt ez a régi többé! Haldoklott a vitézség, a lelkesedés helyét megdermesztő kétségbeesés foglalá el, éreztük mindnyájan, hogy közel — Világos!

E szomorú időszak registrálását másra bizva, egy nagy jelentékenységü eseményről kell még megemlékeznem, melynek a korábbi katonáskodásom alatt tanuja valék.

Adonynál, a Duna partján álltunk.

Fél ütegünk előörsnek volt kiküldve, és Görgei éppen szemlét tartott fölöttünk, midőn nagy csapat katonaság és egy tömeg paraszt jött. Roppant zajjal jöttek, de erre alig figyelt az általuk körülvett kocsiban ülő két egyén, kiknek szeme a földre volt szegezve, mintegy félve keresni az eget.

Kérdezősködtem, kik ezek? — Suttogva felelték: gr. Zichy és jószág-igazgatója, a honárulók, kik Jelasics táborába bort, élelmet s ökröket küldöttek.

„Föl kell akasztani! Le vele!“ kiálták a körben levő parasztok. Görgei hideg arczczal nézett a grófra, aztán ladikot hozatott s egy tisztje Csepel-szigetre kisérte a grófot.

Délután végrehajták a halálos itéletet.

Ki hitte volna hogy egy év mulva Görgeit is azzal vádolják, a miért ő a grófot elitélte.

Igy fordul a soro kereke, — ma fölemel s holnap már összezúz.

Figyelemreméltó jegyzetek.

1. A „Honvédek könyvének“ 2-ik kötetébon Zombat Istvántól az Aradon fogva volt és elitélt honvédtisztek névjegyzékét azért közöltük ismétlőleg, mert az első közleményben sok hiba volt, s mi azok kijavitását mindenkor szivesen vesszük.

2. „A 2-ik hadtest működése a Vág folyamnál s különösen a zsigárdi és peredi ütközetek“ czimű, szintén a 2-ik kötetben megjelent czikkek kéziratát derék hazánkfia, Érkövy Adolf ur adta át nekünk használatul. S minthogy a kézirat homlokára ez volt jegyezve: Klapka emlékirataiból, mi is ugy adtuk azt. Később azonban tudomásunkra jött, miszerint e czikk nagy részint Asbóth emlékirataiból van véve. Asbóth azonban sokkal jobban s hivebben kidolgozva közli azt könyvében, tehát a valódinak az eredetinek ez, nem pedig a mienk tekintendő, melyben többek közt oly szarvas hibák is fordulnak elő, hogy Asbóth hadteste 76,000 katonával rendelkezhetik, holott csak 7600-ról van itt szó. Ez aztán nem sajtóhiba, mit olykor a hibákat kellően ki nem javitó szedőnek lehet felróni, — hanem akkori correctorunk ügyetlensége, ki, miután a jóból is sokszor roszat csinált, inkább érdemelte meg a Rontó Pál, mint a javitnok-nevet.

3. Egy volt honvédtiszt névtelen levélben arra figyelmeztet bennünket, miszerint a „Budavár ostromának leirásában," mely az első kötetben két külön czikkben jelent meg, több, az ostromnál magukat hősileg kitüntetett egyén neve kimaradt, s fölemlíti, különösen azon tisztek neveit, kik mint lelkesítő vezérek, a bécsi kapunál hatoltak be a várba. Ezek: Festetics, vadász-százados, Szabó József őrnagy a 42-ik zászlóaljban, Szende Béla százados, Lendvai Márton, főhadnagy, Kerekes hadnagy, Liszka hadnagy, mind a 42-ik zászlóaljban, Nagy százados a Vasa-ezredben. — A névtelen tiszt ur azt is megjegyzi, miként Görgei hadának legjobb katonái voltak a régi osztrák ezredbeliek, s a honvéd-zászlóaljak közt a 3-ik, 9-ik és 42-ik. A tüzérek közt Pálffy és Philipovszky ütegét dicséri leginkább. — Mi az ily jegyzeteket valamint az ily jegyzetekre teendő észrevételeket s czáfolatokat is a legnagyobb készséggel közöljük.

4. Damjanics-nak a 2-ik kötetben megjelent élet- és jellemrajza Vahot Imre tollából eredt, s Elekes Istvánnak e kötetben megjelent kedélyes czikke a legjobban egészíti ki azt.

5. Lenkei, Molnár, Rosti igen érdekes adatait a 4-ik kötetben közlendjük.

Plathy István és Horváth Mihály urak sziveskedjenek közérdekü adataik folytatását mielőbb beküldeni.